70-2
179

Vanaviksne

Izdevniecība
«Liesma»
Rīgā
1970

70-2
179

dubl.
L
8.

Varavīksne

Literārais mantojums

8L
Va 649

LATVIJAS NACIONĀLĀ
BIBLIOTĒKA

70-71. 803
0305071858

Sakārtojis Ilgonis Bērsons
Redakcijas kolēģija: Jānis Kalniņš, Kārlis Krauliņš,
Saulcerīte Viese
Mākslinieks V. Kokins

7-2-2
70-88

CETURTĀ «VARAVĪKSNE»

Trīs gadus «Varavīksne» publicējusi literāro mantojumu, atzīmējusi rakstnieku atceres un jubilejas, piedalījusies literatūras aktuālo jautājumu risināšanā.

Turpmāk «Varavīksne» attīstīsies vienā virzienā — publicēs un apcerēs literāro mantojumu, literatūras kritiku atstājot īpašiem krājumiem. Krājums aptvers mazāk rakstnieku, toties dos iespēju lasītājam ilgāk pakavēties pie dažām personībām, kā arī sniegs pārskatu un problēmu rakstus.

Gribam atskatīties pagātnē ne tikai caur atsevišķu rakstnieku prizmu, bet aplūkot literatūras vēsturi arī kā procesu: tā labāk redzams patiesās literatūras spēks un reakcionārās, diletantiskās literatūras nespēks, to savstarpējā cīņa, vīstošās un paliekamās vērtības.

Kas notiek latviešu literatūrā pirms simt gadiem — pēc tam kad no dzīves bija šķīries (1864) nacionālās rakstniecības aizsācējs Juris Alunāns un iznākusi viņa «Dziesmiņu» otrā daļa (1869)? Bet kas notiek latviešu literatūrā pirms piecdesmit gadiem — kad padomju rakstniecība attīstījās Padomju Savienībā, bet Latvijā arvien krasāk nodalījās divas nometnes — progresīvā un reakcionārā kultūra? Un kopīgs jautājums: ko šo gadu literatūra devusi mūsu dienām, ko esam varējuši un arī pratuši paņemt kā ceļamaizi?

Šajā «Varavīksnes» sakopojumā ievietoti arī dzejoļi — no rokrakstiem, periodikas. To kvalitāte dažāda, galvenokārt tiem literatūrvēsturiska nozīme. Īpatna vēsture ir Aleksandra Čaka dzejoļu

virknei. Mantojumā iekļaujam dažas Antona Birkerta un Kārļa Štrāla agrāko gadu vārsmas.

Par atsevišķiem bērnu rakstniekiem un to darbiem rakstīts diezgan daudz, taču maz pētīta latviešu bērnu literatūras attīstība kopumā. Te talkā nāk Valdemārs Ancītis. Literatūras vēsturē neaizpildīta lappuse ir Kārļa Krūzas daiļrade. Fragmenti no dienasgrāmatām un vēstules palīdzēs labāk izprast dzejnieku, kas it kā dzīvojis savā noslēgtā pasaulē un tomēr izteicis sava laikmeta domas.

Lasītājs uzzinās jaunus faktus par Mariju Medinsku, Doru Pliekšāni, Raini, Ernestu Dinsbergu u. c.

«Varavīksne» joprojām meklēs tādus rokrakstus (daiļdarbus, vēstules, dienasgrāmatas), kas pelna ievērību, pētīs arhīvu dokumentus, veicinās memuāru rakstīšanu, publicēs maz pazīstamus darbus.

Ne vienmēr pienācīgi tiek novērtēta bibliogrāfijas nozīme. Mūsuprāt, rādītājs «Trijos gadu desmitos» būs daudziem nepieciešams materiāls. Lai runā šādi fakti. Padomju varas laikā Rainis savā ziņā kļuvis miljonārs: viņa grāmatas Padomju Latvijā izdotas vairāk nekā miljons eksemplāros. Aiz viņa seko Andrejs Upīts, Vilis Lācis, Rūdolfs Blaumanis, vairāk nekā pusmiljona grāmatu ir arī Ernestam Birzniekam-Upītim. Atsevišķos izdevumos vislielākā kopmetienā iznākuši Viļa Lāča «Pazudusī dzimtene» (3 izdevumi), «Zvejnieka dēls» (4), «Senču aicinājums» (1), Sudrabu Edžus «Dullais Dauka» (5), brāļu Kaudzīšu «Mērnieku laiki» (5), E. Birznieka-Upīša «Pelēkā akmens stāsti» (4), Raiņa «Zelta zirgs» (6).

Atsevišķas grāmatas Padomju Latvijā izdotas vairāk nekā septiņdesmit pirmspadomju rakstniekiem. Mantojuma apgūšana turpinās.

Sakārtotājs

Valdemārs Ancītis

DIVOS GADSIMTOS

Rindas bērnu literatūras vēsturei

1

Latviešu — tāpat kā jebkuras citas tautas bērnu literatūra sākas jau ar folkloru. Tautas tradīcijas citādi taču nebūtu varējušas saglabāties. Tās bija jānodod no paaudzes uz paaudzi, un tradīciju nodošana sākās jau ar bērna pirmajiem soļiem.

Zinot, ka bērnu audzināšana galvenokārt atradās māmuļu un vecmāmuļu ziņā un ka māmuļas un vecmāmuļas savukārt bija lielas dziesmu glabātājas un zinātājas, var droši apgalvot, ka tais laikos, kad rakstītās literatūras vēl nebija (vai arī — tikpat kā nebija), audzināšanas pamats bija tieši tautasdziesmas. Sākot jau ar šūpuļdziesmām, kas bērnus ieaijāja miegā, ar rotaļu pantiem, kas bērnos veidoja ritma izjūtu, liriskās tautasdziesmas laikam gan bija visnozīmīgākās estētiskā prieka devējas topošajam cilvēkam. Bet reizē tās bērnus iepazīstināja ar tuvāko un tālāko apkārtni, ar dabu, ar cilvēku dažādajām rakstura īpašībām, ar sabiedrību, mācīja bērniem labus tikumus — strādāt, klausīt vecāku ļaužu padomam, necelt naidu, turēt līksmu prātu.

Pasakas un teikas bija audzināšanas nākamā pakāpe. Tas, protams, nenozīmē, ka pasakās bērni būtu klausījušies tikai pēc tam, kad tautasdziesmu «programma» apgūta. Tautasdziesmas, kā saka Krišjānis Barons, cilvēku «kā uzticams, krietns vadonis neatstāj cauru mūžu».

Bet pasakas ar saviem dažkārt visai sarežģītajiem sižetiem prasīja no to klausītāja krietni lielāku inteliģenci nekā īsās četrrindas, kas ritma (un melodijas) dēļ varēja būt interesantas jau tad, kad to saturs vēl nebija izprotams.

Pasaku ētika no tautasdziesmu ētikas neatšķiras. Morāles tendences pasakās tādas pašas kā tautasdziesmās. Ne vienās, ne otrās folkloras radītāji un tālākdevēji ar estētisko un morālo vērtību diferencēšanu nenopūlas: ja par bārenīti saka, ka viņa daiļa, tad ar to saprot gan viņas fizisko, gan morālo pievilcību.

Bet ir kāda atšķirība, ko, salīdzinot dziesmas ar pasakām, pamanīt nav grūti. Tikpat kā nav pasaku ar nelaimīgām beigām. Labais tur vienmēr uzvar. Turpretim tautasdziesmu vidū samērā daudz ir tādu, kur šīs optimistiskās izskaņas trūkst. Kāpēc? Vai tāpēc, ka tautas lirika cilvēku attieksmi pret dzīvi izteica tiešāk, bet šī attieksme apspiestības gadsimtos diez cik optimistiska nevarēja būt? Atbilde uz šo jautājumu izskaidrotu vienīgi dziesmu skumjās noskaņas iemeslus. Mūs šeit vairāk var interesēt, vai šai skumju noskaņai bija arī nolūks. Apzināts vai neapzināts — tas laikam tiešām būs bijis. Sērdieņu dziesmas piederēja pie tām, kuras bērni iepazina jau agri. Vai tās neaizpildīja kādu svarīgu sektoru jūtu audzināšanā, ko tagad esam aizmirsuši? Vai, rūpēdamies tikai par humoru (bez šaubām, tas ir ļoti vajadzīgs!), mēs bērnus neaplaupām un, paši to negribēdami, nepadarām viņus par maziem, omulīgiem filistrīšiem? Un, ja tā, vai tad jābrīnās, ka reizēm smiekli atskan pavisam nevietā, runājot Ojāra Vācieša vārdiem — «Puisītis čurā uz ieročiem. Zālē smejas.»?

Trešā pakāpe bija mīklas. Tās prasīja vēl lielāku intelektuālu sagatavotību nekā pasakas. Alma Ancelāne raksta, ka «tālākā senatnē mīklu minētāji bijuši

pieaugušie jaunie ļaudis, bet mīklu uzdevēji — vecie cilvēki» un tikai vēlāk «minēšanā piedalījušies arī bērni».[1]

Katrā ziņā mīklas lielā mērā veicināja domāšanas attīstību, un tām kādreiz intelektuālajā audzināšanā būs bijusi ne mazāka nozīme kā mūsdienās gramatikas vai matemātikas stundām.

Folklora savu vietu bērnu literatūrā nav zaudējusi arī tagad. To pierāda fakts, ka ik gadus iznāk jaunas un atkal jaunas tautasdziesmu un pasaku (retumis arī mīklu) izlases un ka neviena no tām nepaliek grāmatnīcu plauktos. Pat vairāk. Kā rāda bērnu bibliotēku prakse, folkloras (īpaši pasaku) grāmatu vēl arvien ir par maz.

Šķiet, te būs vietā daži atgādinājumi par tiem folkloras izdevumiem, kurus latviešu bērni saņēmuši agrāk.

Pirmie latviešu tautasdziesmu krājumi iznāca 1807. gadā, Krišjāņa Barona «Latvju dainas» sāka iznākt 1894. gadā. Ja turpat vesels gadsimts bija vajadzīgs, lai niecīgie krāšanas aizsākumi vainagotos ar dainutēva kapitāldarbu, tad nevarēja, protams, gaidīt, lai kādam ienāktu prātā kaut nelielu izlasi no jau savāktā un publicētā materiāla sastādīt un izdot bērniem. 19. gadsimtā šādu izlašu arī nav, pirmā iznāk tikai 1902. gadā. Tas ir skolotāja A. Dancigera izdotais «Dziesmu krājums bērniem», un tajā ievietotas «krievu un latviešu tautasdziesmas, kuras top dziedātas skolās».

Krājums tātad vairāk kalpo dziedāšanas stundām nekā literārās audzināšanas nolūkiem.

No turpmākajiem izdevumiem vispirms jāatzīmē

---

[1] Ievadam. — Grām. «Latviešu tautas mīklas», R., LPSR ZA izdevniecība, 1954, 20. lpp.

1910. gadā Rīgas Latviešu biedrības Derīgu grāmatu nodaļas sērijā «Bērniem» izdotais tautasdziesmu cikls «Bārenīte un mātesmeita» (sakārtojis Roberts Klaustiņš). Ansis Gulbis savā «Universālajā bibliotēkā» izdevis (gan ne gluži bērniem domāto) Kārļa Skalbes «Latvju daiņu izlasi» četrās grāmatiņās (2. izdevums — «Letas mazās bibliotēkas» sērijā no 1921. g. līdz 1924. g.). No 1920. gada līdz 1923. gadam iznākusi arī paša Krišjāņa Barona «Latvju dainu izlase» (sērijā «Latviešu rakstnieki skolai un jaunatnei») četrās grāmatās, kas pēc plāna lielā mērā atbilst «Latvju dainām». 1929. gadā Cēsu grāmatnieks Kārlis Dūnis izdod Līgotņu Jēkaba «1000 tautas dziesmas skolām», 1935. gadā apgāds «Literatūra» — Kārļa Kurcalta «Dainu vītni» profesora Jāņa Endzelīna redakcijā ... Zīmīgi, ka tautasdziesmu izvēli labprāt uzņemas rakstnieki: acīm redzot, viņus vilina iespēja folkloru sijāt caur savas subjektīvās gaumes sietu.

Bet tautasdziesmas saista ne tikai rakstniekus. Interese par tām radusies arī māksliniekos. Rihards Zariņš ilustrē Līgotņu Jēkaba izvēlētās «Tautas dziesmas» (Rīgas Latviešu biedrības Derīgu grāmatu nodaļas izdevumā 1908. gadā), Alberts Kronenbergs — «Tautas dziesmu vācelīti» (I — III, 1924. — 1926. g., sērijā «Skolas literatūra»). Tas gandrīz arī viss. Lielākas iespējas izdot ilustrētas tautasdziesmu izlases radušās tikai padomju laikā.

Joprojām gandrīz vai vienīgais cittautu folkloristiskās dzejas izdevums latviešu valodā ir Viļa Plūdoņa atdzejotās «Leišu daiņas» (1923. g., sērijā «Skolas literatūra»).

Citādi ar tautas pasaku publikācijām. Pirmie latviešu pasaku krājumi rodas vēlāk nekā tautasdziesmu krājumi (Friča Brīvzemnieka — 1887. g.), pirmais pa-

saku kapitālizdevums — agrāk (Anša Lerha-Puškaiša — 1891. g.). Pasaku izdošanas tempi tātad ir daudz straujāki. Arī dažādu bērniem adresētu izlašu vairāk. Te minēšu tikai tās pasaku grāmatas, kas šādā vai tādā ziņā ir pirmās.

Pirmā latviešu tautas pasaka literārā apdarē ir 1913. gadā izdotā un Jāņa Roberta Tilberga ilustrētā «Misiņbārdis un stiprais kalps» («Tekstu rediģējusi Anna Brigader»). Pirmā izdevniecība, kas plānojusi sistemātiski izdot ilustrētas pasakas, ir Ernesta Birznieka-Upīša «Dzirciemnieki» (1913. g. «Dzirciemnieku» apgādā iznākušas divas pasakas — «Zivs spēks — dieva palīgs» un «Tēva āboļi», abas ar Jaņa Zegnera zīmējumiem). Pirmā rakstniece, kas sastādījusi pasaku izlases, ir Anna Brigadere («Tautas pasakas un teikas», I — II, 1922. — 1923. g., I — VIII, 1923. — 1925. g.). Te jāpiezīmē arī, ka pirmais tautas anekdošu krājums skolām iznācis 1925. gadā (Pētera un Mērijas Birkertu «Latvju tautas anekdotes»), tātad jau četrus gadus pirms šo autoru sagatavotā anekdošu krājuma kapitālizdevuma.

Cittautu pasakas latviešu valodā sākušas iznākt jau krietni pirms latviešu pasakām.

Pirmais pasaku krājums ir Vecā Stendera «Jaukas Pasakas in Stāsti, tiem Latviešiem par gudru Mācību sarakstīti» (1766. g., 2. izdevums — 1789. g.). «Sarakstīti» — tas gan nav gluži īstais vārds, jo patiesībā Vecais Stenders tikai brīvi atstāstījis Rietumeiropas literatūrā pazīstamo fabulu sižetus.

Nākamais nozīmīgākais cittautu pasaku krājums ir Jēkaba Zvaigznītes «Pasaciņas priekš bērniem» (I — III, 1859 — 1861), kur ievietotas galvenokārt brāļu Grimmu pasakas, kā arī dažas Andersena pasakas. Jau 1866. gadā Jelgavā izdots pirmais «Tūkstoš un vienas nakts» pasaku latviskais izdevums, kuram pēc tam sekojuši

daudzi citi. 1888. gadā Lapas Mārtiņa tulkojumā iznāk igauņu tautas pasakas Kreicvalda apdarē — pirmais kādas tuvas kaimiņtautas pasaku krājums latviešu valodā.

Nav lielas vajadzības nosaukt vēl citus pasaku izdevumus (to ir diezgan daudz). Pietiek ar jau minēto konstatējumu, ka latvieši, tātad arī latviešu bērni, ilgu laiku grāmatās varēja lasīt nevis paši savas, bet gan cittautu pasakas. Kaut arī pasakas dažā ziņā ir internacionālas, zināma disonanse starp tām, kuras bērni dzirdēja, un tām, kuras viņi varēja lasīt, tomēr bija. Ja nu vēl ievērojam, ka bija jāpaiet daudziem gadu desmitiem, kamēr latviski izdoto grāmatu valoda ieguva tautas valodas dzidrumu (pat Jēkaba Zvaigznītes krājumā vēl stipri izmanāma klerikālo rakstu valodas ietekme), tad nekādā ziņā nevaram runāt par visām pasakām kā par vienu bērnu literatūras novadu. Gandrīz līdz pat 19. gadsimta beigām atšķirība starp publicētajām un tradīcijā saglabātajām pasakām bija tikpat liela kā, piemēram, starp «ziņģēm» un tautasdziesmām. Grāmatu pasakas gan varēja rosināt bērnu sižetisko iztēli, bet citādi to estētiskā nozīme bija neliela.

Stāvoklis šai ziņā sāka izmainīties tikai ar 1884. gadu, kad parādījās pirmie Apsīšu Jēkaba tulkotie Andersena pasaku paraugi. Tas tad ir arī Apsīšu Jēkaba nopelns latviešu bērnu literatūrā: viņš ir pirmais, kas bērniem adresētajās prozas grāmatās lieto tādu valodu, kādā bērni runā.

2

Kā jēdzienā «bērnu literatūra» ietilpst arī nerakstītā literatūra (folklora), tā jēdziens «bērnu grāmata» īstenībā ir daudz plašāks, nekā parasti domājam. Bērnu

grāmatas taču ir ne vien tās, kurās publicēta bērnu literatūra, bet arī bilžu grāmatas (kur literatūras, t. i., teksta, ir ļoti maz vai pat nav nemaz), mācību grāmatas, populārzinātniskās grāmatas, kā arī (latviešu grāmatniecības agrākajos posmos) bērniem adresētā reliģiskā literatūra. Turpmākajās rindās termins «bērnu grāmata» lietots sašaurinātā nozīmē — par bērnu grāmatām uzskatot tikai tās, kuru saturā ir bērniem adresēta daiļliteratūra.

Kad parādījusies pirmā latviešu bērnu grāmata? Ne agrāk, ne vēlāk kā «pasaulīgās» daiļliteratūras pirmie mēģinājumi latviešu valodā vispār. 1766. gadā iznāca Vecā Stendera jau pieminētās «Jaukas Pasakas in Stāsti» — pirmā grāmata, kuras mērķis bija «mīļu latviešu», tātad arī latviešu bērnu, «prātus cilāt». Grāmata iespiesta Jelgavā, bet, cik var noprast, tās īstā dzimtene ir Kopenhāgena, jo manuskripts gan būs radies kādu gadu agrāk, bet tad autors vēl dzīvojis Dānijas galvaspilsētā. Kā jau sacīts, šīs grāmatas saturs ir brīvi atstāstītas fabulas. Ar tām Vecais Stenders gribējis aizstāt «tās vecās bābu pasakas, ko tas svēts apustulis Pāvils pavēl atmest». Savu mērķi autors tomēr nav sasniedzis: «bābu pasakas» izskaust viņam nav izdevies. Taču, kaut gan grāmatas tolaik bija ļoti dārgas (arī autors pats, cik zināms, nav atļāvies kādu eksemplāru no «Jaukām Pasakām in Stāstiem» paturēt savā īpašumā), zināmu popularitāti Stendera atstāstītās fabulas ir iemantojušas, daļa no tām pat folklorizējušās, bet visa grāmata Vilmana tulkojumā kļuvusi pazīstama arī Igaunijā.

Kā redzams, Vecais Stenders savu grāmatu vēl neadresē bērniem. Pareizāk: viņš pat nedomā, ka tas būtu vajadzīgs. Visa latviešu tauta — kā pieaugušie, tā bērni — viņam vēl šķiet mācāma un audzināma.

Turklāt tādu bērnu, kas prastu lasīt, latviešu ģimenēs, acīm redzot, vēl ir maz. Tikai pēc krietna pusgadsimta rodas grāmata, kuras adresāts arī nomināli ir latviešu bērni. Tas ir 1824. gadā Jelgavā izdotais «Robinsons Krūziņš. Stāstu-grāmata, bērniem Vāciešu vallodā sarakstita no Jekkuma Indrika Kampe, pēc daudz cittās vallodās un nu arr Latviešu-bērniem, kas māk lassīt, viņņu vallodā pārtulkota no K. R. Girgenson, Cēsu-tiesas prāvesta un Jaunas-Piebalgas mācītaja». Grāmatas tituls ļauj spriest, ka nu vismaz nelielai daļai latviešu bērnu ābeces noslēpumi vairs nav sveši. Šiem bērniem tad arī domāts Defo slavenā darba atstāstījums. Grāmata tulkota, šķiet, visai cieši ievērojot vācu atstāstījuma tekstu: pat Elba nav aizstāta ar Gauju vai Daugavu, kā to varētu gaidīt. Stāstam dialoga forma: stāstītājs ir tēvs, bet viņu nereti pārtrauc vai nu māte, vai kaimiņš, vai — visbiežāk — bērni ar saviem jautājumiem un piezīmēm. Šāda forma autoram devusi izdevību runāt par itin visu — gan par to, vai Robinsona rīcība katrā konkrētajā gadījumā slavējama vai peļama, gan arī par pērkonu un zibeni, par jūras straumēm un daudz ko vēl citu. Stāsts pārvērsts par kaut ko līdzīgu morāles un dabaszinātņu rokasgrāmatai, bet reizē ar to sižets tik lielā mērā «atšķaidīts» ar dažādām interpolācijām, ka darbs īstenībā jau zaudējis jebkādu mākslas vērtību.

Iekām nav konstatēts kāds vecāks paraugs, par pirmo «pasaulīgo» bērnu dzejoli latviešu valodā jāuzskata Jakoba Florentīna Lundberga «Bērna vakara dziesmiņa» («Latviešu Avīzes», 1832. g. 28. nr.). Lundberga panti no mūsdienu viedokļa gan nav diez cik veikli (uzsvari salikteņu otrās zilbēs, apostrofējumi), taču dzejolim ir arī pozitīvas īpašības. Pirmkārt, tur nav nekādu klerikālās ideoloģijas pēdu, kaut gan au-

tors pats ir mācītājs. Otrkārt, nevar noliegt Lundbergam arī zināmu poētisku iztēli, piemēram, dzejoļa pirmajā pantā:

Saule piekūst,
Sāk jau apgulties,
Viņas spodras acis
Grib jau aizslēgties.

Anša Līventāla «Matīsiņš» («Tas Latviešu Draugs», 1838. g. 21. nr.), acīm redzot, ir pirmais latviešu autora dzejolis bērniem. Dzejolim, protams, pietrūkst tautasdziesmu izteiksmes jaukuma. Ja spriežam pēc autora pasaules uzskata, ciktāl tas izpaudies dzejolī, tad «Matīsiņš» ir nepārprotams klerikālās dzejas paraugs (salīdzinājumā ar Lundbergu solis atpakaļ). Tematiski «Matīsiņš» tomēr nav nekas cits kā jauns variants tautas bāru dziesmām. Dzīves vērojums te tik reālistisks, ka pietiek dzejoli salīdzināt ar Vecā Stendera «Gana dziesmu» («Ziņģu lustes», I, 1783. g.), lai redzētu, cik tālu Līventāls aizgājis no Vecā Stendera «maizes tēvu» viltus optimisma.

Ansim Līventālam:

Cūkas, vepri, siveniņi
Izrok gārdu saknīti;
Labi pārtikuši viņi! —
Kur es ņemšu maizīti?

Vecajam Stenderam:

Jebšu nav man ķesā
Cepet's, sviests un tauku desa,
Ko es par to bēdāju!
Siers un maize bagāta
Tukšu sirdi spirdzina,
Veselam tas dien par gardumu.

Ansis Līventāls tomēr pieminams ne tikai «Matīsiņa» dēļ. Ir viņam arī jautra «Pavasaras dziesmiņa», kura savā laikā popularitātes ziņā laikam nav daudz atpalikusi no «Matīsiņa», bet kuras raksturs ir pavisam citāds. «Pavasaras dziesmiņā» Līventāls gandrīz vai pilnīgi atsvabinājies no sava laika dzejas normām, ļauj vaļu skaņu un ritma priekam, piemēram:

Saule silda zemīti,
Paliek sniegs par ūdeni:
Čurr, čurr, čurr, čurr, strautiņš steidzas,
Čurr, čurr, čurr, čurr, jūrā beidzas.

Ganiņš, dzīdams ganībās,
Putnu dziesmās ieklausās:
Ku-ku-ku-ku dzeguzīte,
Pu-pu-pu-pu pupenīte.

Te taču maz skolotajam dzejniekam izdevies panākt gluži neticamu artistisku vieglumu!

1853. gadā iznāk vēlākā jaunlatviešu kustības vadītāja Krišjāņa Valdemāra «300 stāsti» — grāmata, kurā autors ievietojis dažādu žanru darbus un kura domāta «jaunekļiem un pieaugušiem», bet kurā atrodami arī daži sacerējumi bērniem, piemēram, «Gana dziesmiņa». Šī dziesmiņa pārpilna reliģiskiem priekšstatiem tāpat kā Anša Līventāla «Matīsiņš», tā tikpat pārpilna ar optimismu kā Vecā Stendera «Gana dziesma», tāpēc Krišjāņa Valdemāra dzejoli varētu arī nepieminēt. Bet te ir arī kas pavisam jauns. Visi šie reliģiskie priekšstati, viss šis optimisms autoram — tā vismaz var domāt — bijis vajadzīgs vienīgi tālab, lai piešķirtu «lojālu» toni tiem laikiem visai neparastam aicinājumam — censties iegūt izglītību, jo

Tam vien prieki gavilē
Visā plašā pasaulē,
Kas ar prātu dedzīgu
Dzenas iekrāt gudrību.

Tādi ir latviešu bērnu literatūras agrīnie aizsākumi. Kvantitatīvi tie tik neievērojami, ka īstenībā par bērnu literatūru šai laikā var runāt tikai kā par izņēmuma parādību. Gadsimts no 1766. gada līdz 1866. gadam uzskatāms tikai par latviešu bērnu literatūras priekšvēstures posmu.

3

1866. gads latviešu bērnu literatūrā svarīgs ar diviem notikumiem.

Pirmkārt, šai gadā sāk iznākt Hugo Braunšveiga mēnešraksts «Draugs un Biedris» (1866. g. — 1869. g.), kuram ir pielikums «Bērnu Pastinieks» — pirmais periodiskais izdevums bērniem latviešu valodā. Nebūdams jaunlatvietis, pat ne latvietis, Braunšveigs tomēr labprāt sadarbojas ar latviešu tālaika progresīvo inteliģenci, piemēram, Ati Kronvaldu, un vienā ziņā, proti, zinātņu popularizēšanā, savā izdevumā pat turpina «Pēterburgas Avīžu» virzienu. Arī «Bērnu Pastinieks» vairāk rūpējas par populārzinātnisku nekā beletristisku lasāmvielu (populārzinātnisko rakstu autors lielākoties ir pats Braunšveigs).

Otrkārt, 1866. gadā iznāk arī pirmā tieši bērniem adresētā latviešu autora oriģinālgrāmata — Ernesta Dinsberga «Apakš Ziemassvētku eglītes» (I — III, 1866 — 1890). Velti, protams, šai grāmatā meklēt darbus ar paliekamu mākslas vērtību. Taču Ernesta Dinsberga pasākums (Dinsbergs ir arī viens no «Bērnu Pastinieka» līdzstrādniekiem) liecina, ka interese par bērnu literatūru radusies kā autoros un izdevējos, tā, acīm redzot, arī lasītājos.

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA
70-71.803

Lielāka rosība bērnu grāmatu izdošanā sākas ap 19. un 20. gadsimta miju. Vairāki šī laika izdevumi saistās ar Jūlija Dievkociņa vārdu. Tie ir viņa rediģētie tulkotas un oriģinālas bērnu dzejas un prozas krājumi — «Bērnu pasaule» (1902), «Zvaigznītes» (1902), «Rīta miglas tēli» (1903). Jūlijs Dievkociņš ir arī pirmais, kas izdod bērnu daiļliteratūras sēriju (bērnu grāmatu sērijas ar reliģisku saturu bija izdotas jau agrāk) — «Mazi stāstiņi maniem mazajiem draugiem» (I — X, 1899 — 1901). Dievkociņa nopelns kļūst jo redzamāks, ja ievērojam, ka viņam nebija sava izdevēja. Vajadzēja viņam vienoties te ar vienu, te ar citu grāmatnieku, bet dažs krājums bija jāizdod arī par paša līdzekļiem.

Nozīmīgākais bērnu grāmatu un periodikas izdevējs latviešu pirmspadomju grāmatniecībā, protams, ir Andrejs Jesens. Par viņa darbu rakstījis jau Antons Birkerts [1], te tikai jāpiezīmē, ka Jesens nebija ne pirmais, ne vienīgais Dievkociņa darba turpinātājs. Andrejs Jesens bērnu literatūras izdevēja darbu sāka 1908. gadā ar sēriju «Jaunības bibliotēka», bet kāds cits izdevējs — Oskars Jēpe Cēsīs — savu «Bērnības literatūru» uzsāka jau gadu agrāk ar Jāņa Kārsteņa rediģēto krājumu «Brīvstundas». (Sākot ar 1912. gadu, Jēpes sērijas vadību uzņēmās Jānis Grīns, bet ar 1921. gadu — Kārlis Egle.) Katrā ziņā, runājot par latviešu bērnu grāmatas attīstību, jāmin arī Oskara Jēpes apgāds.

Nedrīkstam paiet garām arī 1913. gadā iznākušajai grāmatu sērijai «Ilustrēta bērnu literatūra», kuru izdeva «Izglītība» un kurā laisti klajā Andreja Upīša,

---

[1] A. Birkerts. «Jaunatnes audzinātājs Andrejs Jesens», R., LVI, 1958.

Jāņa Jaunsudrabiņa un Antona Austriņa darbi (tikai! — tātad izdodamo darbu atlase ļoti stingra).

Kāds vārds šai sakarā arī par bērnu grāmatu ilustrācijām. Tām latviešu grāmatniecībā ir visai vecas tradīcijas — jau kopš 1787. gada, kad iznāca Vecā Stendera «Bildu-Ābice».

Bērnu grāmatu izdošana Latvijā, kā redzējām, attīstījusies samērā gausi. Vēl gausāk grāmatnieki pārliecinājušies, ka bērnu grāmatai tiešām vajadzīgas ilustrācijas. Taču jau pirmspadomju laikā — īpaši 20. un 30. gados — ilustrāciju māksla latviešu bērnu grāmatās sasniedz visai augstu līmeni. No daudzajiem mākslinieciskajā apdarē, jāatzīmē vismaz daži — ražīgākie un savdabīgākie: Jānis Jaunsudrabiņš, Niklāvs Strunke, Margarita Kovaļevska, Alberts Kronenbergs, Indriķis Zeberiņš. Abu pēdējo darbs šai nozarē turpinājies arī padomju varas gados.

Gribētos ierosināt, lai mūsu izdevniecības Jaunatnes un Bērnu literatūras redakcijas, kas pēdējos gados daudz darījušas agrāko vēstures periodu literārā mantojuma apgūšanā, turpmāk plānotu arī tādus izdevumus, kuros parādīta latviešu bērnu grāmatas ilustrāciju vēsture, attīstība un labākie paraugi. Grāmatu grafikas nozarē mums ir ar ko lepoties, un bērnu grāmatu grafika nav nekāds izņēmums. Tai ir vērā liekami sasniegumi gan kvantitatīvā, gan kvalitatīvā nozīmē.

Latviešu pirmspadomju bērnu literatūra veidojusies un sakuplojusi trīs galvenajos novados. Pirmais no tiem — lirika — plaši pārstāvēts un apcerēts antoloģijā «Saules gadi»[1].

Otrs novads — rakstnieku bērnības atmiņu tēlojumi. Svarīgākie no tiem izdošanas secībā: Doku Ata «Mans dzīves rīts» (1894), Valda «Staburaga bērni» (1895), Viļa Plūdoņa «Mazā Anduļa pirmās bērnības atmiņas» (1901), Jāņa Jaunsudrabiņa «Baltā grāmata» (I — II, 1914 — 1921; tās turpinājums «Zaļā grāmata», 1959), Aspazijas tēlojumi («No atzīšanas koka», 1919, «Zila debess», 1924, «Zelta mākoņi», 1928), Ernesta Birznieka-Upīša triloģija («Pastariņa dienas grāmata», 1922, «Pastariņš skolā», 1924, «Pastariņš dzīvē», 1924), Annas Brigaderes triloģija («Dievs, daba, darbs», 1926, «Skarbos vējos», 1930, «Akmens sprostā», 1933), Jāņa Grīziņa «Vārnu ielas republika» (1929), Antona Austriņa «Puiškans» (1930), Andreja Kurcija triloģija («Cūkgans» I — II, 1936 — 1956, «Atmoda», 1957, «Dzīvības vārtos», 1956), Voldemāra Branka «Mazais cilvēks uz lielā ceļa» (1938).[2]

Laikam gan nav nevienas citas tautas, kuras literatūrā tik liels īpatsvars būtu rakstnieku bērnības atmiņu stāstiem. Tiem varam pievienot vēl Raiņa dzejā uzrakstīto bērnības epu «Saules gadi» (1925). Aspazija rakstījusi pat «lirisko autobiogrāfiju» («Saulains stūrītis», 1910, «Ziedu klēpis», 1911, «Raganu nakts», 1923), kurai gan

[1] Mūsu bērnu dzejas gadu gaita. — Grām. «Saules gadi. Latviešu bērnu dzejas antoloģija», sakārtojis Jāzeps Osmanis, R., «Liesma», 1965.

[2] Rakstnieku bērnības atmiņu tēlojumu sarakstā triloģijām nosauktas arī tās daļas, kurās autori attēlojuši savu jaunību un turpmākos dzīves gadus.

autobiogrāfiskais materiāls lielākoties devis tikai ierosinājumus, nevis sižetus.

Rakstnieku bērnības atmiņu stāstiem līdzās estētiskajam momentam ir arī diezgan ievērojama dokumentāla nozīme. Šie stāsti taču ne vien informē par autora dzīves sākuma gadiem, bet arī raksturo attiecīgo laikmetu un vidi. No šī viedokļa pārlūkojot pirmspadomju laikā radušos rakstnieku bērnības atmiņu tēlojumus, pārliecināmies, ka daudzie un mākslinieciskā ziņā pat visai izcilie darbi kopumā tomēr dod samērā ierobežotu informācijas daudzumu. Ja teritorijas ziņā šie tēlojumi pārstāv, izņemot Latgali, visus Latvijas novadus (arī Rīgu), tad to pašu nevar sacīt par laikposmiem. Atmiņu tēlojumi — ar nedaudziem izņēmumiem — attiecas tikai uz pagājušā gadsimta 60., 70. un 80. gadiem. Tāpēc labi dara tie tagadnes rakstnieki (Herberts Dorbe, Jānis Kalniņš), kas pārāk šauro vēsturiskās informācijas devu cenšas bagātināt ar stāstiem par vēlākiem laikiem.

Trešais svarīgākais novads — literārā pasaka. Tajās autori nereti izmantojuši tautas pasaku motīvus. Parasti alegorisks raksturs ir Anša Lerha-Puškaiša «Pasakām» (I — II, 1890 — 1891), daudz gaiša humora Doku Ata (piemēram, «Pasaka par īlēnu», 1891) un Rūdolfa Blaumaņa («Velniņi», 1895) pasakās. Augstākā virsotne šai žanrā, protams, pirmspadomju periodā ir Kārlis Skalbe («Pazemīgās dvēseles», 1911, «Ziemas pasakas», 1913, u. c.). Ernesta Birznieka-Upīša pasakām («Nīnas pasaciņas», I — II, 1922 — 1924, u. c.) zināma līdzība ar tautas pasakām dažviet ir tikai izteiksmē. Rakstnieka galvenais mērķis — vairot bērnu zināšanas par savu apkārtni, par dabu, asināt viņu novērošanas un spriešanas spējas. Pasakas rakstījuši arī citi autori, piemēram, Linards Laicens, Leons Paegle.

Te jāmin arī pasakas dzejā. No tām spožākais paraugs ir Viļa Plūdoņa «Eža kažociņš» (1921).

Tāpat kā bērnības atmiņu stāsti, ļoti raksturīgas latviešu literatūrai ir pasaku lugas. Annas Brigaderes «Sprīdītis» (1903), «Princese Gundega un karalis Brusubārda» (1912), «Maija un Paija» (1921), «Lolitas brīnumputns» (1926), Leona Paegles «Runga, iz maisa» (1926), bet it īpaši Raiņa «Zelta zirgs» (1909) ir šī žanra augstākie sasniegumi. Ja minētajās lugās spēcīgs ir fantastikas elements, tad savukārt dažās citās, piemēram, Andreja Upīša lugā «Laimes lācis» (1923), Aleksandra Čaka un Erika Ādamsona lugā «Nagla, Tomāts un Plūmīte» (1932) sastopamies ar reālistisko pasaku elementiem — humoru un ironiju.

Latviešu bērnu literatūrai pirmspadomju periodā visai raksturīgi vēl ir stāsti par vides nesaprastajiem zēniem. Un — varbūt tas izklausīsies neparasti — šai «ailē» ierakstāmi divi tik atšķirīgi autori kā Jānis Poruks un Sudrabu Edžus. Jāņa Poruka stāstos lielā mērā izmantots autobiogrāfiskais materiāls («Kauja pie Knipskas», 1897), Sudrabu Edžum («Dullais Dauka», 1900), acīm redzot, autobiogrāfiskā materiāla daudz mazāk, taču noticis tā, ka Sudrabu Edžus iztēlei esam noticējuši vairāk nekā Jāņa Poruka «stāstiem iz dzīves». Par Sudrabu Edžus reālismu neviens nešaubās, bet Poruka reālismu atzīst tikai ar zināmu piesardzību. Kāpēc tā? Vai tad Dullā Daukas zinātkāre ir ticamāka nekā Poruka zēnu sapņi un māksliniecisķās tieksmes? Kā vieni, tā otri ar savām smalkajām, daiļuma un patiesības alkstošajām dvēselēm apkārtnei paceļas pāri, apkārtne kā vieniem, tā otriem ir par raupju, un viņiem jāiet bojā vai arī jāatvadās no saviem sapņiem. Tā ir smaga apsūdzība pret sabiedriskās iekārtas netaisnīgumu kā vienā, tā otrā gadījumā.

5

Iepriekšējās rindas, kurās esmu lūkojis atzīmēt vairākus svarīgākos faktus latviešu bērnu literatūras pagātnē, protams, nevar aizstāt šīs literatūras vēsturi, bet varbūt var ierosināt tādu radīt.

Latviešu bērnu literatūras mūžs, kā redzējām, nav īsāks par latviešu literatūras mūžu vispār. Arī bērnu literatūras attīstības posmi vismaz aptuveni atbilst attiecīgajiem posmiem «lielās» literatūras vēsturē. Gadsimtā no 1766. gada līdz 1866. gadam (kamēr nav precīzāku konstatējumu, jāpaliek pie šiem robežgadiem) bērniem adresētu sacerējumu ir maz, tie paši galvenokārt tulkojumi, bet oriģināli, ja tādi ir, retus izņēmumus atskaitot, kalpo baltvācu klerikālajai ideoloģijai.

Jaunlatviešu darbība 19. gadsimta 60. gados rada zināmas attīstības iespējas arī nacionālajai bērnu literatūrai, taču līdz 90. gadiem šīs iespējas paliek tikpat kā neizmantotas aiz tā iemesla, ka neviens no šī laika spēcīgākajiem literatūras talantiem tieši bērniem neraksta. Pirmais latviešu rakstnieks, kas bērnu literatūrai dod nozīmīgākas vērtības, ir Doku Atis. Latviešu bērnu literatūra ar viņu, protams, nesākas, bet viņa bērnības atmiņu tēlojumi un pasakas šai literatūrā ir pirmā redzamākā virsotne. Viss, kas latviešu bērniem rakstīts pirms viņa, it kā atkāpjas un izdziest viņa «dzīves rīta» mākslas gaismā.

Laiks no 19. gadsimta 90. gadiem līdz 20. gadsimta 30. gadu beigām kopsummā latviešu bērnu literatūrai devis veselu bagātību — gan dzejā, gan prozā, gan dramaturģijā. Padomju perioda bērnu literatūra nesākas tukšā vietā. Rainis un Leons Paegle, Andrejs Upīts un Ernests Birznieks-Upītis, Anna Brigadere un Vilis

Plūdons, un vēl citi dzejnieki un rakstnieki sagatavojuši ceļu bērnu literatūras tālākai attīstībai.

Nav šī raksta nolūks izvērtēt bērnu literatūras veiksmes un neveiksmes pēc 1940. gada. Par tām ir jau runāts un rakstīts. Plašāku pārskatu par bērnu literatūru Padomju Latvijā devusi Gunta Strautmane.[1] Te atgādināšu tikai, ka latviešu padomju bērnu grāmatu izdošana sākusies jau 1919. gadā, kad toreizējais Latvijas Izglītības komisariāts nodibinājis sēriju «Darba skolas bibliotēka». Šai sērijā iznākušas Viļa Plūdoņa «Mazā Anduļa pirmās bērnības atmiņas», Aspazijas «No atzīšanas koka», Ādolfa Gersona (A. Ventmalnieka) «Kurpnieks Toms Edvards», bet no tulkojumiem — Nemiroviča-Dančenko «Ivana Neatceros laime».

Padomju Latvijas pastāvēšanas gados bērnu literatūras attīstībai radīti visi nepieciešamie priekšnosacījumi. Tas vispirms sakāms par stabilu grāmatniecības materiālo bāzi. Republikā regulāri iznāk trīs periodiski izdevumi bērniem. Bērnu grāmatniecībā un periodikā strādā vesels pulks šim darbam pienācīgi sagatavotu darbinieku. Neviens žurnāls, neviena grāmata neiznāk bez ilustrācijām. Cittautu bērnu literatūru tulko kvalificēti tulkotāji. Bērniem raksta ja arī ne gluži visi, tad vismaz daudzi republikas dzejnieki un rakstnieki. Par bērnu literatūras novadīšanu līdz lasītājam rūpējas plaši sazarojies bērnu bibliotēku tīkls. Bērniem un jaunatnei pastāv gan aktieru, gan leļļu teātris. Bērnu dramaturģijas darbiem vairs nav jārodas labā cerībā, ka tos varbūt kādā skolā pie svētku eglītes izrādīs kāda uzņēmīga audzinātāja noorganizēta trupa.

---

[1] Bērnu literatūra. — Grām. «Latviešu literatūras vēsture», VI, R., LPSR ZA izdevniecība, 1962, 195. — 214. lpp.

Bērnu dramaturģiju gaida laba profesionāla skatuve. Par bērnu literatūras problēmām rīko apspriedes, idejiski un mākslinieciski augstvērtīgu darbu rašanos stimulē bieži organizētie bērnu literatūras konkursi. Vispārējā aina bērnu literatūrai noteikti labvēlīga — tik labvēlīga kā vēl nekad. Ja nu vēl atceramies pirmspadomju laikā izveidojušās bērnu literatūras tradīcijas tiklab dzejā, kā prozā un dramaturģijā, tad no bērnu literatūras gan varam un drīkstam gaidīt vairāk, nekā tā šobrīd dod. Tiesa, izdevniecība veikusi un veic lielu darbu. Ap 2500 grāmatu trīsdesmit republikas pastāvēšanas gados vien — tā jau ir vesela bibliotēka! Simttūkstoš eksemplāru kopējais metiens republikas bērnu periodikas izdevumiem, pustreša miljona eksemplāru grāmatu vienā gadā — tie ir skaitļi, par kādiem nesapņoja ne Andrejs Jesens, ne kāds cits bērnu literatūras izdevējs pagātnē.

Un tomēr — dažbrīd šķiet, ka aiz meža biezuma mēs vairs lāgā neatšķiram atsevišķus kokus, kvantitāte aizēnojusi kvalitāti. Mums ir bagāta un dažāda bērnu dzeja, bet vai daudz ir tādu dzejas grāmatu, kuras varētu nolikt līdzās «Zelta sietiņam»? Mums netrūkst interesantas bērnu prozas, bet vai daudz ir tādu darbu, kurus pavadītu tāds autora personības šarms kā «Baltajā grāmatā»? Un kur ir mūsdienu «Zelta zirgs», kur mūsdienu «Sprīdītis»? Tādu nav.

Vai mūsu rūpes nav mazliet pašauras? Lai kur aizsāktos saruna par bērnu literatūru, mēs aizvien runājam par lasītāju (un pareizi: par lasītāju nevar nerunāt!), bet nekad par autoru. Mums gan ir svarīgi, lai grāmata būtu vajadzīga lasītājam (tas tiešām ir svarīgi!), bet mēs gaužām reti vaicājam, vai tā vajadzīga arī pašam rakstniekam. Laba lektīra, ar to mums parasti arī gana. Bet mēs nejautājam, vai autors, savu grāmatu

rakstīdams, patiesi izteicis to, kas nodarbina viņa domas, to, kas viņam neliek miera. Šķiet taču, ka Rainis, Jaunsudrabiņš, Brigadere un vēl citi, kuru grāmatas turpina dzīvot, gan laikam būs domājuši ne vien par to, vai viņu darbs lasītājiem patiks, bet arī un vēl vairāk par to, vai viņi savā darbā pateikuši to, kas neatliekami bija jāpasaka. Autora personība (izmantojot matemātikas terminoloģiju) ir arguments, kontakts ar lasītāju — funkcija. Bet funkcija, kā zināms, ir atkarīga no argumenta, nevis otrādi. Ja rakstnieks savā darbā atdevīgi ieliks labāko, kas viņā ir, kontakts ar lasītāju radīsies pats no sevis. Bet nav iespējams kontakts tur, kur viena puse gan gatava ņemt, bet otra vilcinās dot.

Ojārs Zanders

MŪSU PIRMĀ STĀSTU RAKSTNIECE

Krišjāņa Valdemāra māsa Marija Medinska savu mūžu aizvadījusi brāļa slavas paēnā. Viņa dzimusi Ārlavas Vecjunkuros, bet bērnība un jaunības gadi aizrit tuvējā Sasmakas miestā (tagadējā Valdemārpilī). Pāris gadu kādā Talsu privātskolā un pašmācība brāļa vadībā ir visa Marijas Valdemāres izglītība. Neveiksmīgi veidojas viņas ģimenes dzīve gan pirmajā laulībā ar vācieti Naumani, gan otrajā ar lietuvieti Medinski. No 1865. gada līdz 1882. gadam tieši uz viņas pleciem gulst galvenās rūpes K. Valdemāra organizētajā latviešu kolonijā Novgorodas guberņā.[1] Neražas gadi, ķildas kolonistu vidū un visas šī neveiksmīgā pasākuma morālās sekas iedragā viņas veselību un neveicina, protams, arī rakstniecības darbu. Zināms pārmetums te jāizsaka K. Valdemāram, kurš pienācīgi neievēro un nesekmē māsas literārās dotības, apkrauj viņu ar saimnieciskiem darbiem, par kuriem pats daudz nebēdā. Ieskatu šinī visai grūtajā dzīves posmā sniedz M. Medinskas vēstule brālim 1872. gada 27. jūlijā (ZA Fundamentālās bibliotēkas rokrakstu fonds): «Tev tādēļ ātrāki nerakstīju, ka gribēju nogaidīt, ko te mūsu latvieši darīs. Drīz pēc tavas aiziešanas visi steigšus

[1] Gribēdams veicināt latviešu zemnieku atbrīvošanos no vācu muižniecības feodālajiem un nacionālajiem spaidiem, K. Valdemārs 1863. gadā iepirka ap 500 desetīnu zemes Novgorodas guberņā dzelzceļa tuvumā un aicināja tautiešus pārcelties uz turieni.

biedrojās kopā naudu gādāt, bet nevis zemi maksāt — nē, Tevi izsūdzēt..[1] Stārosts nu, nedēļu Novgorodā padzīvojis, vakar pārnāca, stāstot citiem, ka sūdzības rakstu, ka Tu gribot viņus galīgi noplēst, gubernatoram pats rokā nodevis un gubernators uz Tevi ļoti piktus un nekrietnus vārdus teicis, apsolīdams, ka viņi taisnību panākšot.. Šo visu Tev tikai tādēļ stāstu, lai Tu droši uz savu taisnību nepalaistos, bet rūpētos šīs darīšanas tālāk vest. Kā viņi Tev par skādi Derevu pārdeva, tāpat tas arī varētu še notikt.» Līdzīga rakstura ir arī vēlākās vēstules.

«Varbūt Tu vēl atceries, ka es Tev jau daudzus gadus atpakaļ uzplijos, lai Tu ar šiem cilvēkiem noslēgtu skaidrākus līgumus — tagad nu es palieku vainīgā, ja kas nosebots,» raksta viņa brālim 1874. gada 24. septembrī. «Tādu veltīgu cīņu ar dabu es, viena pati būdama, jau esmu daudzreiz izcīnījusi, un «visa — kopā — saturēšana» man maksājusi daudz rūgtas asaras.»

Kā gaismas stars šinīs gados ir pazīšanās ar F. Brīvzemnieku, jo, kā saka M. Medinska pati, «vienādas domas un mīlestība pret savu tautu draudzību cieti sasien». Kā jau tuvam K. Valdemāra draugam viņa neslēpj brāļa neveiksmes un 1870. gada 26. augusta vēstulē raksta: «Arvien jau der katru lietu, kas iesākta, arī pabeigt, lai būtu liels patriotisks darbs jeb maza kolonistu iedzīve.. Jūs gan zināt, ka tikai ar Jums tādas lietas pārrunāt varu, tādēļ lūdzu šo rakstu iznīcināt un aizmirst, kas tur rakstīts.»

F. Brīvzemnieks nenoliedzami palīdzējis pie M. Medinskas literārajiem pūliņiem; arī viņa centusies nepalikt parādā: lasa kaut vai korektūras K. Valdemāra

---

[1] Visā krājumā izlaidumi citētos tekstos atzīmēti ar diviem punktiem (..). *Sak.*

un F. Brīvzemnieka iecerētajai krievu-latviešu-vācu vārdnīcai. Kā var spriest no vēstulēm, draudzība pāraugusi dziļākās jūtās; 1872. gada 21. februārī viņa aicina F. Brīvzemnieku pavadīt vasaru Tigodas kolonijā: «Vai Jūs varētu tūlīt, kad Jūsu dziesmiņas nodrukātas (F. Brīvzemnieka kārtotais latviešu tautasdziesmu kopojums 1873. g. — *O. Z.*), te šurp ņākt uz vasaras pili! Ja Jūs kāda vajadzība nekavē, tad jau Jums vienalga, vai Maskavā ar mācībām pūlējaties vai te. Es visus odus ganos dzīšu, lai tie Jūs netraucētu. Tik sveši mēs viens otram neesam, ka vēl kādas liekas ceremonijas vajadzētu; ceru, ka Jūs domāsit, kā kad pie savējiem Kurzemē brauktu.. Vai es Jūs gaidu? Nu to jau gan zināt.. un, kad mēs kopā kādu puķi stādīsim, tad tā jo koši augs.» Tikai gadu starpība un nevēlēšanās pārtraukt F. Brīvzemnieka izglītības gaitas liek atsacīties un nest upuri. 1872. gada 9. septembrī jau pēc solījuma Medinskim viņa F. Brīvzemniekam raksta: «Man šis laiks patiesi kā mūžība izlikās, un taču īpaši šinī laikā, no sava raibā likteņa kā no viļņiem mētāta, tikai to vienīgo vēlēšanos pazinu — pie Jūsu sirds savas skumjas izraudāt.. Vai es laimīga būšu? Kurš gan ir laimi panācis tādu, kādu viņš vēlējies? Garīgi vienoti taču varam palikt, kad arī liktenis citādi nolēmis nebij. Būtu jau arī par daudz priekš šīs nīcīgās dzīves.» F. Brīvzemnieka atbildes uzmetumā lasām: «Mīļā draudzene! Priekš draudzības mums gan abiem vēl arvienu sirdskaktiņš atliks. Varbūt arī, ka mēs dzīvē vēl uz citu ceļu varētu tuvināties.»

Kopdzīve ar saimnieciski rosīgo, bet garīgi patukšo Medinski ir, protams, tikai dzīves uzspiests kompromiss, ko Medinska nebūt nenoliedz vēstulē brālim. «Kad es Tevi tagad redzētu, tad zinātu, vai Tu dikti smiesies vai dusmosies, kad stāstīšu, ka esmu Medin-

skim apsolījusies! M. gan nav nekāds mācīts vīrs, bet viņa krietnā un mīlīgā sirds un patīkamā iznešanās man liecina, ka nebūs šis solis jānožēlo. Diezgan savā mūžā esmu ar trūkumu un grūtībām cīnījusies, vai tad kāds brīnums, ka liekos pielabināties .. pārtikušam vīram roku sniegt. Bet patiesību saku, ka viņa pārtikšana mani nebūtu labinājusi, ja viņa paša laipnība un darīšana to nebūtu iespējusi .. Ja varētu tikai caur garīgu sirds vienību dzīvot, tad gan zinu, ar ko tad savienota būtu .. No Buša (stāsta «Ozols, viņa dzīve un gals» izdevēja. — *O. Z.*) iz Rīgas par savu grāmatiņu vēl neko neesmu dabūjusi. Es to naudu tik notīgi gaidu, ka gandrīz ne ciest vairs nevaru, jo esmu no drēbēm gandrīz tīri noplīsusi .. un taču man netiktu viņam tādēļ rakstīt!» (1872. gada 27. jūlijā.)

Pēdējos sešus mūža gadus viņa pavada Dienvidkrievijā, no kurienes žurnālam «Rota» sūta vēstuli — aprakstu («Rota», 1884. g. 2. un 3. nr.): «Lai gan liktenis man nebija nolēmis visu mūžu pavadīt mīļajā Latvijā un atgadījumi mani aiznesa tālu nost no dzimtenes, tomēr manas domas un jūtas bieži tur kavējas, kur bērna gadus nodzīvoju un jaunības gadus pavadīju. Tādēļ priecājos par katru soli, kas (dzimtenē. — *O. Z.*) uz priekšu iet.»

Mirst viņa piecdesmit astoņu gadu vecumā, kā brālis Krišjānis raksta, gluži negaidot, dārzā puķes stādīdama. Kapa vieta tā arī paliek nezināma; nekādu nekrologu nav arī latviešu avīzēs. Tikai dažus gadus vēlāk, vispirms «Austrumā» (1890) un tad «Saimnieču un zeltenu kalendārā» (1893), ko izdod Raiņa rediģētā «Dienas Lapa», parādās nelielas Āronu Matīsa apceres par mirušo rakstnieci. Kalendārā arī publicēts M. Medinskas nepabeigtais stāsts «Sērdienīte», tāpat viens no nedaudzajiem dzejoļiem — «Brīvība».

Par velti, draugs, tu noskumsti
Un sēri dabu uzskati:
Ja brīvība Tev krūtīs mīt,
Neviens to nevar izpostīt!
..Un, kas sev garu brīvu jūt,
Tas neaizmirsīs cilvēks būt.

Biogrāfiski nozīmīgas ir maz pazīstamās Āronu Matīsam rakstītās M. Medinskas vēstules, kas glabājas Fundamentālās bibliotēkas rokrakstu fondā. 1879. gada 19. martā viņa raksta: «Lai nu gan mans rakstiens (stāsts «Zemnieks un muižnieks». — *O. Z.*) tik daudz slavas nebūs pelnījis, kā Jūs tam pasniedzat, tad taču Jums sirsnīgi pateicos, jo saprotu Jūsu nolūku — mani paskubināt nepiekust darbošanā.. Taisnība gan, ka tāda paskubināšana var dūšu jautrināt, un varu sacīt, ka arī līdz šim varu pateikties tikai Brīvzemnieka kunga draudzīgai uzmudināšani, ka esmu iedrošinājusies savus vājus spēkus mēģināt. Patiesi, ja visi tautieši domātu kā Jūs un Br. k., tad gan varbūt arī vairāk tautietes gadītos, kas ko derīgu klajā laistu. Nevaram liegt, ka sieviešiem v i e n i e m, no dažādiem sadzīves pinekļiem saistītiem, grūtāki tāds stāvoklis sasniedzams, ka varētu ko ievērojamu rakstīt, — un, ja nu no tautiešu puses ne pamudināšanas, bet drīzāk zobošanās gaidāmas, tad arī reti kāda iedrošināsies savu balsi pacelt, kaut arī jo labi zinātu, cik dažas nezāles vēl iz tautas būtu ravējamas. Tādēļ pateicība tiem krietniem tautiešiem, kas, cilvēces patiesīgus pienākumus un vajadzības atzinuši, nekavējas tos sekmēt un sev arī iz tautietēm palīdzes audzināt, j o k o p d a r b ā v i e n ī g i i e s p ē j a m s s e k m ī g ā k i j a u n ā k u p a a u d z i g a r ī g i c i l ā t, kamēr tāpat tautiešiem vieniem, sieviešus pie malas stumjot, tas grūtāki iespējams. Ceru gan, ka «Zemnieks un muižnieks» nebūs pēdīgais, — ir jau

arī kāds darbiņš uzsākts, bet gadās dažādi šķēršļi, kas darbu kavē. Īpaši grūti man nākas tagadējo dzīvi tautas vidū uzzināt, pašai tālu, atstatu mājojot. Caur laikrakstiem vien nav iespējams visu to redzēt, pret ko dažubrīd nākas karot.»

Par pēdējiem mūža gadiem stāsta vēstule, kas rakstīta 1883. gada 18. janvārī. «Jūsu raksts mani sāpīgi aizkustināja. Laiks ir gan aiztecējis, bet savu apņemšanos neesmu izpildījusi. Rakstniecības darbi dus mierā . . , bet kas zina, k ā d s laiks man aiztecējis, tas man šo grēku piedos. Ceru, ka ir Jūs man piedotu, ja Jums daudzmaz par savu skaudīgu likteni stāstītu — kāds laikam gan ne vien man, bet tāpat arī dažai no manām tautietēm liedz tādā pat vīzē rokas pie darba likt jeb domu puķu ielejā kavēties. Nevar noliegt, ka gan daudz no mūsējām savus gara spēkus velti izgaisina, bet taisnība arī, ka daža krietna «mūs māsiņa», no likteņa varmācīgi spiesta, garīgi pacelties nespēj . . Dzīvoju līdz šim (1882. g. — *O. Z.*), kā jau zināt, mana brāļa muižā Novgorodas guberņā, kur, ar zem- un lopkopību cīnīdamās, vadīju mana brāļa darīšanas ar mūsu kolonistiem. Lai gan dzīve bij grūta, bet tā apziņa, ka daudz rūpes pamazinu tam, kas vairāk ar patriotiskiem darbiem cīnīties var, dažos bēdubrīžos jautrināja. Tā nodzīvoju septiņpadsmit gadus . . Pie šīm ķibelēm klāt tas posts, ka neprotu klanīties lepnībai . .

Tātad liktenis mani aizsvieda tāļu, tāļu no dzimtenes, no tēvijas — Donas kazakos, kur mans dzīves biedrs jau gadu ātrāk atnācis bij un tagad jau gandrīz pusgadu uz grūtu vājības gultu guļ. Te nu visu gara un domu spēku kopā vajaga, lai tik vienīgi to saprātotu, kā rīt un parīt dzīvību uzturēt un, ja cietējs savas bēdas beidz, kā viņam sagādāt mūžīgu dusas vietu. Redziet, cienījamo tautiet, tādas ziņas par mani gan

Jums negaidītas, bet tās ir rūpes, kas katram pašam jānes, pie kam citi dalību nemēdz ņemt, turpretī pie tautiskiem centieniem var un vajaga visus uz kopdarbību aicināt. Tā nu Jums īsumā savus iemeslus daudzmaz izskaidrodama, ceru uz piedošanu, ka nevaru vis tā pie spalvas turēties, kā vēlētos, kamēr mani tādas rūpes spiež.. Nebaidos arī nemaz par Bojeniek kunga kritiku, jo no smādēšanas tikai var mācīties savas vainas pazīt..»

Ka M. Medinska gājusi «Pēterburgas Avīžu» un tautas atmodas laikmeta ideju skolā, liecina viņas stāsti. Pirmajā no tiem «Ozols, viņa dzīve un gals» (1872) gan izmantots vācu rakstnieka Hermaņa Šmita sižets, bet jau paviršā ieskatā redzam, ka no stāstiņa par trakulīgu Bavārijas malu medinieku izveidojies sociāli nozīmīgs vēstījums par latviešu zemnieku bruņotu cīņu pret muižas varu. Kā šinī, tā nākamajā darbā skaidri izjūtama arī autores antiklerikālā nostāja. Zīmīgs stāsta noslēgums: «Cik liela manta priekš zemniekiem tā būtu, kad daudz tādu Ozolu gadītos, kuri katrs uz savādu vīzi par tautas brīvību gādātu.» Āronu Matīss, kas viens no pirmajiem pozitīvi novērtēja rakstnieces darbus, uzsvēra: «Ievērojami tas, ka taisni sieviete ķērusies pie tik vīrišķīga satura grāmatas atstāstīšanas latviešu valodā, kamēr daudz vīriešu rakstnieku nopūlas ar siekalainiem, plāniem virumiem.»

M. Medinskas stāstā «Zemnieks un muižnieks» (1877) no mājām netaisni padzītais zemes kopējs secina: «Es tikai redzu, ka tiem, kas cita sviedrus un asinis sūc, nekāds labums netrūkst, bet turpretī tiem, kas nenoziedzībā staigā, viss labums atrauts. Vai tad īpaši zemnieku kārta ir tā, kas no dieva sodīta tiek?» Zemnieka mazais dēlēns šo jautājumu risina visskaidrāk: «... iz-

dzīsim mēs arī viņu no tām lielajām mājām . . Paliksim arī mēs par kungiem.»

«Baltijas Vēstneša» kritiķis Bojenieks 1879. g. 15. nr. savā rakstā spriež, ka M. Medinskas stāsts nevajadzīgi jaucot muižnieku un zemnieku gluži labo saskaņu. Viena no stāstā tēlotajām personām, vietējais barons, saka: «Ja tādam garam attīstīties vēlēsiet, tad prieku no tā nepiedzīvosim. Cik lēti kāds no tādiem pārgalvniekiem, kaut kādā vīzē svabadībā ticis, varētu savā mūžā stāvokli sasniegt, kur mēs to pārspēt nevaram, un tādā vīzē mums vairāk galvas sāpes darīt, nekā mūsu ārstes tās dziedēt varētu.» Tiešām, jau pēc gadsimta ceturkšņa vācu muižnieku «ārstes», kas šāva un kāra 1905. g. revolūcijas cīnītājus, tā arī nespēja tikt galā ar iesakņojušos dumpības garu.

DUMPĪGAIS AUTODIDAKTS

Var apbrīnot radošo mākslinieku — rakstnieku, skaņražu, gleznotāju — lielās darba spējas, viņu darbu veikumu, ko tie atstājuši par mantojumu vēlākām paaudzēm. Pasaules literatūrā daudzražību uzrāda liels skaits rakstnieku — Dimā, Lope de Vega ar savām pusotra tūkstoša lugām, Ļevs Tolstojs, Balzaks un daudzi citi.

Iepazīstoties tuvāk ar Ernesta Dinsberga dzīvi un darbu, redzams, ka pēc titāniska darba veikuma nav nemaz jāmeklē svešā malā. Autodidakts Ernests Dinsbergs kādos piecos gadu desmitos sarakstījis, tulkojis, pārstrādājis apmēram simt divdesmit grāmatu — turpat vai 12 500 lappušu. Te vēl jāpieskaita Dinsberga daudzie raksti, kas nav iznākuši atsevišķos izdevumos, darbi, kas palikuši rokrakstā, starp tiem daži īsti prāva apmēra kā Gētes «Fausta» tulkojums u. c., tā ka kopēju ražu var lēst uz 15 000 lappusēm jeb aptuveni pāri par 450 autorloksnēm. Daudz vai maz? Līdzīgu lokšņu skaitu var uzrādīt rakstnieks, kura kopoti raksti ietilpināmi apmēram divdesmit sējumos. Ja to vispār nevar saukt par sevišķi lielu ražu, tad ar Ernestu Dinsbergu bija savādāk.

Jau pieminētie un citi cittautu rakstnieki varēja nodoties vienīgi literāram darbam, bija pasargāti no blakus nodarbībām cīņā par eksistenci. E. Dinsbergs, kas bija ieraudzījis dienas gaismu vēl kā dzimtcilvēks, par

tādiem apstākļiem nevarēja ne sapņot. Tiešais darbs klasē ar skolēniem — sešus septiņus mēnešus gadā; turklāt Dinsbergam vēl bija pilnas rokas citu darbu: viņš apstrādāja skolas saimniecības laukus, grāvju rakšanu ieskaitot, sagādāja un sastrādāja malku, plēsa skalus, gādāja lūkus vīzēm, gatavoja sev nepieciešamās mēbeles, turklāt diezgan izskatīgas, kāda ir, piemēram, viņa gatavotā bufete Ventspils vēstures muzejā, viens pats apbraukāja un saskaitīja «dvēseles» visā plašajā Dundagas pagastā, pārzināja rekrūšu izpirkšanas lietas un tās naudas lādi utt. Turklāt nav jāaizmirst, ka E. Dinsbergs visus savus sacerējumus veica nevis rakstītiem, bet sīkiem iespiedveida burtiem. To vērā ņemot, jāpabrīnās, kur šis darbarūķis ņēma laiku ēšanai, gulēšanai, nerunājot nemaz par atpūtas stundām.

Nereti izvirzījies jautājums, kāpēc E. Dinsbergs visu mūžu rakstījis ar iespiedburtiem, nevis ar parastām rakstveida zīmēm. Ir zināms, ka E. Dinsbergs, vispirms iepazinies ar iespiedburtiem, iemācījies lasīt, vingrinājies arī šo burtu atdarināšanā, pamazām iegūdams lielu veiksmi. Kad viņš sācis pazīt rakstveida burtus, tad jau tā bija pieradis pie iespiedburtiem, ka nav vairs vēlējies savu rokrakstu lauzt, to pārveidot. Piezīmējams, ka Dinsbergs rakstījis samērā veikli, kā to liecina viņa laikabiedri, jo, lai uzrakstītu diezgan kaligrāfiski tuvu pie pieciem simtiem autorlokšņu, rakstīšanas process nevarēja būt gauss. Tā ir vēl viena liecība par autodidakta Ernesta Dinsberga apbrīnojamām darba spējām.

Ernesta Dinsberga dzejoli «Kurzemes laika-grāmata» mēdz uzskatīt par vienu no iemesliem, kas pamudināja cariskās patvaldības varas iestādes izsūtīt dzejoļa au-

toru 1864. gadā trimdā, nometinot viņu Jaunjelgavā. Dzejolis bija nodrukāts izdevumā, kas saucās «Vecā un jaunā laika grāmata» — vecajā Jelgavas latviešu kalendārā 1864. gadam; tas iznāca Stefenhāgena izdevumā kā simtais gadagājums, un šim gadījumam tad arī E. Dinsbergs sacerējis minēto dzejoli.

Sludinājums par kalendāra iznākšanu ievietots «Mājas Viesa» 32. numurā 1863. gada augustā un «Latviešu Avīzēs» tā paša gada septembrī 37. numurā. Drīz pēc iznākšanas kalendāru konfiscēja, tādēļ izdevējs licis izlaist otru iespiedumu jau bez Dinsberga dzejoļa, kas barona Rekes 1863. gada 22. oktobra ziņojumā Kurzemes gubernatoram apzīmēts par ļoti musinošu. Neapšaubāmi, ka par dumpīgām uzskatītas rindas:

Suņiem, zirgiem žēlastība bija,
Gādāja, ka labi klājas tiem,
Latviešiem gan maz! — tos daudzreiz mija
Ar' pret zirgiem, suņiem, zābakiem!

Asāku, atklātāku rindu par šīm visā simt četru rindu garajā dzejojumā, kas rakstīts oktāvās, nav atrodamas.

Drīz pēc tam Kubeles skolā E. Dinsberga dzīvoklī Ventspils pilskungs grāfs Mirbahs izdarīja kratīšanas, atrada tur saraksti ar jaunlatviešiem Krišjāni Valdemāru un citiem — pavisam divdesmit vienu vēstuli. Pēc kratīšanām E. Dinsbergam vajadzēja ierasties Jelgavas žandarmērijā vienreiz, pēc tam otrreiz, bet 21. martā viņam tika nolasīta pavēle par izsūtīšanu; 12. aprīlī jau bija jādodas ceļā uz trimdas vietu, kur policists, kas viņu ceļā pavadīja, izsēdināja E. Dinsbergu tieši uz ielas, lai nu ejot, kur gribot, un dzīvojot, kā mākot, — svešā pilsētā, bez līdzekļiem, pilnīgā neziņā par tālāko likteni. 1865. gadā Ernestam Dinsbergam atļāva pārcelties uz dzīvi Rīgā.

Kādā vasarīgā izbraukumā Ventspils apkārtnē apmeklēju arī savu kādreizējo skolotāju, kas pirms vairāk nekā piecdesmit pieciem gadiem man pilsētas skolā mācīja zīmēšanu. Mūs, ciemiņus, skolotājs iepazīstināja ar dažiem savas dzimtas arhīva materiāliem, starp citu, no veca skapja izcēla prāvu sējumu un nolika to mums priekšā uz galda. Tas izrādījās Ernesta Dinsberga manuskripts. Kad biju izlasījis sējuma titulu un pavirši to pārlapojis, mani tirdīja doma, kā to vairs neizlaist no rokām. Namatēvs laikam bija uzminējis manu vēlēšanos. Pēc īsas un lietišķas sarunas kļuvu sējuma īpašnieks. Šo retumu Ernesta Dinsberga znots Dreiberģis, kas bija apprecējis E. Dinsberga audžumeitu un dažus gadus nostrādājis Kubeles skolā par skolotāju, trīsdesmitajos gados nodevis kādas iestādes rīcībā, bet pēc tam tas nonācis mana skolotāja ziņā.

Manuskripts iesiets cietos, melnos vākos ar ādas muguriņu, kur tipogrāfiskā ceļā zelta burtiem iespiests: «Ewanģelisks Dseesmu krahjums, 2.» Titullapā bez tam vēl: «Sakopojis Dünsberga Ernsts sen. Otra grāmata. Dundaga — Kubeles 1897.» Darbs rakstīts uz pabieza, balta papīra parastajā E. Dinsberga rokrakstā — sīku drukātu gotu burtu atveidā. Darba apjoms: ievads — 12 lpp., teksts — 875 lpp., satura rādītājs — 30 lpp., pavisam 917 lpp. Katra lappuse iedalīta divās slejās. Viss darba apjoms — 123 autorloksnes. Rakstīts ar melnu tinti, bet citāti un sākuma burtu ornamentēti atveidi — ar sarkanu tinti. Teksts viscaur veidots glīti, akurāti, ar E. Dinsbergam piemītošu centību un darba mīlestību, burti skaidri, ar ļoti maz labojumiem un svītrojumiem.

Priekšvārdā E. Dinsbergs raksta, ka pie šī darba ar pārtraukumiem strādājis dažus gadu desmitus. Viņš to pabeidza piecus gadus pirms nāves, kad mūžs jau bija iesniedzies devītajā gadu desmitā.

Te izrakstu dažas Ernesta Dinsberga atziņas (no priekšvārda minētajā manuskriptā).

«Vai Rodšilds un Nobels saka uz saviem miljoniem — uz saviem lieliem naudas krājumiem: «Ko tie mums der?» Vai viņu kunģi tik lieli, ka viņiem vajaga tik lielas naudas summas, lai tos varētu piebarot? Vai Anglijas vecā ķēniņiene ir tik liela trabene, ka viņa ar Anglijas un Ostindijas zeltu vēl nevar piebāzties, ka tai ar tik daudz nelietīgi izgāztām cilvēku asinīm ir jāapšļakstās, grābdama pēc nabagu būru zelta? Un redziet, cik dūšīgi un kaislīgi tie dzenas pēc zelta, nebēdādami ne par pasaules kaunu, ne par ļaužu lāstiem, ne par cilvēku vaidiem, sāpēm, ciešanām un asinīm, kad tik dabū zeltu un atkal zeltu. Vai viņiem nav zelta papilnam? Ir, vairāk, nekā vajaga, bet nav tik daudz, cik grib, un, ja varētu, tad sagrābtu visas pasaules zeltu.

Tie vīri, kas mācīja kristīgu ticību, bija no vācu tautas, kas paši neprata skaidri latviešu valodu . . Bija ar mieru, kad varēja tiem iepratināt krustu mest un «Ave Maria» noskaitīt. Turēja latviešus kā vergus dabīgā mežonībā, necēla tiem nekādas skolas, nedz citas kādas mācības iestādes un vēlējās, lai tie būtu tikai viņu darbarūķi, kas neko citu nezinātu kā tikai strādāt.

Īpaši tos (latviešus. — *H. D.*) cieti sargāja no attīstības un zinību iegūšanas . . Šis pats, kas šo priekšrunu garīgā dziesmu krājumā raksta, bija sakārtojis īsu vispārīgu vēsturi un nosūtījis Tērbatā cenzēt. Tad katrā vietā manuskriptā tas vārdiņš «brīvība» bija izdzēsts un galā apakšā parakstīts «Nav atļauts driķēt».»

TAS 1870. GADS

Ir dažreiz derīgi atcerēties upju sākumu. Plašiem lokiem zīmēdama krastus, nesdama laivas un kuģus, plūst straume. Bet sākumā bijuši tikai daži nemierīgi avoti, rāvainas tērcītes, staignas pļavas. Pirms simt jūdzēm, pirms simt gadiem . . .

«Tas 1870. gads . . .» raksta visas trīs avīzes, kas šajā laikā iznākušas latviešu valodā. Saviem lasītājiem tās vēlē «mieru un labu satikšanu», «saiešanos, mīlību un saderību». Un, veco periodiku pāršķirstot, pirmajā brīdī šķiet: «Mājas Viesī» tik atzinīgi vērtētā «pārmērīgā miera» Baltijas guberņās šajā laikā nav trūcis.

«Ir maize, ir lopuēdamais, kā dzird, visur diezgan. Un, kad šās lietas netrūkst, tad par laicīgu badu un trūkumu nevar žēloties,» 1870. gadu noslēdzot, raksta jau pieminētā avīze. Arī kultūras dzīvē, no «Mājas Viesa» viedokļa raugoties, trūkums nav jūtams: «Atkal dažas skolas celtas . . . Atkal dažās vietās, kā dzirdam, ļaudis biedrojušies uz gara izkopšanu, celdami biedrības, kā laukkopēju biedrības, dziedātāju biedrības, un Kurzemē Dobelē noturēja Latv. dziedātāju svētkus.» (1870, 52. nr.)

Viss rit ierastās sliedēs. Īpaši Latviešu draugu biedrībā, kura nu jau četrdesmit sesto gadu palīdz Vidzemes un Kurzemes mācītājiem baznīcas literatūras izkopšanā un tautas turēšanā garīgā atkarībā. Kad 9. decembrī sanāk gadskārtējā biedrības sapulce, tad, «latviešu va-

lodā mīļi sveicinādams sanākušos», par darbu ziņo «Dobeles cien-mācītājs» Augusts Bīlenšteins:

«Latviešu vārdnīce, caur cien. bīskapa kungu Ulman tik tāl gatava, ka jau drukā nodota un, kā cerams, nākošā gadā būs dabūjama; Bībeles valodas pārlabošanas darbs arī jau tik tālu vests, ka nu jau redz malu. Darbs pie dziesmu grāmatas valodas pārtīrīšanas, gar ko pūlējās Vilperta un Bernevitz mācītāji (no Zūkstes un Jaunpils) arī iet veikli uz priekšu, un būs arī šī grāmata ar saviem spēcīgiem vārdiem drīz jo skaidrā un jaukā valodā.» («Latviešu Avīzes», 1870, 50. nr.)

Kad 19. februārī pretī Vērmanes dārzam tiek iesvētīta jaunā Rīgas Latviešu biedrības māja, tad arī šeit jūtama laba satikšana un krietna pašapmierinātība. Atklāšanas svētki diplomātiski iecerēti kā «miera svētki», kas nodrošinātu jaunajai biedrībai Baltijas vadošo un valdošo aprindu labvēlību. Tajos ieradušies gan Vidzemes un Kurzemes muižniecības pārstāvji, gan visu vācu biedrību delegāti. «Baltijas Vēstnesis» atskatā par plašo sarīkojumu un balli raksta:

«Divus gada svētkus biedrība nu jau ir svinējuse, un neviļot stājas salīdzināšanas domas galvā. Starp abiem svētkiem ir manāma daža starpība. Jau svētku ārīgs izskats tos stipri izšķir. Pērnajā gadā par 50 rubļiem īrēta turnhalles zāle, un šinī gadā pašas biedrības nams no 40 000 rubļiem .. toreiz viena apsveicināšanas telegramma, šogad kādas 6, toreiz 2 goda viesi, šogad 12, toreiz viens vakars, šogad 3 dienas.

Bet arī daža iekšķīga starpība ir redzama. Toreiz biedrība vēl jutās sevi vāju, viņa visu savu cerību, drošību, stiprumu gaidīja no nākamā laika, zinādama, ka viņa vēl stāv uz nespēcīgām kājām. Tas arī izsacījās tās toreiz turētās runās. Viņas bij dedzīgas, cerības pilnas. Šinī gadā biedrība sajuta sevi citādi. Viņa tagad

zin, ka viņas pamats ir stipri likts, ka viņas saknes iet tāli un dziļi pa visu Kurzemi un Vidzemi. Viņa skatās mierīgi uz nākamu laiku. Tā tad arī runas šā gada svētkos bij mērenas, apdomīgas, kā kāda jau pasaulē padzīvojuša vīra . . .» (1870, 9. nr.)

Viens posms latviešu kultūras dzīvē ir noslēdzies. Ir beidzies straujais, patiesas dedzības un asprātīgu strīdu pilnais jaunlatviešu laiks. Juris Alunāns ir miris, pārējie jaunlatvieši izklīduši kur kurais: Ā. Spāģis strādā par muižas pārvaldnieku Iekškrievijā, K. Barons un K. Valdemārs darbojas Maskavā, E. Dinsbergs māca nākamos jūrniekus Užavā. Patriotisma un «gaismas laiku» cildināšana kļuvusi par ikdienišķu parādību latviešu laikrakstu slejās.

Ak, tauta, tauta, pacelies!
Pie darba mundri pasteidzies!
Steidz panākt to, kas nokavēts,
Met deķi nost, kas acis sedz! —

raksta Lapas Mārtiņš «Mājas Viesī» (1870, 26. nr.). «Baltijas Vēstnesī» viņam piebalso Varaidošu Zanders, aicinādams latvjus nekavējoties doties jūrā, lai meklētu tur savu laimi un bagātību («Uz jūru», 1870, 14. nr.). Kopaina šajos dzejoļos ir viena: rīts klāt, migla klīst, saule spīd arvien spožāk, un dzejnieks tautai sauc, mudinādams pie darba: «Tu diezgan esi gulēj'se!» Kāds gaužas par grūtu dzīvi? Ar veiksmīga darboņa optimismu tādu žēlošanos par dzīves ēnas pusēm «Baltijas Vēstnesī» nosoda kāds Rb. K. Ir jau tiesa, ka

Laukos ir un pilsētā
Sūri jāpūlējas;
Maizes dēļ ar nāburgiem
Vienmēr jāķīvējas.
Visā plašā pasaulē
Bads un posts, un indeve
Izskaust vien mūs kāro.

Taču «īstu tautieti» tas nevar nobaidīt. «Draugs» atbild «Bēdīgajam», kas sūrojas par dzīves postu:

Pasaul's bēdas bēdas nav,
Tās tik ģ|ēvos spaida;
Darbīgo uz katra soļ'
Maize, pajumts gaida;
Kur vien dieva saule spīd,
Rassies, meitiņ, katru brīd'
Un labs draugs būs tuvu. (1870, 9.nr.)

Meitiņa ar zilām acīm, skaista kā «debess zvaigznīte» un «koša kā paradīzes puķīte» tad arī ieņem pašu lielāko vietu tā laika lirikā, un latviešu dzejnieks par to domā «allaž katrā vietā». Gan laimīgas, gan nelaimīgas (galvenokārt gan laimīgas) mīlestības apdzejošana izvēršas par vadošo dzejas tēmu visos latviešu laikrakstos. Tagad, pēc simt gadiem, var tikai pabrīnīties par tā latvju zeltenes standartportreta noturību, kuru laikam visprecīzāk aprakstījis Ernests Dinsbergs «Mīlestības ziņģu» atkārtotajā izdevumā 1870. gadā:

Tavas actiņas jo spožas
Nekā divas zvaigznītes;
Tavas lūpiņas jo košas
Tā kā divas ķezberes!
Rozēm līdzi vaidziņi
Zied tev balti sarkani! (28. lpp.)

Kamēr vien eksistē «mīlestības ziņģes», «mīlestības gaudas» un «mīlestības stāsti», gadiem un gadu desmitiem eksistē arī šis dzejnieku apjūsmotais daiļavas tēls — arī vēl pēc tam, kad J. Jansons-Brauns tam devis nežēlīgu triecienu «Domās par jaunlaiku literatūru» (1893).

Par populārāko dziesminieku kļuvis Lapas Mārtiņš. Viņam ir piekrišana — ne velti Kaudzītes Matīss savās atmiņās Lapas Mārtiņu nosauc par «ļaužu dzejnieku»

un viņa «mīlestības gaudas» iespiež visi trīs konkurējošie laikraksti — «Mājas Viesis», «Baltijas Vēstnesis» un «Latviešu Avīzes». Lapas Mārtiņš ir pārliecināts, ka Vidzeme un Kurzeme ir tie jaukākie zemes stūrīši pasaulē un te dzīvo daiļākās meitenes īstai mīlestībai. Patriotisms un mīlestība! Kādā sajūsmas brīdī Lapas Mārtiņš dzejolī «Grāmata Pāvestam» ieteic pat svētajam tēvam pamest konsilu un Romu un doties uz Vidzemi. Te viņš, iepazinies ar «ļoti skaistajām, mīlīgajām tautu meitām», noteikti mainītu savu nicinošo izturēšanos pret sievietēm un kopā ar latviešu puišiem atrastu īstu «mīlīb's laimi». («Mājas Viesis», 1870, 27. nr.)

Gluži klusa ir oriģinālproza. «Baltijas Vēstnesis» gan iespiež pirms gadiem trim mirušā Jēkaba Zvaigznītes nepabeigto stāstu no klaušu laikiem «Līvu Ādāms», taču gandrīz visi pārējie prozas darbi ir vai nu tulkojumi, vai lokalizējumi — «Briesmīga atriebšanās», «Anna raud», «Tērķeles brūte» utt. Umurgas mācītāja Auninga sakārtojumā iznāk Jura Neikena stāsti. Tajos apkaroti sliņķi, dzērāji, zagļi, mācīta uzticība kungam un ticība dievam. Reālās dzīves ainas un fakti, viens otrs raksturīgs cilvēka portreta vilciens pavīd un pazūd aiz norājot un mācot paceltā autora pirksta.

«Mājas Viesa» slejās kāds autors B. (laikam Bertramu Kārlis) prāto, ka derētu izdot arī citu latviešu slavenu rakstnieku rakstus un dzīves aprakstus. Un tomēr viņam jāatzīst:

«Es gan arīdzan labi zinu, ka tāda uzsākšana šīm brīžam pārdroša diezgan veselas grāmatas izdot par mūsu rakstniekiem, kas vēl nebūt nestāv tādā pilnībā, kā tādiem vajadzētu būt un kā tos varētu uzslavēt par labu priekšzīmi daudz citiem.» («Mājas Viesis», 1870, 27. nr.)

Uz Rīgas Latviešu teātra skatuves rit pirmā īstā latviešu teātra sezona: «Depis un Jete», «Paša audzināts»,

«Kurlais Krišus», «Sulainis par dakteri», «Pirmšķiras uzgaidā» ... Pat «Baltijas Vēstnesis», dodot pārskatus par šo lugu izrādēm un atzīmējot Ā. Alunāna aizraujošo spēli, atzīst, ka nekāds spožais repertuārs jaunās biedrības teātrim vēl nav, «prāts un sirds paliek nekustināti» (1870, 20. nr.), ja arī vienu otru reizi var garšīgi pasmieties par aktieru izdarībām. Attiecībā uz publiku ne vienu vien izrādes aprakstu noslēdz šāda rakstura piezīme:

«Te nu mums būtu jāpiemin, ka skatītāji paši caur nemierīgu izturēšanos druscin jauca izrādīšanu. Kad arī stipra smiešanās un roku plaukšķināšana pieder pie labi izrādītas joku spēles, tad tomēr runāšanā var izturēties klusāki. Visvairāk skādīga skatītāju staigāšana, kad tie no bufetēm griežas uz plačiem.» («Baltijas Vēstnesis», 1870, 39. nr.)

Tomēr nebūtu pareizi 1870. gadu uzskatīt par «pārmērīga miera gadu». 1870. gads Eiropā sagatavo Parīzes Komūnu. Rīgā notiek pirmais lielais strādnieku streiks Vērmaņa kokzāģētavā.

1870. gadā gleznotājs Kārlis Hūns, Madlienas draudzes skolas skolotāja dēls, iegūst profesora nosaukumu Pēterburgas Mākslas akadēmijā. Latviešu kultūras dzīvē gan bālākām, gan spilgtākām līnijām iezīmējas pāreja no 60. uz 70. gadiem, paveras jaunas attīstības perspektīvas.

Latviešu teātrī 1870. gadā parādās pirmā īstā komēdija — N. Gogoļa luga «Revidents», kas «labākai šķirai pieskaitāma, ne kā visas citas līdz šim Latviešu teātrī izrādītās». («Baltijas Vēstnesis», 1870, 42. nr.)

1870. gadā pirmo reizi notiek latviešu lugu konkurss. Kaut arī no vienpadsmit piesūtītām lugām deviņas tiek atzītas par nederīgām, jau konkursa apjoms liecina, ka par latviešu topošo teātri interesējas daudzi. «Goda

maksas cienīgās» lugas «Vecais Klāva tēvs» un «Ģertrūde» skar nozīmīgus dzīves jautājumus. Pirmā luga tēlo latviešu zemniekus Garlība Merķeļa laikos un, acīm redzot, dara to ļoti nesaudzīgi, jo konkursa komisija lugas autoram pārmet pārāk lielu gaušanos par tā laika zemnieku grūto dzīvi, kas bez pārtraukuma atkārtojoties no lugas sākuma līdz beigām. Marijas Pēkšēnas «Ģertrūde» savukārt tēlo sava laika dzīves ainu — nabaga mājskolotājas dzīvi bagātā ģimenē. Kaut arī lugas sižets, kā atzīst lugas apskatā, ir nenozīmīgāks par «Veco Klāva tēvu», godalgu dabū «Ģertrūde». Tā ir mākslinieciski gatavāka, «jo skunstīgāka un jo mīlīgāka ir stāsta izstrādāšana, var sacīt, viņa izrādīšana jaukās bildēs. Šīs bildes ir pēc dzīves sastādītas un ar ļaužu karakteru saprašanu mālētas.» («Baltijas Vēstnesis», 1870, 48. nr.) Jāpiebilst tikai, ka ar visu godalgošanu un atzinīgajiem vārdiem «Ģertrūde» vēl veselus septiņus gadus neierauga skatuves gaismu.

Arvien jūtamāk kultūras dzīvē sevi pieteic tie, kas kļūst vadošie latviešu literatūras darbinieki 70. un 80. gados: jaunais Kaibēnskolas skolotājs Matīss Kaudzīte, mērnieks Andrejs Pumpurs, tautskolotājs Kronvalda Atis.

Ar īpašu dedzību darbojas A. Kronvalds. 1870. gadā sarakstīts viņa apcerējums «Karš miera laikā». Vai tad tiešām arī miera laikā ir karš? Jā, atbild Atis Kronvalds. Sabiedrībā vienmēr pastāvējušas divas partijas — kalpināšanas partija un vaļības jeb brīvības partija. Kalpināšanas partija vienmēr centusies savās rokās sagrābt visu varu un tiesības, vaļības partija — izkarot vienādus likumus visiem sabiedrības locekļiem. Tur, kur cilvēki sapratīs vēstures gaitu, zinās savas tiesības un pienākumus, nekāda kalpināšanas partija tos nevarēs apmuļķot un paverdzināt.

Kronvalda Atis tic humānismam, patiesības un cilvēka prāta varenībai. Viņš cenšas darīt visu, kas viņa uztverē nepieciešams, lai gadu simteņiem verdzinātā tauta vēlētos dzīvot cilvēciskāku dzīvi, apzinātos savas tiesības. Kronvalds raksta par skolu nepieciešamību un par bērnu audzināšanu, par latviešu valodas kuplināšanu un par tautasdziesmu daiļumu. Viņš apceļo Latviju, visur meklēdams apliecinājumu, ka tauta nobriedusi labākai dzīvei un latviešu kultūra ir dzīvotspējīga. Visur viņš gatavs palīdzēt, vienmēr noraizējies, lai kaut kas derīgs un daudzsološs neaizietu zudumā.

Kad 1870. gada rudenī Tērbatā Kronvalda Atis iepazīstas ar lugu konkursam nosūtāmo «Ģertrūdes» manuskriptu, viņš ir saviļņots un norūpējies. Jaunajam autoram «patiesi mūsu bezizejīgā dzīve Baltijā labi dziļi pazīstama», un viņa darbā manāms «dramatisks dzejas spēks». Pie tam latviešu literatūrā ienākusi sieviete! Vai viņai pietiks spēka un drosmes iesākto ceļu turpināt? Kronvalda Atis raksta Bernhardam Dīriķim:

«Man rādās, ka šī M. P. jaunkundze izaugs mums par greznu rotu, lai arī viņas pirmai lugai daudz un dažādu vainu uzrādāmas. Es Tevi no visas sirds lūdzu īpaši šo lugu «Ģertrūde jeb viens būs, kas atriebs» jo smalki ievērot. Un, ja tā arī neizpelnītos to piesacīto goda maksu, tad tomēr tā sarakstītāja kaut kā uzskubināmā un stiprināmā šo uzsākto ceļu tālāk staigāt.» (Kronvalda Atis, Kopoti raksti, II, 1937, 326.—327. lpp.)

Laikā, kad latviešiem nav neviena dienas laikraksta, Kronvalda Atis uzmet plānu, ka latviešiem nepieciešamas vismaz desmit lielas avīzes. Vajadzīgas avīzes zemes kopējiem, avīzes skolām, avīzes, kas dotu plašas ziņas par Krievzemi, avīzes, kas dotu ziņas par ārpasauli, avīzes jauniešiem, smieklu avīzes, stāstu avīzes priekš tādiem, kas labprāt neko citu nelasa kā jaukus

stāstus un smukas teiksmas, avīzes par latviešu senatni, ticību, valodu, tautasdziesmām, avīzes priekš augsti mācītiem, avīzes amatniekiem ... («Kādus laikrakstus jeb avīzes jau tagad latviešiem vajaga» — «Baltijas Vēstnesis», 1870, 22. nr.)

Nikni Kronvalda Atis iesaistās diskusijā, kas 1870. gadā izceļas ap Jura Alunāna piemiņu. «Mājas Viesis», kuram pēc galīgas pāriešanas veclatviešu nometnē 1860. gadā Juris Alunāns uzrakstījis zobgalīgu atvadu pantiņu «Čuči, M .... V ...., čuči», pēc desmit gadiem izrēķinās ar nelaiķi neglītā paskvilā — J. Alunāna pantiņa pārfrāzējumā.

Diskusija turpinās vairākos rakstos. Tā nav tikai A. Kronvalda cīņa par izcilā jaunlatvieša piemiņas saglabāšanu un «Mājas Viesa» redakcijas atriebšanās par J. Alunāna dzejoli. «Mājas Viesis» labklāšanas un gara gaismas lozungu lietošanā šos gadus centies neatpalikt no sava konkurenta — 1868. gadā nodibinātā «Baltijas Vēstneša». Bet diskusijas rakstos kā galvenais pārmetums «Baltijas Vēstnesim» un īpaši Kronvalda Atim iezīmējas tieši protestā pret kaut cik enerģiskāku rīcību, lai «gara gaismas» un «tautas labklāšanas» laikmets arī drusku tuvotos:

«Tādas tautas, kas ar vēja ātrumu, pārgalvīgi un ēverģēlīgi sāk skriet, arī vēja ceļu aizskrēja un izgaisa kā pelavas. .. Voi visām lietām pasaulē tāpat nav sava noteikta kārta, savs ceļš, pa kuru vien arī to nospriestu mērķi var panākt? Voi saule piepeši uzlec, un voi tumsība pamazām nenozūd? Voi kāda tauta uz ātru roku pie garīgas un laicīgas labklājības tikuse jev voi vārpa reizē ar asni izšaujas iz sēklas grauda?» («Mājas Viesis», 1870, 50. nr.)

Mīļais miers kaut kur tiek jaukts, un «Mājas Viesis» ar pilnu krūti uzstājas pret «ēverģēlīgajām» pārmai-

ņām. Kronvalda Atim nākas atbildēt gan par izglītības plāniem, gan par sarīkojumiem un teātru spēlēšanu, gan par latviešu ortogrāfijas «pārtaisīšanu» un jaunu vārdu gudrošanu — kamdēļ tagad «vairs neraksta «slaktiņš», bet «kautiņš», ne «vakara puse», bet «rietums», ne «tēvišķa» jeb «tēvzeme», bet «tēvija», ne «gaspaža», bet «kundze»»?

Par Jura Alunāna piemiņas saglabāšanu raksta ne tikai Kronvalda Atis. Cimzes skolotāju semināra audzēknis Krogzemju Mikus kā atbildi «Mājas Viesim» sacer sarkasma un asprātību pilno «Bizmaņu draugu dziesmu» («Kad aties bizmaņiem tie laiki . . .»), kas nāk atklātībā pēc vairākiem gadiem un ar Baumaņu Kārļa mūziku kļūst par vienu no vispopulārākajām paskvilām pret veclatviešiem. Garākā dzejojumā «Šā laika veļu laikā» diskusijā iesaistās jaunais dzejnieks Andrejs Pumpurs.

Tieši 1870. gadā tad arī Andrejs Pumpurs tā īsti kļūst pazīstams latviešu lasītājam. Tiesa, daļa no viņa «Baltijas Vēstnesī» publicētajiem dzejoļiem — mīlestības lirikas — maz atšķiras no Lapas Mārtiņa vai Varaidošu Zandera sacerējumiem. Taču «Pastarīte», «Mūsu tautas dziesmas», «Veļu laikā» uzrāda jaunas, patiesi tautiskas un mākslinieciski izjustas dzejas veidošanos. Pēc gadiem, atcerēdamies, kā Andrejs Pumpurs Vecpiebalgas literātu pulciņa «Ķirpis» kārtējā sanāksmē 1870. gada aprīlī iepazīstinājis draugus ar nule uzrakstītās «Pastarītes» manuskriptu, Kaudzītes Matīss stāsta:

«Visi pēc izlasīšanas sēdējām gluži klusu nopietnās pārdomās; tik vien dakteris Jurjāns pa brīdi noskrapšķināja savu no šā vakara dalībniekiem dāvāto sudraba tabakas dozi, kurai vākā bij iegravēts «ķirps», jo — laikam uz Pumpura ieteikumu — šo pulciņu savā starpā

tā saucām. Un, kad pēc tam bij labi padomājies, tad sacīja Pumpuram: «Lasi vēl no tās vietas, kur bij par laika māti!» — un Pumpurs lasīja:

Laika māte, Laika māte,
Pastarītes atminies!
Remdē viņas bēdu dienas,
Mīļu roku izstiepjot;
Modin viņas dēlu garus
Tumšos jūras dibenos.
Lai tie sāk pēc ilga miega
Saules gaismā līgoties;
Sauci tos uz jaunu dzīvi,
Kas guļ vēsās kapenēs,
Izpestī tos vārgulīšus,
Kas vēl grūtu jūgu nes.»

(Kaudzītes Matīss. «Atmiņas no tautiskā laikmeta», I, Rīgā, 1924, 172. — 173. lpp.)

Tagad, pēc simt gadiem, «Pastarīte» runā galvenokārt kā interesants literatūras piemineklis, kas iezīmē Andreja Pumpura dzejas virzību pretī lielajam tautas eposam «Lāčplēsim». Bet, noliekot tai blakus kaut vai Lapas Mārtiņa un Varaidošu Zandera tēvzemes apdziedāšanu un patriotisma uzkurināšanu nedzīvos un monotonos pantos («Lai kaunā paliek tie, kas par mums smejas, Lai sajēgšana starp mums izplešas!»), skaidri kļūst redzams, ka «Pastarītē» savu vārdu pieteic mākslinieks, kas dziļi mīl dzimteni, skata tās tēlu ainu bagātībā, skata to ar pagātni un nākotni un spēj aizraut lasītāju — ne vairs ar skaļiem, daudzkārt cilātiem vārdiem, bet gan ar tēlojumu, ar tēlojumā ielikto pārdzīvojumu.

Taču Pumpurs redz ne tikai tautas likteni septiņi simti gadus garajā verdzības jūgā un tautas tēla poētiskumu. Ne velti viņš mērījis zemi Vidzemes vidienā un savām acīm skatījis cilvēkus, kas pēc gadiem des-

mit atrod savu iemiesojumu brāļu Kaudzīšu «Mērnieku laikos». Pumpurs pats redzējis, cik maz pašu latviešu vidū valda taisnība un goda jūtas un cik bieži tie, kas dabūjuši savā rokā kaut to mazāko noteikšanas un pārvaldīšanas iespēju, dara pāri saviem tautas brāļiem. Cik bieži pagasta valdes lēmumi tiek pieņemti krogā, aiz galda sēdot un ar degvīna mēriņu stiprinoties, un tie, kas varētu rūpēties par labklājību un tautas izglītību, ar savām izdarībām veicina tumsības izplatīšanos. 1870. gadā Andrejs Pumpurs atsevišķā grāmatā izdod asu satīrisku dzejojumu «Ļurbu valsts», kas sagādāja sacerētājam gan dedzīgus piekritējus, gan niknus ienaidniekus.

«Ļurbu valstī» vairs nav vēršanās pret jaunlatviešu literatūrā apkarotajiem muižniekiem, bizmaņiem un kārkluvāciešiem. Ļurbu valsts atrodas pašu tautas brāļu vidū — arī tur, kur «saderēts viens ļurbu skolmeistars ir lēts», arī tur, kur izdod ļurbu avīzes un ierīko ļurbu grāmatu krātuves. Tā atrodas tur, kur ļaudis dzīvo pašapmierinātībā, tumsonībā, kur visa tiesa un teikšana pieder trulam un plātīgam lielvecākam.

Šī dzeja 1870. gadā ir nozīmīga parādība — tajā runā nākamais «Lāčplēša» autors (dažās ainās pat ieskanas «Lāčplēsī» aprakstītā raganu ķēķa intonācijas), tā arī iezīmē jaunu kvalitāšu veidošanos šķietama sastinguma un pašapmierinātības periodā.

Elza Stērste

DZEJNIEKS RAINIS MANĀS ATMIŅĀS

Mans tēvs Stērstu Andrejs pēc Jāņa Kļaviņa pārcelšanās uz Rīgu bija vienīgais advokāts Jelgavā. Viņa pirmais palīgs bija Jānis Pliekšāns — mūsu lielais dzejnieks Rainis.

Kas Raini pamudināja iestāties darbā pie tēva, ja Rīgā bija slaveni latviešu advokāti un pati Rīgas dzīve jaunam juristam ar plašām sabiedriskām interesēm varēja dot vairāk nekā Jelgava? Šķiet, ka noteicošais moments būs bijusi tēva personība un viņa darbība nesenā pagātnē. Kas gan nezināja, ka viņš bija aktīvs līdzdarbinieks latviešu zemniekiem tik svarīgajā Manaseina revīzijā? Viņš bija sekmīgi aizstāvējis Aizupu, izgādājis koncesiju «Dienas Lapai», nozīmēts par tās redaktoru un cerēja tur likt lietā revīzijas pieredzējumus. Turklāt tēvs jaunībā bija dzejojis, un sabiedrībā viņu joprojām dēvēja par dzejnieku.

Patrons savu palīgu mēģināja ieinteresēt par tā saucamajām principa lietām. Tomēr Pliekšānu juridiskie principi maz interesējuši, un viņš mēdzis teikt: «Var tā, un var tā.» Runāja, ka tēvam neizdošoties no Pliekšāna iztaisīt krietnu juristu. Taču darbinieks viņš bija labs, pacietīgs un laikiem tikpat darbu apkrauts kā patrons.

Mūsmājās, Dzelzceļa prospektā, Raini visi drīz iemīļoja. Mēs viņu saucām par Pliekšāna kungu, un, tikko rīta zvans atskanēja priekšnamā, es skrēju viņu saņemt. Pliekšāna kungam bija garas, nokarenas ūsas,

un viņš arvien smaidīja. Kad kabinetā darbs bija beidzies, viņš pasauca mani: «Iesim nu!» — un mēs abi bijām saposušies pastaigai pa Dzelzceļa prospektu zem kuplajām liepām. Neatceros, par ko mēs tur runājām — lielais dzejnieks ar bērnu —, bet Pliekšāna kungam es visu uzticēju. Man bija sava zīmējumu burtnīca, ko izveidoju no tēva papīrloksnēm. Tur bija visa mana pasaule. Pliekšāna kungs labi zīmēja, un daudz viņa zīmējumu bija manējo starpā, jo viņš man nekad neatteica.

Reiz viņš man lika uzrakstīt vārdu «kungs». Es jau pamazītēm lasīju un rakstīju, bet man iznāca «kugs», par ko viņš sirsnīgi smējās. Nezinu, kas viņu tā saistīja pie manis. Skaists bērns nebiju un parasti kā citi bērni nerotaļājos, bet biju apveltīta ar milzīgu fantāziju, kur reālais juka kopā ar iztēli. Aspazija vēlāk stāstīja, ka Rainis arvien pieminējis mazo Zuku un gribējis viņu iemūžināt «Indulī un Ārijā».

Ziemā ik sestdienas vakaru no Rīgas pie mums ieradās Pēteris Stučka. Sena draudzība ar manu tēvu viņu vienoja no pašas jaunības. Stučkas tēvs, pārticis muižas arendators tāpat kā Raiņa tēvs, reiz iedevis manam tētim simt rubļu cara naudas ar vārdiem: «Tu pieskati manu Pēterīti!» Pēterītis gan nebija pieskatāms un gāja savus ceļus, bet draudzīgs pret manu tēvu viņš palika līdz mūža galam, allaž paziņodams, kad Pēterpilī atgadījās kāda prāva. Pēteris Stučka bija pavisam citāds nekā mūsu Pliekšāna kungs. Viņš bija kustīgs, runīgs un liels jokupēteris. Viņš allažiņ rotaļājās ar manu skaisto māsiņu Helēni. Pliekšāna kungs turpretī kluss, nogrimis sevī, un mājās dzirdēju sakām, ka viņš esot ļoti nervozs.

Arī Pliekšāna māte parādījās Jelgavā. Mana māte teica, ka lepnākas dāmas viņas mājā nekad neesot bijis.

Raiņa mīļākā māsa Dora dzīvoja Jelgavā un ik dienas bija redzama mūsu mājā. Jaunie ļaudis viņu daudz neievēroja, laikam noprata, ka viņa ir cita kaluma. Mana māte ļoti atbalstīja izglītību un, kad Dora devās uz Franciju studēt, sarīkoja atvadu vakaru. Kad Dora atgriezās dzimtenē, tērbatnieki par viņu ņirgājās: sak, nogriezusi matus un cigarete zobos — īsta kursiste!

Skaidri stāv prātā izbrauciens uz Lapu krogu kādā meteņa vakarā. Rinda ormaņu kamanu ar skanīgiem zvārgulīšiem devās pa Jonišķu šoseju uz desmit kilometru atstato Lapu krogu. Mani arī paņēma līdzi. Iegājām nelielā, patumšā istabā, kur visi apsēdās ap galdu. Pasūtīja vakariņas — šķiņķi ar olu. Sabiedrība nebija liela, bet visi jauni, jautri un labā omā. Nosprieda, ka katram kungam jāapkalpo tā dāma, kura viņam vislabāk patīk. Pliekšāna kungs savu devu sniedza Natālijai Draudziņai. Man šī spēle likās ļoti interesanta, un es tajā noskatījos, acis iepletusi.

Kad apraujas bērnības atmiņas, rodas citas, jo tuvu vai tālu Rainis kā sidrabots pavediens ir gājis cauri manam mūžam.

Biju jau skolas augstākajās klasēs, kad pāri mūsu zemei savilkās negaiss, kas apņēma visu Latviju. Vieni aizbrauca uz ārzemēm, otri atteicās no latvietības, citi drebēdami gaidīja, kas būs. Mana skolas biedrene Zelma Lejeniece bija pagrīdniece, viņa satikās ar Jūliju Daniševski un apmeklēja mītiņus Baložu kapos. Pazīdams manu impulsīvo dabu, tēvs mūs abas iesauca pie sevis un aizliedza Zelmai mani vest uz jaunatnes sanāksmēm, lai viņam pašam būtu brīvas rokas, kad jāglābj cilvēki. Zelma tolaik bieži pieminēja Raini. Viņa man iedāvāja Raiņa grāmatu «Tālas noskaņas

zilā vakarā». Neaizmirstama sajūta bija, to lasot un pārlasot!

Jelgavas skolu jaunatne dzīvoja līdzi lielajiem notikumiem. Teātrī bija izsludināta «Sidraba šķidrauta» izrāde, Melngaiļa koris dziedāja Raiņa «Karaļmeitu». Tas viss satrauca līdz sirds dziļumiem.

Kad 1905. gada negaisi sāka aprimt, devos uz Pēterpili un uzsāku studijas konservatorijā. Kādā izrīkojumā Zelma pasauca mūs abas ar māsu. Dora Stučka vēloties redzēt Stērstes bērnus. Tā bija reta satikšanās — balss no senām bērnu dienām, gandrīz tikpat, it kā runātu ar pašu Raini.

1910. gadā nonācu Francijā, kur sastapu daudzus trimdiniekus no Latvijas. Tur bija Rūdolfs Pelše ar ģimeni, A. Grāvītis, Henri Simsons, Jānis Ādams (Žoržs Roge) un daudzi citi. Viņi pulcējās ap Parīzes latviešu pulciņu Bjevra ielā. Arī Ļeņins tolaik dzīvoja Parīzē un uzstājās krievu klubā. Daži no Sorbonnas latviešu studentiem bija apmeklējuši Raini Kastaņolā un sarakstījās ar viņu. Tolaik Rainis bija līdzīgs Fernejas patriarham, un Kastaņola kļuva par svētceļojuma vietu, no kuras sagaidīja daža laba sasāpējuša jautājuma atrisinājumu.

Kad iznāca Raiņa «Indulis un Ārija», Parīzes latvieši to lasīja kā atklāsmi. Kad Aspazija svinēja literārā darba divdesmit piecu gadu jubileju, Parīzes latvieši franču laikrakstā ievietoja par viņu rakstu ar piezīmi, ka savu pseidonīmu ar tik slavenu vēsturisku vārdu viņa izvēlējusies neapzinīgi — agrā jaunībā.

Parīzē nodibinājās *«Office des Nationalites»*, kas iepazīstināja pasauli ar maz pazīstamām tautām. Direktors Gabriss izlaida Lietuvas numuru, kam sekoja *«Lettonie»* dubultnumurs. Tas tūlīt aizceļoja uz Kasta-

ņolu un, starp citu, tika piesūtīts Valsts Domes locekļiem.

Kad atgriezos mājās, vadīju Jelgavas Ķeizariskās mūzikas skolas klavieru klasi. 1913. gadā iznāca mans pirmais dzejoļu krājums «Prelūdijas», un to es nosūtīju uz Kastaņolu savam bērnu dienu draugam. Drīz saņēmu mīļu vēstuli, kas par nožēlošanu pazudusi pirmā pasaules kara laikā. Mazais meitēns uzrakstījis grāmatu! Rainis man bija veltījis garāku dzejoli «Jūs tagad jaunava . . .». Vēstulē viņš stāstīja, ka priecājoties par tēva rakstiem, kas parādījušies pēdējā laikā.

1919. gadā gaidījām atgriežamies Raini, bet viņš ieradās tikai 1920. gadā. Viņa sagaidīšana bija īsti tautas svētki. Rainis ar Aspaziju ciemojās skolās, un arī 2. pilsētas ģimnāzijā bija nolikta Raiņa sagaidīšana. Pēc kara es tur strādāju par franču valodas skolotāju. Satikšanās iznāca gaužām vienkārši — man teica, ka Rainis gribot mani redzēt.

Te nu viņš bija — stalts, sirms. Viņš tik maz vairs līdzinājās manam bērnības dienu Pliekšāna kungam! Apsēdāmies zālē, un laipna, zila gaisma ielija manī no viņa acīm. Runājām maz, vairāk raudzījāmies viens otrā.

Kad Rainis dzīvoja Baznīcas ielā, mēs abas ar māti reiz aizgājām pie viņa. Māte viņu allaž mīļi pieminēja. Rainis bija mājās un saņēma mūs ar lielu sirsnību. Es viņam atnesu savu trešo grāmatu «Zaļā gredzenā». Rainis daudz runāja par manu tēvu, kas jau bija miris. Kad kāpām lejā, viņš nostājās kāpņu galā, un tā pati zilā gaisma ietvēra mūs abas līdz pēdējam pakāpienam. Tā bija mūsu pēdējā tikšanās.

Pagāja ilgi gadi. Bija laiks, kad arī Rainis netika pie vārda, bet garu nevar nokaut, ne gaismu apslēpt zem

pūra. Padomju varas laikā tā ir kļuvusi par sauli, kas apspīd daudzas zemes, daudzas tautas.

Kad strādāju Valsts Leļļu teātrī, man lūdza uzrakstīt turpinājumu Raiņa «Kurbadam», viņa Saules bērnam. Uzdevums bija vilinošs un grūts. Pārcēlos uz Pārdaugavu, lai būtu pilnīgs klusums. Pūlējos iedzīvoties Raiņa ievadā un uzminēt, kā viņš būtu tālāk risinājis savu «Kurbadu». Vajadzēja pilnīgi pārslēgties Raiņa domāšanas veidā, viņa valodā, viņa ritmā. Tā nu mēs atkal staigājām kopā — lielais dzejnieks un mazais meitēns zem dzejas ziedošajām liepām. Teātris ar manu darbu bija apmierināts, es ne, jo gribējās to dziļāku, rainiskāku.

RAKSTA DORA PLIEKŠĀNE

Dora Pliekšāne, Dora Stučka — latviešu lielākā dzejnieka māsa, latviešu izcilā komunista dzīvesbiedre. Dora, Doriņa, Pumpiņa, Madāmiņa, Mazais — tā viņu dēvē brālis un vecākā māsa. Ar Doru kopā Rainis pavadījis daudzas saulainas dienas Randenē, Berķenelē, Jasmuižā. Dora bijusi viņa saimniece Jelgavā un Rīgā, ceļabiedrs gājienā pa Šveices Alpiem. Un, kaut gan vēlāk abu gaitas šķiras, kaut arī ne reizi vien (varbūt tieši lielās raksturu līdzības dēļ) viņiem grūti saprasties, nekad starp brāli un māsu neizzūd dziļa tuvības apziņa.

Starp trimdā un emigrācijā līdzi vadātajiem manuskriptu saiņiem glabājas gandrīz visas māsas vēstules. Sākot ar mazas skolniecītes neveiklajiem ķeburiem līdz pēdējai korespondencei no Padomju Savienības. Tur runā meitene, kas mācās dejot, spēlē klavieres un lasa «Vertera ciešanas». Jaunava, kas pirmo reizi mūžā ver anatomikuma durvis. Revolucionāra sieva, kas pārdzīvojusi arestus, kratīšanas, slimības. Cīnītāja, kas skata darba tautas lielo uzvaru — pirmos Maija svētkus padomju Maskavā, Sarkanajā laukumā.

Doras skolas gadu vēstules daļēji publicētas. Bet vēlāko gadu korespondence tikpat kā nav pazīstama — ne Jānim, ne Līzei rakstītā. Bet tieši tajā zīmējas Doras Pliekšānes garīgais portrets — ļoti cilvēcisks, ar visām labajām īpašībām un kļūdām, brīžiem līksms un meitenīgi šķelmīgs, brīžiem nopietns un skaudrs. Bla-

kus pašas dzīves stāstam atklājas arī maz pazīstamas brāļa dzīves lappuses.

1891. gads. Ap 20. jūniju Jelgavā no Dinaburgas puses ierodas Dora. Ar krietnu bagāžu un labu apņemšanos — viņa grib būt brāļa saimniece, jo Jānim Pliekšānam advokāts Stērste piedāvājis palīga vietu. Pēc dažām dienām uz Pelēčiem, kur apmetusies Pliekšānu māte un vecākā māsa, ceļo pirmās Doras vēstules. Jaunu iespaidu, saimniecisku ziņu, rosības un humora pilnas. Jaunieši īrē no doktora Lovenšteina piecistabu dzīvokli Katoļu ielā 20, no tā paša Lovenšteina, kas savā laikā izdevis *«Прибалтийский край»*. Mājoklis apmierina — «diezgan glīts, piecas nelielas, gaišas istabiņas, bet visi logi uz pagalmu, tik dēliņam rakstāmās istabas logs uz ielas pusi, kukņa ērta, ūdensvads iekšā, pieliekamais kambarītis arī ir, malkas šķūnīts, asi bērza malkas jau puisītis nopircis . . .» (25. VI)

Notiek pirmās vizītes un ciemiņu pieņemšanas, sālsmaižu saņemšanas. Vēstījumos par ciemiņiem labi var just, ka Dora ir sava tēva meita: allaž viņas stāstā skan humors, kā gleznot nogleznodams Jelgavas dzīves ainiņas.

«Ak, cālīši, kāds man straks bija pašā pirmajā dienā, kad ienācam savās mājās — uznāca Stērstu lielskungs ar vizītēm. Stērste melnā prokā ar dzelteniem cimdiem kā Gabriels, viņš, jānudie, bez smiekliem, smuks cilvēks, Jelgavā no latviešiem tas smukākais un elegantākais . . Aizvakar mūs aplaimoja ar savu vizīti *Его Превосходит.* komisāra lielkungs fon Stirnabuk pats savā personā ar kādu Pēterburgas studentiņu par pavadoni un palika uz vakariņām, tik tik pulksten 1/2 12 aizdabūjām projām, nekas, nekas, nau nemaz tik briesmīgs pie sveču uguns gaismas, apaudzējis sev diezgan kuplu bārzdu, lielas zelta brilles uz deguna, ievērojami

smukāks palicis, nekā es viņu uz Dziedāšanas svētkiem redzēju, liels runātājs, tik jau druscin jocīgs savas činausniecības apziņā, savā cienībā (atvainojiet, ka tik vēlu nāku, mēs ar gubernatoru aizpļāpājāmies).» (5. VII)

Bet starp raibajām Jelgavas dzīves ainiņām drīz vien ieskanas neapmierinātība: «saimnieces» gods nemaz nav tik viegls, «visa diena aiziet ar ēst sagatavošanu un galda klāšanu», un priekš sevis laika nemaz neatliek.

Kad netraucē lūgti un nelūgti ciemiņi un advokāta palīgam nenāk klienti, Dora un Jānis dodas uz Lielupi. Braucieni laivā līdz jelgavnieku slavenajiem «aufliegeortiem» — Bergliņiem un Zediņkrogam — tie ir paši priecīgākie brīži Dorai Jelgavas laikā.

Tad mājinieki saņem ziņu, kas labu laiciņu no visiem slēpta, — «dēlam» piedāvāta «Dienas Lapas» redaktora vieta! Bet Dora — «ak, un nabaga, nožēlojamais maziņais, kā viņam galviņa griežas, iedomājoties, kā vajga censties cienīgi reprezentēt redaktora lielkunga saimnieci!». (19. VII)

Jau vasarā brālis un māsa raksta un tulko avīzei. Bet pa vidu sapņo: «Kad mums būtu tā naudiņa, tad mēs gan darītum, kā Pičaks (Pēteris Stučka. — *S. V.*) uzstāj, lai nopērkot «Dienas Lapu» un paši rediģērējot un drikķērējot; būtu gan smagi labi, tad mums visiem pietiktu darba: mamiņa locītu, un Līziņa liktu tās jostiņas apkārt, un līmētu adreses virsū, es atkal pienestu visiem klāt . . .» (19. VII)

Septembra beigās Pliekšāniem sarunāts dzīvoklis Rīgā — Pauluči ielā, pirmā stāva pagalma pusē, ar sešām istabām, un drīz arī brālis un māsa pārceļas turpu. Paredzēts, ka te apmetīsies arī Līziņa un māte, kurai tiek ziņots:

«Ar korteli var ar mieru būt, netāļu no Vērmaņa dārza, tātad īsti tāds, kādu Tu vēlējies, ta nu varēsi pa vasaru visu cauru dienu sēdēt skaisto koku un krūmu pavēnī, ieelpot rožu smaržu, mūziku klausīties un ābolu kūkiņas ēst.» (23. IX)

1892. gads. Doras vēstulēs ieskanas arvien nopietnāki toņi. Viņa ir pārliecinājusies, ka nespēs visu mūžu nodzīvot kā brāļa saimniece. Kā izrautiņes no vienmuļās, trulās, visām tā laika sievietēm nolemtās mājasmātes dzīves? Arvien biežāk dzird ziņas par sievietēm, kas studējušas, kļuvušas ārstes, vecmātes. Vai tas būtu arī Doras Pliekšānes aicinājums? Kļūt par ārsti — laikam gan ne. Bet durvis uz augstskolu ir reizē arī durvis uz citādu dzīvi — patstāvīgu, interesantu, jaunu. Ar bažām, ka viņai varbūt nepiekritīs, Dora raksta māsai un mātei — viņa gribētu iekļūt kaut vai Pēterburgas Medicīniskajā institūtā. Citādi agri vai vēlu būs jāatgriežas atpakaļ Pelēčos — dzīve Rīgā maksā pārāk dārgi un nekā nedod.

«Visraksturojošākais izteiciens par manu dvēseles stāvokli būtu *в полном смысле слова — стоячая вода* — dīkstāve, drūma, neomulīga, trula dīkstāve jebkurā ziņā.» (30. III) Taču jūlijā Dorai jau cits plāns — kopā ar draudzeni Jadzi viņas nolēmušas doties uz ārzemēm. Cīrihe vai Berne — tā būtu izkļūšana plašumā, brīvībā. Viss tur rādās rožainā gaismā, pat dzīve šķiet pasakaini lēta. Kāds paziņa stāstījis, ka divas latvietes nezin kā sagatavojušās un jau iestājušās Cīrihes universitātē. «Ak dievs, redz, tāda Boldaviene to var un es — es to nevarētu panākt?» (22. VI)

Vienā ziņā Doras bažas ir veltas — ne no mātes, ne no brāļa un māsas puses viņa nesastop nekādu pretestību, kaut gan Pliekšānu saimnieciskie apstākļi, pēc dažiem izteicieniem spriežot, nemaz nav tik spoži. Ir

gan citas rūpes — vai 1886. gadā izdotais Grīvas skolas diploms derēs augstskolai, vai nebūs jāliek par jaunu eksāmeni, vai medicīnas fakultāte uzņem brīvklausītājus? Viss atrisinās puslīdz laimīgi, un 22. septembrī Dora raksta brālim, ka dodas ceļā jau nākamajā dienā.

Cīrihe... Dora jūtas kā apreibusi. Viņa ir cerējusi daudz, bet saņem vairāk par gaidīto. Kaut arī zināšanas dažos priekšmetos ir tik vājas, ka nav iespējams sekot lekcijām, kaut arī viss ir daudz dārgāks, nekā bija cerēts Rīgā, Dora klausās medicīnas kursu. Un ne tikai medicīnu. Cīrihes studenti aizraujas ar sociālajām problēmām, vēsturi, ekonomiku. Kad Alberts Heims stāsta par cilvēces vēsturi, tad «milzīgā auditorija kā bāztin piebāzta klausītājiem, visi sēd nekustēdamies, katru vārdiņu kārīgi uzķerdami, pastarpām savu lielisko piekrišanu skaļiem roku plaukšķinājumiem izrādīdami, liekas, ka es itin kā sapņotu, tas ir tik dīvaini, tik brīnišķīgi, šādus vārdus dzirdēt dzīvi atskanam, jūties it kā pārcelta citā pasaulē.. Un tomēr, kaut viss man liekas jauks un nepieredzēts, šī dzīve man liekas sen pazīstama, it kā iepriekš nemaz nebūtu viņas dzīvojuse un tikai tagad uzsāktu dzīvot.» (25. IX)

Lielais entuziasms un universitātes atmosfēra palīdz tikt pāri daudziem grūtiem brīžiem. Visu laiku viņa baidījusies no anatomikuma, no līķu preparēšanas, baidījusies, ka par viņu smīnēs studenti — vīrieši. Bet universitātē nav ne kungu, ne dāmu, ir tikai cilvēki, amata biedri, kurus «vieno nopietnā, dziļā griba caur cītīgu pētīšanu sasniegt savu uzdevumu». (24. X) Dora ir laimīga pat tad, kad «drūzmā ap garderobi dabūn dunku sānos un neviens kavalieris nenoliecas, lai paceltu nokritušo širmi vai zīmuli. Anatomikumā toties vienmēr būs kāds, kas pamācīs, kā turēt nazi, kā saņemt ādu ar stangām. Tagad es sāku saprast, ka var ar visu

miesu un dvēseli nodoties studijām, ka zinātnes sniedz tik daudz jauna, pievilcīga, interesanta, kamēr līdz šim man medicīna izlikās tikai kā grūtais, bieži nepanesami nejaukais līdzeklis tikt pie jauka mērķa, viņu izlietot cietošai cilvēcei par labu.» (24. X)

Jūsmīgas un saviļņojošas ir gan Līzei, gan Jānim rakstītās vēstules. Visvairāk gan brālim rakstītās. Kopā dzīvojot, kā Dora pati atzīst, viņi ne vienmēr spējuši saprasties, atklāt savu iekšējo «es». Tālumā Dora jūtas brālim tuvāka, viņa rūpes, lai māsa tiktu uz Cīrihi, un sirsnīgās vēstules ir ierosinājums lielākai garīgai izpratnei.

«Kādēļ mums jābūt šķirtiem, lai varētu tuvināties, saprasties? Pie tam pa lielākai daļai vainīga mūsu abpusējā iedzimtā pārmērīgā jūtu atturība, šī bailība, nenoliedzība — ļaut otram ieskatīties savā iekšējā pasaulē, kaut arī tik tuvam cilvēkam. Lai paliek, negribu izmeklēt iemeslus, kādēļ agrākā kopdzīve nebija tāda, kādu es biju cerējuse, sev iztēlojuse domās; man tagad ir tik silti ap sirdi apziņā, ka man ir vietiņa pie Tevis, kur katrā acumirklī varu atrast patvērumu, pabalstu, saprašanu, līdzdalību.» (25. X)

1893. gads nāk ar jauniem notikumiem pārbagāts. Dora aktīvi iesaistās universitātes sabiedriskajā dzīvē. Viņa ir biedrs dažādās pabalstu kasēs. Akadēmiskās lasīšanas biedrībā viņa ir pat trešais priekšsēdētājs. Nepaiet neviena nedēļa, kad netiktu vākta nauda kaut kādam mērķim: trūkumcietējiem studentiem, politiskajiem izsūtītajiem, bezdarbniekiem, populārzinātniskajai literatūrai, dažādiem aģitācijas nolūkiem, studentu bērēm — tā Dora uzskaita savus uzdevumus vecākajai māsai, netieši likdama noprast Cīrihes jauno inteliģentu interešu raksturu un virzību. Uz teātri un koncertu gan viņa nav bijusi kādu pusgadu — vienkārši tāpēc,

ka tam pietrūkst naudas. Naudas pietrūkst arī pusdienām, un tad nedēļām jāpārtiek no maizes, tējas un desas. Un jārēķina parādi.

Tad notiek kā senajos romānos. Slaido, kautrīgo meiteni no Baltijas ir iepazinis kāds Vīnes miljonāra dēls. Jauns, skaists. Apdāvināts, «pilns brīvības mīlestības un cilvēci aplaimojošu ideju». Dzejnieks arī vēl turklāt. Tā satrauktā Dora raksta Līziņai. Cik viegli varētu atbrīvoties no visām rūpēm, raizēm, uz visiem laikiem palikt Rietumeiropas plašajā dzīvē pie cilvēka, kuru apbrīno un ciena. Bet tad, kad Dora raksta par saņemto bildinājumu māsai, viņa jau ir pateikusi galīgo atbildi «nē!».

«Ja es viņam sekotu uz tā dzimteni, uz Vīni vai kurp viņš mani vestu, pie maniem papēžiem būtu pielipis manas tautas nodevības lāsts. Tikai tagad es jūtu, ka taču ar visām šķiedrām esmu ieaugusi savā tēvu zemē, man pret savu tēviju ir svēti pienākumi — un no viņa taču es nevarēju prasīt šo upuri — sekot man uz manu dzimteni . . . Es aizrakstīju viņam visu, analizēju un sadalīju savas jūtas ar anatomisku nežēlību un bardzību, un «Es Jūs nemīlu, mēs abi esam pāris nabaga apmaldījušās dvēseles» — bija mana atbilde.» (22. X)

1893. gada vasarā uz Cīrihi dodas arī Rainis. Ar Doras palīdzību viņš iekļūst II Internacionāles kongresā, ar viņas draugu palīdzību sastop Augustu Bēbeli. Nodibinās sakari ar ārzemju revolucionāriem, tiek dotas adreses biedriem. Vēstulēs, kuras Dora raksta brālim pēc atgriešanās dzimtenē, pāris vietās ir diezgan tieši norādījumi par revolucionāro darbu.

«Man šodien pat atrakstīja, lai Tu tās adreses neizlietojot, kuras viņš Tev iedeva, — nav drošas. Pie viņiem pa mājām ejot ļoti dzīvi, kaut arī vienu pēc otra ņemot un zūdinājot, šī kustība jau ir pārāk dziļi un

«... būsim atklāti viens pret otru, dalīsim visu, būs vieglāk, panesamāk dzīvot...» (no Doras Pliekšānes vēstules Rainim)

spēcīgi iesakņojusēs, vienu pazudina un desmit izaug vietā, kā Hidras galvas. Kad mēs sagaidīsim, kad mums būs tik daudz darbinieku?

Vai šogad Jelgavā nebūs brīvlaišanas svētki? Tādas milzīgas sapulcēšanās var ļoti labi izlietot dažādiem mērķiem ar lielu apziņu. Vai Tu daudz ko cerē no nākošiem dziedamiem svētkiem, pēc gada varbūt šur tur būs kāds graudiņš uzdīdzis . . .» (1894. g. 14. aprīlī.)

Pēc Cīrihē pavadītā gada Dora ir nolēmusi pāriet uz Monpeljē universitāti, jo cer, ka tur būs iespējams tikt lētāk cauri. Bet pirms došanās uz Franciju un Raiņa atgriešanās dzimtenē brālis un māsa atļaujas sev lielu prieku — gājienu kājām no Cīrihes uz Berni. Kailās klintis, reibinoša augstuma ūdenskritumi, glečera alas, straujas kalnu upes — iespaidi ir neaizmirstami. Pie Četru kantonu ezera Rainis raksta dzejoli:

Cilvēka dvēsele, nabaga dvēsele,
Kur tev būt līdzi bezgala dabai?
Sāpēs un cīņās, un grauzdošās šaubās
Tu esi saplēsta, nabaga dvēsele.

Daba tik pilnīga, daba tik vienalga,
Kas viņai daļas — cilvēks un sāpes?
Bezgala skaista, bezgala auksta,
Kādu mums tēlo viņsaules dzīvi.

Kopējais ceļojums beidzas 11. septembrī Interlanavā, kad Dora aizbrauc uz Berni ar vilcienu, bet Rainis paliek viens, lai kājām aizietu līdz galam.

Un atkal — lai cik dīvaini tas nebūtu — kopā ar brāli Dora no jauna jūt tādu kā atsvešinājumu. Viņai šķiet, ka Jānis ir pārvērties. Pēc dažiem mēnešiem, atcerēdamās kopēji pavadītās dienas Šveicē, Dora raksta vecākajai māsai:

«Viņam vajaga būt pārcietušam kādu briesmīgu morālu un psihisku krīzi, tāds viņš nebija nekad — tik

skarbs, noslēgts, saplosīts. Un kā man sažņaudzas sirds, ka mēs te Cīrikā neesam spējuši viens otru atrast, neesam izrunājušies... Jadze ar pirmo acu uzmetienu ieraudzīja tā lielo pārvērtību, to, ka pilnīgi zudis viņa agrākais sprēgājošais, sarkastiskais sarunāšanās veids, ka pilnīgi zudusi viņa retā savaldīšanās svešu klātbūtnē vienmēr sevi parādīt jautru un labā garastāvoklī. Viņa viņam vēlāk arī sacīja, ka viņš tai tagad izliekoties kā galīgi salauzts jauneklīgs sirmgalvis.» (5. II 94)

Kas ir šīs pārvērtības cēlonis? Laikam taču tas pats, kas minēts jau jaunības gadu dienasgrāmatās. Kaisla vēlēšanās būt dzejniekam, šaubas par saviem spēkiem, par «sevī apspiesto spēku». Trešais gadu desmits jau tuvojas noslēgumam, bet Jānis Pliekšāns vēl arvien neuzdrošinās sekot savam īstajam aicinājumam. Un savas šaubas neuzdrošinās uzticēt pat vistuvākajam cilvēkam — māsai.

Dora grib lauzt brāļa atsvešinātību.

1894. gads. Tuvojas pavasaris. Dora raksta uz «Dienas Lapas» redakciju, vēl arvien būdama pagājušā gada satikšanās iespaidā:

«Mani pārņem piepeša bezprātīga ilgošanās, kārība Tevi redzēt, dzirdēt, sajust savās rokās, pieglausties un apkampt tā no visa spēka — atmini, kā es to darīju, kad maziņa biju un Tu atbrauci no Rīgas vai no Pīteriem, kur es vienmēr izmežģīju sev kaklu, Tevi bučodama, sev un Tev gandrīz žokļa kaulu ielauzu... Kādēļ es nevarēju Tevi tā saņemt Šveicijā? Bet nerunāsim par to, tās ir tik bezgala sāpīgas, smagas atmiņas, kas saistītas ar Tavu uzturēšanos Šveicijā, šī bēdīgā pārvēršanās, kuru es tik sāpīgi sajutu Tevī, un man nekad nebija drošības jel ar pušplēstu vārdiņu aiztikt sāpīgo vietu — ap mums bija sveši... atmetīsim viens pret otru savu lieko, nepareizo lepnumu, nepieietamību —

būsim atklāti viens pret otru, dalīsim visu, būs vieglāk, panesamāki dzīvot, būs druscin siltuma.» (14. IV)

No sākuma Dora bija plānojusi vasarā palikt Francijā, lai ietaupītu ceļa izdevumus un papildinātu valodas zināšanas. Strauju jūtu uzplūdā viņa nolemj atgriezties dzimtenē. Tikai — brālis vairs nav viens. Kādā dienā viņš Doru iepazīstina ar jauno dzejnieci Aspaziju, kas ar saviem darbiem saviļņojusi Rīgas literāro sabiedrību, bet ar savu pagātni, ar patstāvīgo un neatkarīgo izturēšanos devusi vielu bezgalīgām tenkām. Neuzticīga pret ļaudīm, katru mirkli gatava saņemt slepenu kodienu un tajā pašā laikā meklēdama atsaucību un līdzdalību, Aspazija ienāk sabiedrībā. Dorai pretī viņa steidzas izplestām rokām — Jānis Pliekšāns viņai daudz stāstījis par savu jauko, gudro un sirsnīgo māsu — «Vai zināt, ka jūs ļoti mīlu?».

Un šoreiz smalkjūtīgā, saprotošā un viegli iejūsmināmā Dora laikam pirmo reizi mūžā ir netaisna. Viņa, kas nesen rakstījusi brālim, ka draudzenes Jāni iemīlējušas tikai no viņas stāstījuma vien un uzdzērušas Monpeljē vīnu uz viņa veselību, vēsi atbild:

«Piedodiet! Vai tas iespējams! Mēs taču nemaz nepazīstamies. Un es neticu mīlestībai no pirmā acu uzmetiena.»

Nav nekāds brīnums, ka šajā mirklī radies vēsums, kas tā īsti nekad neizgaist. Aspazijas acīs Dora ilgu laiku paliek auksta, nepieejama dāma. Raiņa tuvinieki un draugi domā, ka viņam būtu piemērota cita rakstura līgava, nevis pamesta sieva un dzejniece, kuras «Vaidelotei» vēl nupat uzgavilējuši Māmuļas dižvīri un par kuru nav nemaz skaidrs, kurā pusē tad viņa īsti nostāsies. Tikai sirdslietās arī vislabāk domājošie cilvēki nevar dot nekādus padomus, tas rūgtumu un nesaprašanos tikai padziļina. Dažus gadus māsas un brāļa sarakste pārtrūkst.

Maz Dora raksta arī uz mājām. Arī viņas dzīvē ir ienācis cilvēks, kas tur uz visiem laikiem ienesis to siltumu, atklātību un gaišumu, kuru viņa vienmēr ilgojusies, — Pēteris Stučka.

Tad nāk 1897., 1898. gads. Jaunstrāvnieku aresti, kopīgas raizes un bēdas no jauna tuvina cilvēkus, kas it kā atsvešinājušies. Dora ierodas pie Aspazijas Panevēžā pēc Raiņa aresta, satiekas ar brāli pēc atbrīvošanas no cietuma, ciemojas pie dzejniekiem Pleskavā. Blakus brālim aizrit Doras dzīve Slobodskā. Tad, kad Stučkas pārceļas uz Vjatku, Rainis saņem māsas sūtītās zīmītes un trimdinieku lasīto literatūru.

«Laikam gan nekad man tā īsti nav aizgājis līdz apziņai, cik šausmīgi dziļi mūsos abos guļ šī kopā saderības sajūta, cik dziļi un neiznīdējami, par spīti visam tam, kas ir radījis sāpīgus pārpratumus, sabrukumu, noslēgtību un lieku lepnumu. Cik Tu biji slims un vārgs un tomēr pret mani pārpilns vismaigākās, vissirsnīgākās saprašanas, piedošanas un aizmiršanas,» raksta Dora, agrākiem asumiem izlīdzinoties 1898. gada 2. februārī.

Revolūcijas sagrāve atkal uz ilgu laiku šķir brāli un māsu. Dora un Pēteris apmetas Pēterburgā, dzejnieki Šveicē. Ar 1907. gadu pastniece atkal sāk nest Rainim ar Doras smalko rokrakstu rakstītās atklātnes. Bieži tie ir dzimtenes skati, reiz kāda vēstule rakstīta pat uz bērza tāss. 1910. gadā notiek satikšanās Šveicē.

Dzīve bez žēlastības izmainījusi gan vēstuļu saturu, gan stilu. Draiskās, šķelmīgās jaunavas vietā runā cilvēks, kas vēl arvien dzīvo revolūcijas un reakcijas gadu skarbo notikumu ietekmē. Īsas netiešas ziņas par arestiem, kratīšanām. Par jaunām demonstrācijām un nemieriem Krievijā. Par slimībām, kas bieži piemeklē gan Pēteri, gan Doru. Pat runājot par kursiem, kurus

Dora vairākus gadus apmeklē, «lai neierūsētu», tikai pašā faktā, bet ne vairs tā izklāstā var just allaž zinātkāro, nekad nenorimstošo Doru. Šajos grūtajos gados ar slēptām skumjām un dziļu sirsnību māsa atceras tālo bērnību — cik labprāt viņa atkal būtu mazā Pumpiņa, kas kopā ar brāli rotaļājas Berķeles pagalmā! Reiz, atbildot Raiņa lūgumam, Dora uzraksta viņam savas atmiņas par kopā pavadītajām dienām. Vēlāk tās Rainis izmanto savā biogrāfijā.

«Manu mīlulīt! «Tavs prāts lai notiek» — es uzmetu uz papīra tās pāra bērnības atmiņas, kas man sevišķi iespiedās atmiņā iz Līziņas atstāstījumiem jeb pašas pārdzīvojumiem. Es pati sajūtu ļoti labi, ka tās ir «vor die Katz» un nevar noderēt tam mērķim, kuram Tu biji nodomājis (resp., tikai Tavā pārstrādājumā), — bet es tomēr gribu Tev tās sūtīt, Tev un Elzai, kurai būs patīkami dzirdēt šo un to par Tevi, viņai nepazīstamo mazo puisīti, kas jau slēpa sevī lielā dzejnieka dīgli.»

I

«Mazais, pusotra gada vecais Žaniņš, vēlākais lielais Rainis, nolikts dārzā uz mīkstas zālītes, pašā saulītē. Rociņā tam zariņš, ar kuru tas priecīgi vicina pa gaisu. Tas nepatīk lielajam gailim, kas to uzskata par tiešu izaicinājumu. Gailis saniknots metas vīram virsū un knābj to nežēlīgi vaigā un miesās. Sākas cīņa uz dzīvību un nāvi. Mazais dūšīgi turas pretim, laikā piesteidzas arī lielā māsa un — uzbrucējs padzīts.

Vakarā negantnieks, gardi izcepts, atradās uz ģimenes galda.

Tā bij Raiņa pirmā uzvara pār ienaidnieku, bet rēta no šī pirmā atentāta vēl tagad atrodama viņa vaigā.

II

Kad mazajam Žaniņam bij 5 gadi, viņam piedzima māsiņa. «Priecīgais atgadījums» nāca druscin negaidot, vecāki bij jau labi gados, un šūpļi un tamlīdzīgas lietas bij jau sen aizdāvātas prom.

Mazajam Žaniņam iesāpējās sirds, redzot, ka māsiņai nav šūpļa. Nu mājās nevarēja vairs glābties aiz mazā cilvēku drauga rīcības: visi istabu kakti bij piekrauti ar lielākiem un mazākiem dēļu gabaliem, pagalēm, skaidām, vecām naglām, strikļu gabaliem — priekš šūpļa taisīšanas, — kurus tas vāca pa pagalmu, pa šķūņiem un klētīm.

Jā, gādība par «mazāko brāli», resp., māsu, Rainim piemita jau no pašas mazotnes.

III

Mazais Žaniņš ir ticis par Žani, tam ir gadu 12; slaiks, veikls, smuidrs zēns ar sārtiem vaigiem un dziļām, degošām acīm. «Suņi nevar mani panākt,» tas lepni atzīstas. Pa vasaras brīvdienām tas cauru dienu nesas pa pļavām, mežiem un laukiem, pāri pār grāvjiem un sētām — un suņi to nevar panākt. Atminu šādu ainu: mazā māsiņa tam sēd jāteniski uz pleciem, ar roķelēm cieši ieķērusies brālim matos, un nu sākas mežonīgs tracis — zēns laižas kā viesulis pār sētām un grāvjiem, mazais skuķis zviedz pilnā kaklā aiz neizsakāma prieka, gaviļu un baiļu jūtām, suņu bars tam riedams dzenas pakaļ, bet nevar to panākt.

Suņi un kvekši nekad viņu nav varējuši panākt.

Rainis ir gadu 14 vecs ģimnāzists, bet tas netura zem sava goda rotaļāties ar mazo māsiņu.

Tās nau parastās bērnu rotaļas, kurām tas nododas, tā ir vesela jauka teiku valsts, kurā tas rotaļādamies ieved mazu, izbrīnējušos māsiņu. Paslēpušies dārzā zem nokārušamies liepas zariem, mazais dzejnieks ar pelēku akmentiņu, smilšu, koku lapu un puķu ziedu palīdzību uzbur mazā skuķīša priekšā veco grieķu valsti ar viņas varenajām pilsētām un pilīm, viņas varoņiem un pusdieviem un viņu varenajiem kara gājieniem un kautiņiem. Sarkanas magoņu lapiņas pārvēršas par kara vadoņu greznajiem purpura mēteļiem jeb lepni plivinājas kā karogi no pilsētas torņiem.

Aizmirsta ir tiešamība ar viņas prozaiskajām prasībām, velti mamma sauc bērnus pusdienā: abi ir pilnīgi nogrimuši grieķu valsts slavenajā pagātnē, kas vēlreiz norisinās viņu acu priekšā.

Kā agrāk 14 g. vecais zēns iz akmentiņiem, smiltīm un ziediem darināja grieķu varoņu darbus, tā vēlāk tas iz savas tautas lielajām ciešanām, cerībām un cīņām radīja savus nemirstīgos mazos dzejoļus.» (Bez datējuma, ap 1910. g.—1911. g.)

1916. gads. Plosās pasaules karš. Vēstules no dzimtenes Kastaņolā pienāk reti. No Doras tikai viena. Bet tā ir ļoti interesanta — māsa ziņo dzejniekam par lielo darbu, ko iesācis Maksims Gorkijs latviešu literatūras propagandēšanā, un arī par Doras līdzdalību šinī pasākumā. Izrakstīta 8.(21.) martā, saņemta — 25. augustā.

«Manu mīļo, sāpīgo dārgumiņ! Tava mīļā kartīte no 18. janv. j. st. nāca manās rokās tikai febr. beigās vec.

st., tā ir kādas 7 ned. ceļā bijuse, cik grūti sarakstīties tādos apstākļos!

Es Tev īsumā rakstīju priekš svētkiem, kādu sirsnīgu pateicību es jūtu pret mīļo Maks. Gork. viņa simpātiskā pasākuma dēļ — iepazīstināt krievu publiku ar sveštautiešu literatūru: bez somu, armēņu, latviešu literatūras krājumiem viņš ir nodomājis izdot leišu, igauņu, pat tatāru literatūru! Caur savu līdzstrādnieku Тихонову, kurš Pēt. pazina no agrākiem laikiem, viņš griezās pie tā dēļ aizrādījumiem un padoma; Pēt. vēl uzaicinājis Priedkalnu un Kurciju, un tā sastādījies mazs pulciņš, kas ņemas izstrādāt latv. liter. krājuma plānu un sagatavot priekšdarbus, izvēlēt autorus un viņu darbus, iztulkot dzejoļus — gandrīz vai vārdiski, rindiņu pa rindiņai kā materiālu priekš tulkotāja-dzejnieka. Visu šo krājumu (somu, ebreju, armēņu, latv.) poētiskās daļas redakcija atrodas Валерий Брюсова rokās, viņš savu uzdevumu ņem ļoti nopietni, izstrādā un pārstrādā ļoti rūpīgi.

No visiem aizsūtītiem latv. dzejnieku tulkojumiem (kā Elzas, Tavi, Akuratera, Poruka, Veidenb., Skalbes, Bārdas etc.) viņš priekš sevis izvēlējās tikai Tevi, Tevi viņš pats tulko ar lielu interesi un pārējos izdalīja starp saviem jaunākiem kolēģiem un mācekļiem.

Pauls D(auge) ir tanī ziņā pārskatījies, ka domā — ka es sagatavoju priekšdarbus priekš «Zelta zirga», to ne, es pārtulkoju kādus 50—60 Tavus dzejoļus, bez tam Elzas dzejoļus, Akurat., dažus Poruka, Šalkoņa (vai Tu par tādu dzejnieku — proletārieti esi ko dzirdējis) un Apsesdēla. Sagatavot šādu построчную tulkojumu Taviem un Elzas dzejoļiem man bij mīļš sirdsdarbs. Izvēle bij ļoti grūta, jo katru acumirkli jārēķinās bij ar «neatkarīgiem apstākļiem», daži no taviem visskaistākiem atkal nepadodas krievu tulkojumam, tā Брю-

сов'am neizdodas Tava «Pietā», viņš ir tulkojis kādus 3—4 variantus, bet neviens nav apmierinošs (beidzamo gleznu viņš nav sapratis lāgā), arī no «Kalnā kāpēja» ir kādi 3—4 varianti. Daži no tiem ir ļoti labi izdevušies, piem., «Nekad» (es Tev reizā nosūtu «Летопись» I burtn., kurā nodrukāti vairāki Tavi dzejoļi). Tavs «Nabaga brālis» bij ļoti apmierinoši iztulkots, bet to apēda «neatkarīgie apstākļi». Ar Elzas «Ziedoni» bij liela galvas lauzīšana, lai neizjuktu beidzamā aina, kur zeme ieslīgst ziedoņa rokās, — vairākus variantus izbrāķējām, kamēr neuztika uz šādu paliatīvu — ziedoni ar «Май» tulkot; citādi tulkojums gluds un glīts.

Tik sen, sen es vienmēr sapņoju par to — iepazīstināt krievu publiku ar mūsu liter., īpaši ar Tevi, un nebūtu domājuse, ka tas kādreiz izdosies un zem tik labvēlīgiem apstākļiem, ka iniciators šai lietā būs tik skaidrs un cēls cilvēks kā M. Gork. un to darbu uzņemsies tādi «мастера слова» kā Брюсов, Блок etc.»

1918. gads. Uz Berni kā jaunās Padomju valdības sūtnis brauc Bērziņš-Ziemelis. Izmantodama gadījumu, Dora dod viņam līdzi vēstuli brālim. Bezgala daudz ir pārdzīvots pēdējā laikā — revolūcijas gads savā intensitātē aizstājis desmit parastos dzīves gadus arī Doras un Pētera Stučkas dzīvē. Vakar viņa piedalījusies 1. Maija svinībās Sarkanajā laukumā, svētkos, «kādus pasaule vēl nav redzējuse — pate suverenā darba tauta kaļ savu likteni!». (2. V 18) Tikai dārgi nācies maksāt par šo lielo ieguvumu. Pēteris Stučka, strādājot apmēram 16—18 stundas dienā bez atpūtas, bieži bez pusdienām, gada laikā kļuvis par sirmgalvi. «Kas viņu tagad pirmoreiz redz, notura viņu par 65 gadu veci, jā, vājš un balts, un līks viņš ir ticis, bet garā možs un stiprs.» Dora slimo ar sirdi, reizēm nedēļām jāguļ uz

gultas. Vēstulē kopā ar lielo un skaisto prieku ieskanas tādas klusas skumjas.

«Tik daudz, tik neizsakāmi daudz ir pārdzīvots i traģisku, i pacildinošu, i lielisku un smagu brīžu — viss tas atstāj dziļas pēdas uz veselību, uz nerviem: mēs abi neesam arī vairs tik jauni, neviļus iešaujas prātā vecā Freiligrata vārdi: *O lieb, so lang Du lieben kannst!*»

Ar nepacietīgām ilgām Dora gaida atsaucamies brālī. Kaut arī viņa nezina brāļa pašreizējos uzskatus, viņus taču saista gan bērnības un jaunības atmiņas, gan kopīgas sāpes un ciešanas vēlākos gados. Un Dora ir bezgala laimīga, kad viņa atkal tur rokā Raiņa atbildi. Kad lasa rindas «izdzēsts viss nelabais mūsu starpā, paliek pāri tikai viss labais, uz to būvēsim tāļāk». Kad kļūst skaidrs, ka politiskā plaisa nebūt nav tik liela, kā viņa iedomājusies. Kad uzzina, ka Rainis veltījis viņai savu lugu «Krauklītis». «Ak, mīļais, mīļais, cik skaista ir dzīve!» viņa aicina Raini uz Maskavu.

«Ja Tu zinātu, cik dziļu prieku sajūt visi Tavi vecie draugi un biedri par Tavu tuvošanos un piegriešanos revol. latv. proletariātam — Pētera, Āža, Paula sejas laistās no prieka. . . Mīļo, mīļo, vai mēs to varējām kādreiz izsapņot, ka mēs, vecie kranči, šo lielo laimi, šo jaunas cilvēces dzimšanu piedzīvosim?! Vai mēs jel maz esam šīs laimes cienīgi? **Tu** gan, **Tu esi to simtreiz pelnījis,** Tu tik daudz esi darījis, lai šī jaunā cilvēce piedzimtu ātrāk. Un tādēļ tev jānāk šurp, atpakaļ pie mums, un nerunā, mīļais, ka Latv. tautas nav, jā, Latvijas nav, bet latv. tauta, lai arī saraustīta un saplosīta gabalos, tomēr dzīvo, un Tu še Maskavā atradīsi gabaliņu no Sarkanās Latvijas revol. strēlnieku pulkos, šajos prolet. revolūcijas uzticamākajos sargos un aizstāvjos, atradīsi gabaliņu Latv. šejienes partijas orgānā «Cīņa», proletāriskos latv. strēlnieku klubos, mazs stū-

rītis Sark. Latvijas atrodas jaunajā Sabiedrisko Zinātņu Sociālistiskajā Akadēmijā.

Manī dzīvo nesatricināma, nešķobāma pārliecība un ticība, ka mēs (ar Ļeņina vārdiem runājot, «maza saliņa bangojošā imperiālistiskā okeāna vidū») tomēr, tomēr, noturēsimies, līdz kamēr Vakar-Eiropā sāksies lielā auka — soc. revolūcija. Un, ja mums nebūs lemts piedzīvot šo brīdi, ja mūs visas pasaules savienotā imperiālistu banda nožņaugtu, tad arī tā nebūs pazaudēta kauja pasaules proletariāta cīņā, mūsu bojā iešana atvērs galīgi acis Vakar-Eiropas tautām, būs varens trieciens mūsu uzvarētājam — paātrinās lielo sabrukumu. Bet arī šinī vissliktākajā gadījumā es Tevi aicinu šurp; ja mums nebūs lemts kopā uzvarēt, tad mirsim kopā.» (20. VII)

Taču brālis un māsa vairs nesatiekas. Arī 1926. gadā ne, kad Rainis ierodas Padomju Baltkrievijā.

20. gados Rainis ar veltījumu aizsūta Dorai vairākas savas grāmatas, arī fotogrāfijas no sešdesmit gadu jubilejas. Mazliet svešs viņš tur liekas — gara acu priekšā Dora vienmēr redz mazo Žaniņu jeb Ženiņu, ar kuru kopā drāzušies pāri laukiem un pļavām. Bet pēdējais iespaids, kas māsai liekas vistuvākais un patiesākais, ir J. R. Tillberga portrets — «Mūžīgais ceļotājs, kalnā kāpējs, kas noguris kādu brītiņu atpūšas, lai ietu tālāk, Tava poza man atgādina *Крамского «Христос в пустыне»*, atmini to gleznu?». (1925)

KĀDS FAKTS PAR RAINI

Krievija. 1918. gads. Padomju varai tikai daži mēneši. Antantes dzelžainais loks to žņaudz no visām pusēm, kaujās dzimst leģendārā Sarkanā Armija. Bads. Postaža. Iekšējam ienaidniekam vienas nocirstas galvas vietā kā ļaunajam pasaku pūķim pieaug deviņas. Un tomēr padomju vara kļūst ik dienas spēcīgāka, aug tās ietekme un svars darba tautā, arvien plašāks un sazarotāks kļūst tās darbības lauks.

Nacionālo mazākumtautību likteņus vada un pārzina Nacionālo lietu komisariāts, kura daudzpusīgajās funkcijās ietilpst arī kultūras, izglītības un jo sevišķi ideoloģiskais darbs dažādo Krievijas tautību vidū. 1918. gada 15. martā pie tā izveidojas Latviešu nacionālo lietu komisariāts. Jaundibinātās iestādes priekšgalā ir Fricis Roziņš-Āzis, kas 1917. gadā bija Latvijas pirmās padomju valdības — Iskolata priekšsēdētājs. Arī pārējie komisariāta kolēģijas locekļi — Roberts Kārkliņš, Oto Kārkliņš un Ernests Eferts-Klusais — ir bijušie Iskolata locekļi. Un tas ir arī gluži likumsakarīgi — kā toreiz 1917. gada beigās Iskolats, tā tagad 1918. gadā Latviešu nacionālo lietu komisariāts ir vadošā, galvenā no visām latviešu organizācijām Padomju Krievijā. Komisariāts vada visu idejiski politisko un kultūrizglītības darbu latviešu iedzīvotāju vidū, veic daudzus svarīgus organizatoriskus pasākumus. Jāatceras, ka Maskavā vien, pēc 1918. gada maija datiem, ir 80 000 latviešu bēgļu,

visvairāk strādnieku ar savām ģimenēm, kā arī vēl četri latviešu strēlnieku pulki.[1] Tā paša gada novembrī komisariāts ir izveidojis savas nodaļas vienpadsmit Krievijas pilsētās, tai skaitā Petrogradā, Smoļenskā, Tulā, Kalugā, Brjanskā, Tambovā, Saratovā, Samārā.[2]

Maskavā, komisariāta paspārnē, dzimst latviešu padomju grāmatniecība; par svarīgu komisariāta darba lauku kļūst latviešu izdevniecības noorganizēšana. Pirmā grāmata, ko komisariāts izdod, ir holandiešu marksistes Rolandes-Holstas «Proletariāta šķiru cīņas vēsture», ko tulkojis Fricis Roziņš. Nodomi ir plaši un lieli, piepildīt no tiem izdodas tikai nedaudz — 1918. gada beigas nes sev līdz Latvijas atbrīvošanu no vācu okupācijas; Latvijā izveidojas padomju vara, līdz ar to uz Rīgu, gluži dabiski, dodas latviešu boļševiki no visām Krievijas malām, arī no Maskavas, un Latviešu nacionālo lietu komisariāts lielā mērā sašaurina savas funkcijas.

Tātad ne viss, kas iecerēts komisariāta izdevniecības plānos, īstenojas dzīvē. Un tas nepārsteidz, ja zinām notikumu straujo attīstību tai laikā. Mūsu paaudzi pārsteidz gluži kas cits — tas vērienīgums, tālredzība, perspektīva, ar kādu komisariāts sprauž savus izdevniecības plānus, dziļā cieņa pret latviešu kultūras vērtībām, kas te izpaudusies. Par to lai šai rakstā runā viens fakts — par Raini, lai gan ne mazāk raksturīga ir attieksme pret Jaņa Jansona-Brauna literāro mantojumu.

Tātad Rainis. Jau vairāk nekā desmit gadus lielais dzejnieks un trimdinieks bija pavadījis tālajā Šveicē,

---

[1] Центральный Государственный Архив Октябрьской революции и социалистического строительства СССР, 1318. fonds, 1. apr., 1375. lieta, 231. lpp.

[2] ЦГАОР и СС СССР, 1318. fonds, 1. apr., 46. lieta, 32. lpp.

šķirts no savas mazās tautas, kad viņu aizsniedza ziņa par cara režīma sagrāvi Krievijā. Un tūdaļ viņam kā gājputnam gribējās celties spārnos un atgriezties dzimtenē. Bet apstākļi sarežģījās, nīstā, asiņainā svešzemnieka varā nonāca dzimtene, nodoms nepiepildījās, atgriešanās mājās iznāca daudz vēlāk un citāda. Bet no tāles dzejnieks dzīvo līdz savas tautas priekiem un bēdām, tāpat kā visus šos garos gadus.

Domājot par visvērtīgāko, visnepieciešamāko, ko no latviešu daiļliteratūras darīt darbaļaudīm pieejamu, komisariāta kolēģijas locekļi tad arī vispirms apstājas pie Raiņa darbiem. Par šo interesi liecina komisariāta arhīvā saglabājušies dokumenti, kā arī kolēģijas sēžu protokoli.

Tā, piemēram, komisariāta kolēģijas 1918. gada 9. oktobra sēdes darba gaitā starp citiem ir arī jautājums par Raiņa rakstu izdošanu.[1] Sēdē nolemj griezties pie Krievijas Padomju valdības priekšstāvja Šveicē J. Bērziņa-Ziemeļa, lai ar tā starpniecību lūgtu Raini tūlīt nekavējoties atsūtīt tos savus darbus, kas jau sagatavoti iespiešanai. Protokolā ir arī ierakstīts, ka no J. Bērziņa-Ziemeļa jāprasa konkrētāka atbilde «uz b. Roziņa pieprasījumu par Raiņa tagadējiem uzskatiem par Krievijas proletārisko revolūciju un Padomju valdības politiku». Tātad jau agrāk Fricis Roziņš ar šādu jautājumu vērsies pie J. Bērziņa-Ziemeļa Šveicē, īsti apmierinošu un plašu atbildi viņš nav saņēmis, acīm redzot, Padomju Krievijas sūtni kavējuši tiešie diplomātiskie pienākumi. Tagad, kad Fricis Roziņš jau aizbraucis uz Holandi kā Padomju Krievijas sūtnis un viņa vietā Latviešu nacionālo lietu komisariātu vada Oto Kārkliņš, no jauna nolemj vērsties šai jautājumā

---

[1] ЦГАОР и СС СССР, 1318. fonds, 1. apr., 1357. lieta, 57. lpp.

pie J. Bērziņa-Ziemeļa. Tomēr tas, ka Raiņa nostāja politiskajos jautājumos nav līdz galam noskaidrota, nav par šķērsli viņa darbu izdošanai — proletariāta dzejnieks var būt vienīgi ar savu pamatšķiru tās cīņās un uzvarās. To ir pierādījis viņa mūžs un liesmainā daiļrade, kam ne mākslinieciskā spēka, ne sabiedriskās ietekmes ziņā līdzīgu latviešu literatūrā nav. Tāpēc tik neatlaidīgs un nešaubīgs ir komisariāta sēdes protokolā ierakstītais lūgums Rainim sūtīt tūdaļ šurpu jaunus, vēl nepublicētus, bet jau gatavus darbus. Savā 2. novembra sēdē kolēģija lēmumu maina — nolemj izdot ne tikai jaunos Raiņa darbus, bet viņa Kopotus rakstus.[1]

Negaidot ne J. Bērziņa-Ziemeļa, ne paša Raiņa atbildi, kolēģija uzdod E. Efertam-Klusajam noskaidrot iespējamo honorāra likmi. Jau nākamajā — 12. oktobra sēdē E. Eferts ziņo, ka parastais izdevniecību honorārs ir 400 līdz 600 rubļu par autora loksni.[2] Kolēģijas atzinums ir vienprātīgs — tas ir par maz tik izcilam dzejniekam kā Rainis, kura darbiem, kā uzsvērts protokolā, «liela mākslas vērtība»[3]. Nolemj vērsties pie Krievijas Komunistiskās partijas Centrālkomitejas, kuras pārziņā ir Maksima Gorkija darbu izdošana, lai noskaidrotu Gorkija honorāra likmi.

Šais vienkāršajās, atturīgi skopajās rindās ietverts iespējami pats augstākais Raiņa daiļrades, viņa personības vērtējums — tas pielīdzināts Maksimam Gorkijam, dižākajai personībai tā laika krievu literatūrā. Pielīdzināts nozīmīguma ziņā savas tautas kultūrā un likteņgaitā, pielīdzināts pamatoti, dziļi marksistiski vērtējot

---

[1] ЦГАОР и СС СССР, 1318. fonds, 1. apr., 1357. lieta, 65. lpp.

[2] Salīdzinājumam tāds fakts — E. Eferts-Klusais, kad viņu ieskaita algas likmju I grupā (ar 1918. gada decembri), saņem 1000 rubļu mēnesī.

[3] ЦГАОР и СС СССР, 1318. fonds, 1. apr., 1357. lieta, 59. lpp.

abu šo literatūras dižgaru veikumu. Rūpēs par Raiņa honorāru izpaudusies patiesa, neviltota cieņa un goddevība pret izciliem kultūras darbiniekiem, pret cilvēkiem, kas visu sava spožā, lieliskā talanta spēku dāsni, līdz galam atdevuši savai tautai un līdz ar to cilvēcei. Tāpēc tik nozīmīgs šis fakts par Raiņa iespējamo honorāru. 1918. gada 16. oktobra sēdes protokolā ierakstīts: «Ņemot vērā ievāktās ziņas no CK izdevniecības[1], kura maksā par dzejām 2 rub(ļus) rindiņā un prozu 750 rub(ļus) par loksni, kolēģija nolemj maksāt Rainim 2 rubļi rindiņā par dzejas darbiem, par kādiem skaitāmas viņa lugas, kuras rakstītas ritumā.»[2]

Tā latviešu nacionālo lietu komisariāta kolēģija izlemj jautājumu par Raiņa darbu izdošanu un iespējamo honorāra likmi bada un ienaidnieka žņaugtās, tikko dzimušās Padomju Krievijas sirdī — Maskavā. Šai lēmumā, mierīgajā pārliecībā par Raiņa Kopotu rakstu izdošanas iespēju izpaužas arī nešaubīga, vēstures likumsakarību izpētē balstīta ticība padomju varas un strādnieku valsts nākotnei, kad kultūra un māksla varēs ieņemt pienācīgo vietu tautas dzīvē, kad lielos kultūras meistarus, tautas dižgarus cienīs, godās un pazīs ikviens viņa tautā. Četras Latviešu nacionālo lietu komisariāta 1918. gada oktobra un novembra sēdes, kur risināti ar Raiņa darbu izdošanu saistītie jautājumi, ir svarīga vēstures liecība par latviešu marksistu attieksmi pret kultūras vērtībām.

---

[1] Domāts — KKP CK izdevniecība.

[2] ЦГАОР и СС СССР, 1318. fonds, 1. apr., 1357. lieta, 61. lpp.

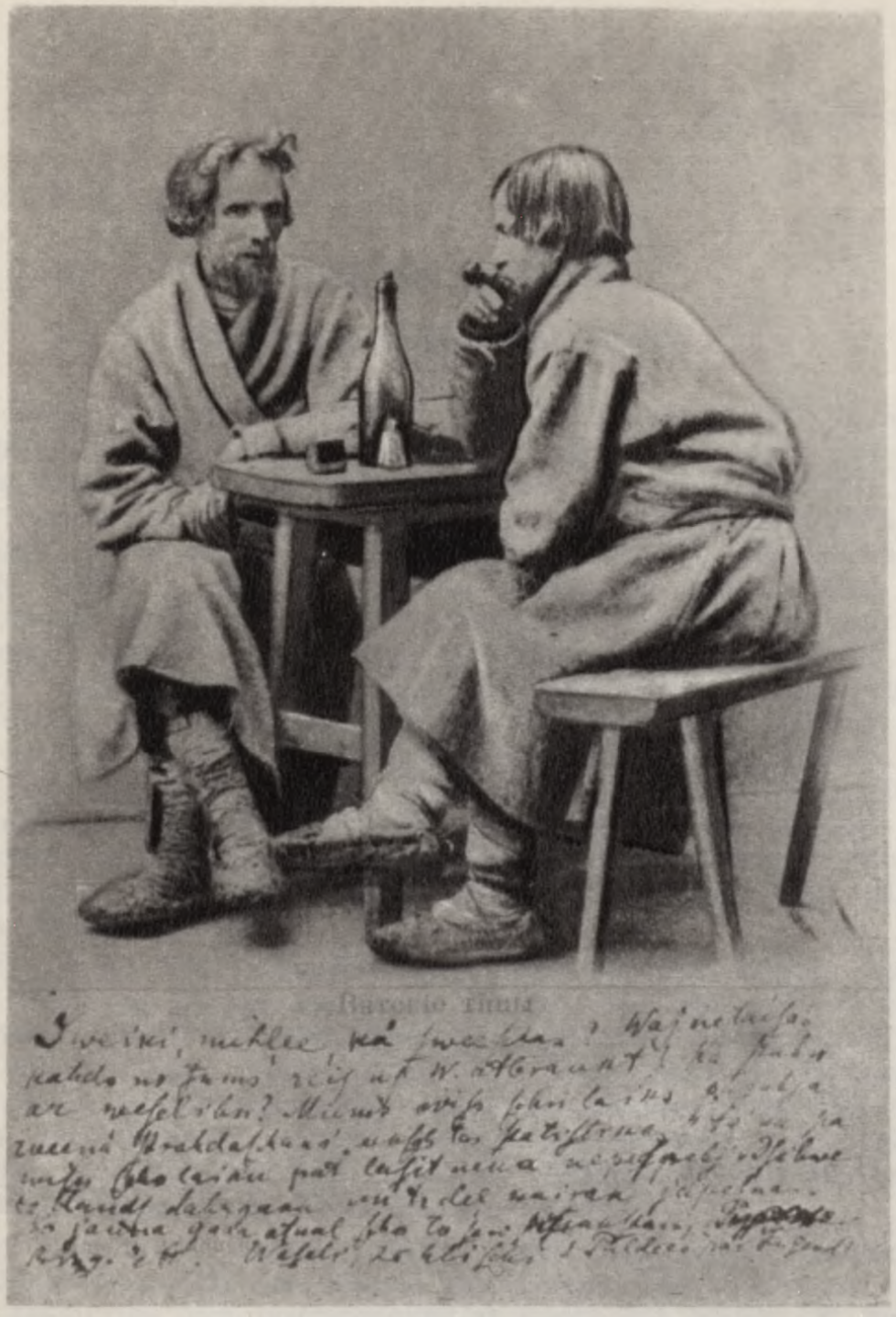

Šo atklātni ar Vjatkas zemniekiem Dora Pliekšāne sūta Rainim uz Slobodsku

Kārlis Krūza

SLĀPES PĒC DAIĻUMA

(Konstantīna Karuļa publikācija)

Pēc Kārļa Krūzas nāves (1960) viņa arhīvu ieguva LPSR Zinātņu akadēmijas Fundamentālā bibliotēka, un tagad tas glabājas šās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu sektorā J. Misiņa Latviešu literatūras nodaļā. K. Krūzas rokrakstu fonds ir bagāts, tas aizņem pāris skapju; tur ir literāro darbu rokraksti, vēstules, dienasgrāmata. Ar lielu rūpību K. Krūza saglabājis visus savus manuskriptus. Pie katra dzejoļa atzīmēts, kam tas nodots, pie daudziem arī, kur tas pirmoreiz iespiests. Saglabājušos K. Krūzas vēstuļu norakstu nav daudz — daži desmiti, galvenokārt no pirmā pasaules kara gadiem (1915—1917), kad dzejnieka piederīgie un draugi bija izklīduši kur kurais un viņš centās ar tiem nodibināt kontaktu. Redzams, ka autors centies rūpīgi apdomāt katru vēstules vārdu, jo pirmrakstā daudzi teikumi svītroti, vairākkārt pārveidoti, līdz ieguvuši vēlamo saturu un skanējumu. Īpaši pēdējam K. Krūza pievērsis lielu uzmanību; bieži vien svītroto vārdu vietā ierakstīti tāda paša satura, bet cita skanējuma vārdi.

Daudz atziņu satur dienasgrāmata, kas ietverta vairāk desmit kladēs. Posmiem šī dienasgrāmata rakstīta ļoti sīki, pat vairākas lapas dienā. Viens no interesantākajiem periodiem ir gadsimta sākumā, kad K. Krūza centās atrast savu vietu dzīvē un dienasgrāmatas rindās atspoguļoja savas šaubas un nemieru. Visvairāk vietas gan dienasgrāmatā aizņem intīmie pārdzīvojumi, kas plašāku sabiedrību var maz interesēt; toties ar daiļradi saistītās pārdomas sniedz daudz materiālu K. Krūzas dzejas izpratnei.

Krasu lūzumu K. Krūzas uzskatos radīja 1905. gada revolūcija. Šai periodā mazinājās un laikiem pat izzuda viņa pesimisms, kas sevišķi raksturīgs bija pirmsrevolūcijas gados. Kā zināms, K. Krūza piedalījās arī revolūcijas notikumos, 1905. gadā laida klajā «Cīņas dziesmas» (ar pseidonīmu Vēsmiņu Kārlis) un ilgāku laiku (no 1906. gada rudens līdz 1908. gada jūlijam) bija ieslodzīts cietumā. Viņš

bija sajūsmināj̦ies par revolūcijas idejām, bet pēc savas pārliecības nebija revolucionārs. «Tuvojoties lielajai atmodai, es biju dedzis un kvēlojis kā vienās liesmās, bet tagad man vajadzēja miera,» K. Krūza atcerējās vēlāk.[1]

Dienasgrāmatā sabiedriskās dzīves momenti atspoguļojas reti. Dominē konspektīvs dienas gaitu atstāstījums hronoloģiskā secībā, ko papildina pārdomas un apceres — vietām dažās rindās, vietām vairākās lappusēs. Dažās vietās pie dienasgrāmatas ierakstiem pievienots arī kāds dzejolis, vairākās vietās dienasgrāmatā ierakstīti vēstuļu uzmetumi.

K. Krūzas dienasgrāmata iesākta 1904. gada jūlijā Atradzē, netālu no Kokneses, kur dzejnieka draugs J. Akuraters bija noīrējis vasarnīcu un kur daži revolucionārās kustības dalībnieki bija nodomājuši ierīkot slepenu tipogrāfiju. Dienasgrāmatas pirmajai kladei ir virsraksts «Iz kāda neprātīga dienasgrāmatas». Tā paša gada oktobrī ieraksti turpinās Rīgā. Gandrīz katras klades priekšlapā un daudzos gadījumos arī pie datuma atzīmēta K. Krūzas adrese. No 1905. gada augusta līdz 1906. gada beigām ierakstu trūkst, no kladēm izplēstas vairākas loksnes. Neregulāri ir cietuma posma ieraksti 1907. gadā (no janvāra līdz augustam). Dienasgrāmata diezgan regulāri turpināta no 1908. gada decembra beigām līdz 1910. gada 1. decembrim, bet ieraksti šai laikā lielāko tiesu ir lakoniski, piemēram, 1910. gada 11. maijā: «Redakcijā. — Mājas. — Drukātavā. Pie Artūra Bērziņa. Antons Austriņš. Nupat iebraucis no Pēterburgas.» Par šā laika ierakstiem K. Krūza pats vēlāk (1914. g. 29. decembrī/1915. g. 10. janvārī) rakstīja: «Pamodos agri un sāku pārlasīt savas 1909. gada piezīmes, kas rakstītas gan uz noplēšamā kalendāra, gan piezīmju grāmatiņās. Tikai vārdi un vietas. Un aiz vārdu rindām tik grūti saskatīt kādu zīmīgu gadījumu un gaišu domu, kaut gan dziļu pārdzīvojumu arī toreiz bija daudz.»

Nākamā saglabājusies dienasgrāmatas klade datēta ar 1914. gada 1. (14.) septembri; no šā laika ieraksti turpinās katru dienu vairāk nekā desmit gadu. Diemžēl nav saglabājušās 1918. un 1919. gada atzīmes. Kara gados dienasgrāmatā vairāk parādās sabiedriskie motīvi. Tā, piemēram, spilgtas laikmeta ainas vērojamas 1915. gada ierakstos, kad dzejnieks atstāja Rīgu un strādāja Cēsīs Bēgļu sazināšanās centrālbirojā, un arī 1917. gada ierakstos — pēc atgriešanās Rīgā. 20. gadu ieraksti kļūst atkal lakoniskāki, bieži tiem ir šauri personisks raksturs, piemēram, 1921. gada 1. janvārī: «Sa-

---

[1] Dzīves velki. — Grām. «Atziņas. Latvju rakstnieku autobiogrāfijas», sakārt. K. Egle. 3. d., R., 1924, 177. lpp.

stādīju «Rudens saulē» [1] (nakti) un uzrakstīju ievadu. Lilija Zēberg [2] ienesa kakao ar cepumiem. Nekur neizgāju, neviens neatnāca.» Plašāki ieraksti šai laikā saistās atkal ar intīmiem pārdzīvojumiem; garākas pārdomas ir arī slimības dienās (1925), kad K. Krūza spiests ilgāku laiku pavadīt mājās. 20. gados K. Krūza ir skolotājs un kā rakstnieks bieži apmeklē laikrakstu redakcijas; šī vide plaši atspoguļojas sīkajās hronoloģiskajās atzīmēs. Šai laikā dienasgrāmatai pievienotajos vēstuļu norakstos prozaisks vēstījums vijas ar pantiem, kam bieži vien ir gluži ikdienišķs saturs. Tā, piemēram, Lienītei (Helēnai Liepiņai) K. Krūza raksta 1923. g. 18. augustā:

Lai labvēlīgie gaismas gari
Jums jauku dienu dāvā rīt, —
Un tā ap pašu novakari
Es aiziešu, ja nesāks līt.

Ieraksti dienasgrāmatā izdarīti lielākoties ar zīmuli, pie tam tik sīkiem burtiem, ka teksts grūti salasāms. Daļa no 20. gadu atzīmēm nav izdarītas kladēs vai piezīmju grāmatiņās, bet uz papirosu kastīšu vākiem, un šie teksti vietām pilnīgi izdzisuši. Daudzās vietās ar tinti izdarīti vēlāki pārveidojumi un atzīmes.

Vēstuļu noraksti ir arī no 40. un 50. gadiem, gan nedaudzi. Daļēji tie skar arodnieciskus jautājumus. Pati pēdējā vēstule K. Krūzas rokrakstu fondā rakstīta 1954. gada 27. augustā un ir atbilde kādam jaunam dzejniekam. «Citiem vārdiem sakot, Jūs vēlētos zināt, vai es Jūs jau varu atzīt par dzejnieku. Dzejnieks ir katrs, kas savas jūtas var izteikt šādā vai tādā dzejas formā, bet, lai tiktu tik tālu, ka to var atzīt visi tie, kam dzeja ir nepieciešama, ir jānoiet labs ceļa gabals, ko paveikt ne katram pa spēkam. Vai Jūs to spētu, noteikt pēc pāris dzejoļiem būtu tiešām pārdroši. Padomu, pavadot tik tālā un grūtā ceļā, jau varētu dot daudz, bet jāšaubās, vai tas ko līdzētu, jo ikvienam dzejniekam, tāpat kā katram cilvēkam, jāatrod savs ceļš pašam. Protams, nekad nevar būt nevietā aizrādījums, ka dzejas galvenais izteikšanas līdzeklis ir savas tautas valoda, ar kuras pamatprasībām mums jāiepazīstas cik vien iespējams pilnīgi katram dzejniekam.»

Tālāk sniegti daži izraksti no Kārļa Krūzas dienasgrāmatas un vēstulēm hronoloģiskā secībā. Datumi līdz 1914. gadam rakstīti vecajā stilā.

---

[1] «Rudens saulē» — iecerēts dzejoļu krājums, ko K. Krūza iesniedza izdošanai A. Mežsētam («Vaiņaga» izdevniecībai).

[2] Dzīvokļa saimniece, no kuras K. Krūza īrēja istabu.

30. jūlijā

Un atkal mani grauž jautājums: kas es esmu, un kam es deru? Un es jūtu, ka viņš mani grauzīs, grauzīs, pamazām, kamēr sagrauzīs pavisam. . . Un atkal briesmīgais kauns par savu nespēku un gļēvumu. Bet ko lai dara — visur slogi, visur važas. Kā lai, piemēram, raksta kaut ko dzīvāku, kad redaktori tūliņ brēc par tendenci . . . Kas nu tur par tendenci, kur dvēsele izteic savas pavasara ilgas vai zobo ikdienišķo, pelēko dzīvi . . . Dodiet man zobenu, un es izšķaidīšu salto miglu visapkārt, dodiet man liesmas, un es izdedzināšu nogurumu no savas sirds . . . Bet nava . . . Man sasalušas krūtis, un kā lai es pats nesastingstu . . . mans gars un manas dziesmas . . . Briesmīga ir apziņa, ka nekam, nekam nederi.

30. oktobrī

Bijām pie Akuratera. Es, Baltpurviņš, Zvārgulis un Ceplītis [1]. Kad viņi aizgāja, ienāca Jakobsons. Bet tad arī es aizgāju, jo mani pārņēma vecu vecās skumjas, ka es esmu nekur nederīgs krāms. Viņi abi [2] bijuši pie Gorkija, — laikam «*Знание*» izdošot kādu kopotu rakstu krājumu no latviešu rakstniecības darbiem.

4. novembrī

Mēs ar Līgotņu Jēkabu gājām uz Iekšrīgas pusi. «Rīta skaņu» otrā grāmata [3] iznākšot šī mēneša beigās. Vis-

---

[1] Gleznotājs impresionists Kristjānis Ceplītis.

[2] J. Akuraters un K. Jēkabsons (K. Jakobsons).

[3] «Rīta skaņas», latviešu rakstnieku oriģināldarbi, 2. krājums, Jelgavā, 1904. Krājumu rediģēja Līgotņu Jēkabs. Tanī ievietoti K. Krūzas dzejoļi «Rīta dziesmas» un «Aizkraukļa pilī».

vairāk cenzors nostrīpojis Zeltmatim, Teodoram un Aspazijai. Jā, arī Akurateram un viņam pašam esot labi daudz strīpots. Dermaņa raksts par drāmu izgājis cauri labi. No maniem dzejoļiem nostrīpotas tikai dažas rindas.

10. novembrī

Jakobsona brālītis uznes šā vakara «Baltijas Vēstnesi», kurā Andrejs Upīts pirmais atsaucies uz manu literatūras apskatu «Zemgaliešu kalendārā», un viņa gala slēdziens ir tāds, ka šis mans raksts esot par negodu visai mūsu rakstniecībai un tautai. To jau biju nojautis, jo no citas puses tik ātri uzbrukums nebija sagaidāms. Sevišķi par Andreja Upīša uzbudināto toni man prieks. . . Upīts bez tam piezīmē, ka es esot Niedras skolēns, tātad šai ziņā viņš ir vienis prātis ar Minnu [1]. Arī viņa man rakstīja, ka es sevišķi daudz tapinot no Niedras.

22. novembrī

Akuraters atbrauca no Jelgavas un pastāstīja, ka Veismanis [2] teicis, ka es neesot dzejnieks, un nu Jakobsons, kas citādi nemaz Veismaņa uzskatiem nepiekrīt, uzreiz par šiem vārdiem pilnīgi ekstāzē. Lai es nerakstot, tā esot vienīgā izeja no šī stāvokļa . .

---

[1] Minna Vīksna, kuras uzskatus par literatūru K. Krūza augstu vērtēja.

[2] Jānis Veismanis (Pavasaru Jānis) — mācītājs un rakstnieks, kas 1903. — 1905. g. izdeva un rediģēja literatūras un mākslas mēnešrakstu «Vērotājs». 1904. g. vasarā R. Blaumanis aizveda pie Veismaņa K. Krūzu līdz ar dažiem citiem jaunajiem dzejniekiem un ieteica viņu darbus publicēšanai.

Tautai nav pret dzeju ne sajūsmas, ne naids; tie ir reti cilvēki, kas tiešām grib dzeju saprast. Lielākai daļai dzeja tāpat joku priekšmets kā viss cits pasaulē.

24. novembrī

Šodien gaiša diena. Liekas, ka nemaz nebūtu novembris, bet ka pašlaik būtu pasaulē agrs pavasaris... marts vai aprīlis... Pa āru plūst svaiga vēsma un ceļ, un nes dvēseli nezini kurp... Tā ir dzeja... Un es brīnos, kāpēc mūsu dzeja tik vienmuļīga un šabloniska?... Jo dabā jau tik daudz nenojausta spēka.

1905

31. janvārī

«Un tad nāca pērkona dienas...» Tā Jakobsons saka kādā dzejolī, un to var pilnīgi teikt par pagājušo mēnesi. «Tad nāca sarkanas dienas ar svina pelēkām kurpēm un aizveda Hadesa lejā,» — un man bezgala žēl šo upuru, mani, to iedomājoties, žņaudz smagas, smagas sāpes... Es biju slims pēc tam, kad dzirdēju nelaimīgos šāvienus...[1] Tas mani tā satrieca, ka es vairs nevarēju pa naktīm mierīgi gulēt, es aizbraucu uz laukiem, kur trīs dienas sagulēju karsonī... Tad atbraucu atpakaļ un apmierinājos, bet tomēr krūtīs man vēl guļ kaut kas ass un sāpīgs — un ved mani lēnām uz Hadesa leju...

---

[1] K. Krūza piedalījās protesta demonstrācijā 1905. gada 13. janvārī.

8. jūnijā

Kaut es reiz varētu nākt pie skaidrības, kāds man kā dzejniekam un rakstniekam pasaulē uzdevums, kāda nozīme var būt tam, ko es rakstu un dodu drukāt. Vai man ir tiesības savas domas izplatīt atklātībā, ja tām nava nekāda noteikta uzdevuma, nekādas nozīmes? Lai raksta tie, kas sabiedrībai nepieciešami, kas izteic viņas neatliekamos centienus un karstākos sirdspukstienus, kas redz viņas bēdas un ciešanas un grib tās atvieglināt . . . Kāda interese lai sabiedrībai būtu pie kāda vientuļa individuālista un murgotāja sapņiem? . . Vai man šai laikā maz ir tiesību teikt kādu vārdu?

21. augustā

[Tikšanās pie Akuratera.] No sākuma bija labi un interesanti. Bet tad sākām runāt par mākslu sakarā ar tagadējo laiku. Viņi[1] gandrīz visi palika pie tādām domām, ka māksliniekam tagad esot pienākums nokāpt no saviem augstumiem pie tautas, novērot tautu un mācīt to. Es atkal, arī gandrīz viens pats, paliku pie savādām domām — ka mēs nedrīkstam raut atkal tādu mākslinieku uz leju, kas jau ir aizgājis tālāk par šo laiku un redz jaunas pasaules . . . Viņi nesaprot, ka t i k a i cīņa nevar cilvēka dvēseli apmierināt . . .

1907

Rīgas Centrālcietumā 1. janvārī

Savādi: es vēlētos ieskatīties nākotnē. Par pagātni man nav vairs ko domāt, jo pēdējās saites, kas ar to saistīja, jau satrūkušas un nav tāda spēka, kas tās

---

[1] J. Akuraters un viņa domu biedri — sociālisti revolucionāri.

varētu vēl saistīt... Pagātne ir miruse, un tāpēc es vēlētos ieskatīties nākotnē... Ko gan man nākotne nesīs? Vai šis nebūs laimīgākais gads visā manā mūžā? Bet kas gan cietumā ies domāt tādas domas... Un tomēr: ciešanu mērs pārplūdis, asaru krūzīte jau sen pilna, drēgnais purvs izstaigāts no vienas vietas, tā ka man nav vairs, kur kāju likt, — vai tas viss nerāda, ka jānāk citādām dienām?

Un sirds diendienā ilgojusēs saules, baltas saules! Nāk diena un saule... Dimd saulaini lielceļi kalnos, un rīts aust. Nevienas ēnas vairs miglainajā lejā, neviena salta glāsta, viss gaišs un silts... Un jūti, steigdamies pa saulainiem ceļiem uz priekšu: tur vasara būs, tur nolaižas pār pļavām un druvām vasaras svētība... ..Gaidītā laime nāk... Tikai es vēl nevaru iziet viņai pretim, es gaidīšu, gaidīšu, kamēr atvērsies dzelžotie vārti un man vaigi kļūs sārti no brīvā gaisa un prieka, kas kūsā dvēselē, kas līst kā saules šalts pār katru zālīti ceļmalā, pār katru ziediņu dārzā... pār visu, visu...

Vēl ziema, bet es ticu vasarai.

2. janvārī

To visu padarīja pagājušais gads. Visu viņš nolaupīja un nekā nedeva.

Šodien kūst. Pastaigāšanās laiks tik īss, tik īss...

6. janvārī

Pāris pelēku dienu un viena nakts citā kamerā, jo mūsu kameras durvīm bija sabojājusēs atslēga. Pirmajās janvāra dienās uzrakstīju tēlojumu «Atgriešanās»... Gribēju jau galīgi izstrādāt, bet atliku. Te tas

nava iespējams. Šodien Jānis [1] saņēma divas kartes no mājām. Vienā no tām uz Jauno gadu Helēna [2] liek arī mani sveicināt... «Sveicini Kārli!» viņa tur raksta.

8. janvārī

AIZSLĒGTĀ TORNĪ [3]

Te tāds mēmums spiež un māc,
Draud kā bezgalīgais gals;
Tikai tuvi tāla balss
Kaut kur klusu runā: nāc...

..

Neaicini, maigā balss,
Tagad citur iešu es —
Kur aiz tālas tālienes
Beidzas bezgalīgais gals.

14. janvārī

Salst, un saule spīd. Priekš pusdienas spīdēja arī mūsu kamerā. Pēdējās trīs dienas klusējām. Tas reiz pa mēnesim jāpārdzīvo. Redzēs, kā būs rīt. Pavadīta pelēka nedēļa. Es uzrakstīju fantāziju: Es un aklais.

---

[1] J. Akuraters.

[2] Akuratera māsa Helēna. K. Krūza iepazinās ar Helēnu J. Akuratera tēva mājās Dignajas Beitānos un ilgi jūsmoja par viņu. Helēnai veltīti daudzi K. Krūzas dzejoļi, dienasgrāmatā par viņu ir simtiem ierakstu. Vēl pēc divdesmit gadiem (1925) K. Krūza savās piezīmēs atceras Helēnu ar lielu sirsnību.

[3] Šis un nākamais dzejolis rakstīts cietumā (dienasgrāmatā).

..
Klusa un lēna,
Viegla kā ēna
Laime nāk — tālāk lai slīdētu...
Nāktu tā vētrā, zvērotu liesmās,
Teiktu to runās, slavētu dziesmās —
Acīs vai asaras spīdētu? —
Baltbaltas krokas,
Sāpes un mokas
Bezmiera nakti ir segušas —
Sarkanā gaismā kvēl pasaule visa!
Vēsajos vilnīšos ugunis dzisa,
Jaunajās krūtīs kas degušas...

Marts

Parīt jau pusgads, un arvienu vēl nezinu, kad mani izlaidīs svabadībā. Runā par amnestiju, bet es neticu.

15. martā

Prasīju, vai nevar mani atsvabināt. Nevarot. Mana lieta esot pie Savienības [1] kopējās lietas, un, kad to iztiesāšot, viņš nezinot. Nezinot arī, kāda tiesa tiesāšot, — tas atkarājoties no ģenerālgubernatora.

1. jūnijā

Paliku viens. Skumji, salti. Akuraters aizgāja ar visām lietām. Laikam jau svabads. Vairāk kā 7 mēneši sabijām vienā kamerā.

---

[1] Latviešu sociāldemokrātu savienība, kuras nelegālajā pulciņā «Uz priekšu» darbojās K. Krūza.

3. augustā

Vairs ugunis pa naktīm kamerās nedzēš.

17. augustā

(Vēstule brālim Jānim)

Vasara jau būs drīz pagājuse, un liekas, ka te cietumā viņas nemaz nebūtu bijis. Nevienas īsti karstas dienas, kuras te esot īsti nepanesamas, — tā pastāstīja tie, kas sēdējuši te arī pagājušā vasarā. Un tomēr, kad tā labi apskatās, cik ātri paiet garās, vienmuļīgās dienas. 6. septembrī man jau būs jāsvētī gada svētki.

1908

Beitānos 29. decembrī

Staigājām labu laiku ar Jāni pa mežu. Sniga. Ziema ... Kur vasara? ... Vakarā atbrauca ciemiņi. Vēlāk mēs — es, Helēna, Marija [1] un Jānis — sagājām Jāņa jaunajā istabā, lasījām Zvārguļa «Jūtu pasauli» un minējām, no kā katrs dzejolis ir.

1909

Rīgā, Marijas ielā 24, dz. 6

26. novembrī

Vakarā Ķeniņa zālē notika trešais «rakstnieku vakars». Starp apmeklētājiem bija arī Jānis Akuraters, Helēna, Litiņa [2] u. c. Lielāko piekrišanu pie klausītājiem

---

[1] J. Akuratera sieva Marija.

[2] Lilija Dreifogele, ar ko Krūza iepazinās nelegālista gaitās.

ieguva Jānis Jaunsudrabiņš ar dažām pievilcīgi tēlotām ainām no sava jaunā stāsta vai romāna «Aija». Pēc vakara nācām ar Štrālu tūlīt uz mājām. Runājām maz.

1910

Rīgā, Tērbatas ielā 15/17, dz. 6

7. aprīlī

Šogad paiet 15 gadi, kamēr es mīlu... Trīs lielas mīlestības jau apraktas, nogremdētas, apraudātas... Kas tagad mani sagaida? Vai ceturtā?... Tas būtu jocīgi... Ceturtā mīlestība būtu dīvaināka par visām... Vai Frīda...[1] vai Litiņa... Nezinu... Viss tukšs un nesaprotams, un mana sirds ilgojas pēc jaunām dziesmām un jaunas Dzimtenes...

1915

22. jūlijā (4. augustā)

Rīga! Es gatavojos tevi atstāt un jūtu, ka pār mani klusi lido viss, kas reiz pārdzīvots tavās saltajās sienās, uz taviem akmeņiem, zaļajos dārzos un gaišajās telpās. Te es esmu mīlējis un cietis... Te dzīvoja arī mani draugi — dzejnieki. Tagad viņus vakara vējš izklīdinājis tālu pa visu Krieviju. Kur mēs tiksimies?

---

[1] Frīda Dišlere, J. Akuratera sievasmāsa. Ar Frīdu K. Krūzam izveidojās sirsnīga draudzība. Pēc viņas pāragrās nāves K. Krūza dienasgrāmatā daudzkārt rakstīja (arī 20. gados), ka nevienu sievieti viņš nav tik dziļi mīlējis.

Jūdažu Zušos 30. jūlijā (12. aprīlī)

Vēstule kādai sievietei [1]

Ļoti cienītā kundze!

Pēc veselas nedēļas esmu atkal reiz zem pajumta un izlietoju šo laimīgo gadījumu, lai aizsūtītu Jums savu vēlo sveicienu uz vārda dienu. To dienu es sagaidīju pļavā pie Suntažiem. Visapkārt redzamas palagu teltis, ap kurām snauž lopi un cilvēki. Tikai šad un tad rīta agrumā iemaujas govis vai iebrēcas aita un pa ceļu aizrit pa retam pajūgam. Pieceļos ap pulksten pieciem, jo esam nodomājuši braukt tālāk. Kamēr sajūdz zirgus, aizeju vēl caur kapsētu līdz upmalai. . . Tad iesākās braukšana. Nogriežamies gar Kastrāni uz Mālpils pusi. Aiz Kastrānes nāk jauks un mierīgs mežs, kurā ejam sēnes lasīt. Zāle gar ceļmalām ir tik zaļa, koki tik klusi, un pār visu līst saules baltā, laipnā gaisma. Apsēžos zaļajā zālē un zinu, ka šodien ir svinama Jūsu vārda diena. Pieceļos, eju pa meža vēso mieru un domāju tās pašas domas. Vēlos Jūs sveicināt, bet ap mani ir tikai meža vientulība un mūžīgais klusums. Un liekas, ka Jūs būtu pazuduse šinī klusumā un mierā . . . Izeju atkal uz ceļu, zirgi sāk kustēties, un mēs braucam tālāk. Bet es redzu tikai ceļmalas un jūtos kā tālā bērnībā . . . Aizbraucam līdz Vites muižai un meža stūrī apstājamies. Ir svētdiena, un mēs norunājam te palikt pa nakti. No muižas un apkārtējām mājām ierodas viesi. Es eju gar upmalu un grimstu sapņos. Un atkal ir tālums, ilgas un skumjas. Tā pienāk vakars. Visapkārt mirdz ugunis, un āboliņa laukā redzami bēgļu zirgi. Es lūkojos zvaigznēs un sveicinu aizgājušās dienas.

---

[1] Annai (K. Krūzas dēvēta: Annele), ar ko Krūza iepazinās E. Vulfa ģimenē.

Te, Jūdažu Zušos, varbūt paliksim kādu nedēļu. Te man dzīvo veci paziņas, kuri gan paši tagad aizbraukuši uz Pēterpili.

Ar sirsnīgu sveicienu Hertai Vulf, Ed. Vulfam un visiem citiem.

Jūdažu Zušos 10. augustā
(Vēstule K. Skalbem)

Mīļais Kārli!

No pēdējiem «Līduma» numuriem redzu, ka Tu aizvien vēl staigā pa Rīgas ielām. Un laikam nedomā tik drīzi celties spārnos. Es, kā redzi, esmu apmeties Jūdažu Zušos un staigāju pa laukiem un mežiem. Tu esi vēl nomodā par tautas likteni, es turpretim tikai par savu Mūzu. Esmu uzrakstījis daudz drūmu pantu, kuriem ir tikai viens vienīgs lasītājs. Tauta tagad nevar domāt par dzeju — viņai jābūt nomodā par zirgiem un govīm, aitām un cūkām... Visa kurzemnieku bagātība ir lopi — to es sapratu pie Suntažiem. Un tomēr es Tev esmu pateicīgs, ka Tu liec viņiem ielikt savās somās kaut ko arī no rakstniecības un dzejas. Kaut tikai šis atgādinājums nenāktu par vēlu, jo aiz rekvizīcijas punktiem maz vietu, kur varētu dabūt mūsu dzejnieku darbus. Bet uz Rīgu atpakaļ neviens nebrauks.

..Tagad tuvojas Raiņa jubileja. Gribētos aizsūtīt viņam kādus pantus, bet nezinu, vai varēšu uzrakstīt. Nesen ienāca prātā viņas dienas, un es uzrakstīju dzejoli «Vētras putns», kurā ir šāds pants:

Jau pūta vējš tik pasakaini,
Pret tālēm cēlās gaismas tilts,
Un sāka pulcēties ap Raini
No malu malām jauna cilts...

Bet tas ir vairāk ikdienas dzejolis, domāts manam krājumam «Dzeguzes lini», un Rainim, zināms, to nevar sūtīt.

Ar mīļiem sveicieniem Tavs Kārlis Krūza

Jūdažu Zušos 18. augustā [1]

Kā vēlā naktī veltīgs gājums
Vai pat par to vēl skumīgāks
Ir šodien Jums mans sveicinājums,
Kas Jūs varbūt vairs nepanāks.

Cēsīs 5. oktobrī
(Vēstule Kārlim Skalbem)

Tāpat pa paradumam sekoju ievērojamākajiem notikumiem iekšzemēs un ārzemēs, nopriecādamies par katru gaismas staru, kas laužas caur laiku mēmo mākoņu debesīm un liecina, ka aiz viņiem kalniem vēl tur saule spīd... Bet es nevaru laikam un liktenim piedot, ka tiek iznīcinātas dārgas piemiņas, ko neviena roka vairs nespēs pacelt no pelniem.

Cēsīs 10. novembrī
(Vēstule Verai Bērziņai)

Reizēm man liekas, ka virs kailās un bargās īstenības tagad ir laiks uzziedēt visskaistākajiem sapņiem. Vai mēs visi tik daudz tagad nedomājam par pagātni un reizē ar to neceram uz nākotni, kas būs krāšņāka par visu bijušo? Mēs satiksimies kā atjaunoti atjaunotā dzīvē un nesīsim tur līdzi daudz jauku vērtību un ieguvumu.

---

[1] Veltījums Helēnai Akurateri vārda dienā; viņas adresi Maskavā bēgļu gaitās K. Krūza nezināja.

Cēsīs 5. decembrī
(Vēstule Kārlim Štrālam)

Mīlēt un rakstīt mīlestības vēstules var tikai ziedonī. Kaut kur aiz ledainiem tērauda vārtiem, kas aizslēguši visas ejas, varbūt ir ziedonis, bet kā lai iziet no ziemas saltā dārza, kur ik pēda sniegā vēsta par vēso vientulību, kas ir ilga un smaga kā mūžība.

Cēsīs 27. decembrī
(Vēstule Verai Bērziņai)

Ne pasaules plašums, ne zelts, ne mīlestība un nekāda mūzika, ne dziesma nevar pārskanēt Latvijas mežu kluso šalku . . . Un prieks, un pateicība pilda sirdi par šalcošiem Latvijas zilajiem mežiem . . .

Arī es mīlu Latviju, bet bieži vien ap mani ir skāvies viņas vienaldzīgais vēsums, un atmiņā palikusi tikai kā zelta stiga no viena degoša pakalna uz otru. . . es esmu staigājis arī pa viņas ledus laukiem, kur valda tikai vientulības mēmums un saltums . . . Un divkārt mīļāki tad tiek degošie pakalni, no kuriem visa pasaule mirdzēja zeltā un liesmās . . . Un tagad, kad pār Daugavu nav vairs ceļa uz Kurzemes kalniem, kā spārnos es aizeju uz vietām, kur staigā sveši ļaudis. Un tik bezgala bēdīgs ir šogad mans svētku ceļojums . . .

1916

Cēsīs 27. janvārī
(Vēstule kādai sievietei)

Kas ir cilvēku dzīve? Nejaušu gadījumu ķēde, kuru kaldina laiks un apstākļi. Mūsu viskarstākās vēlēšanās nesniedzas tālāk par mierīgu dzīvi, labklājību, izprie-

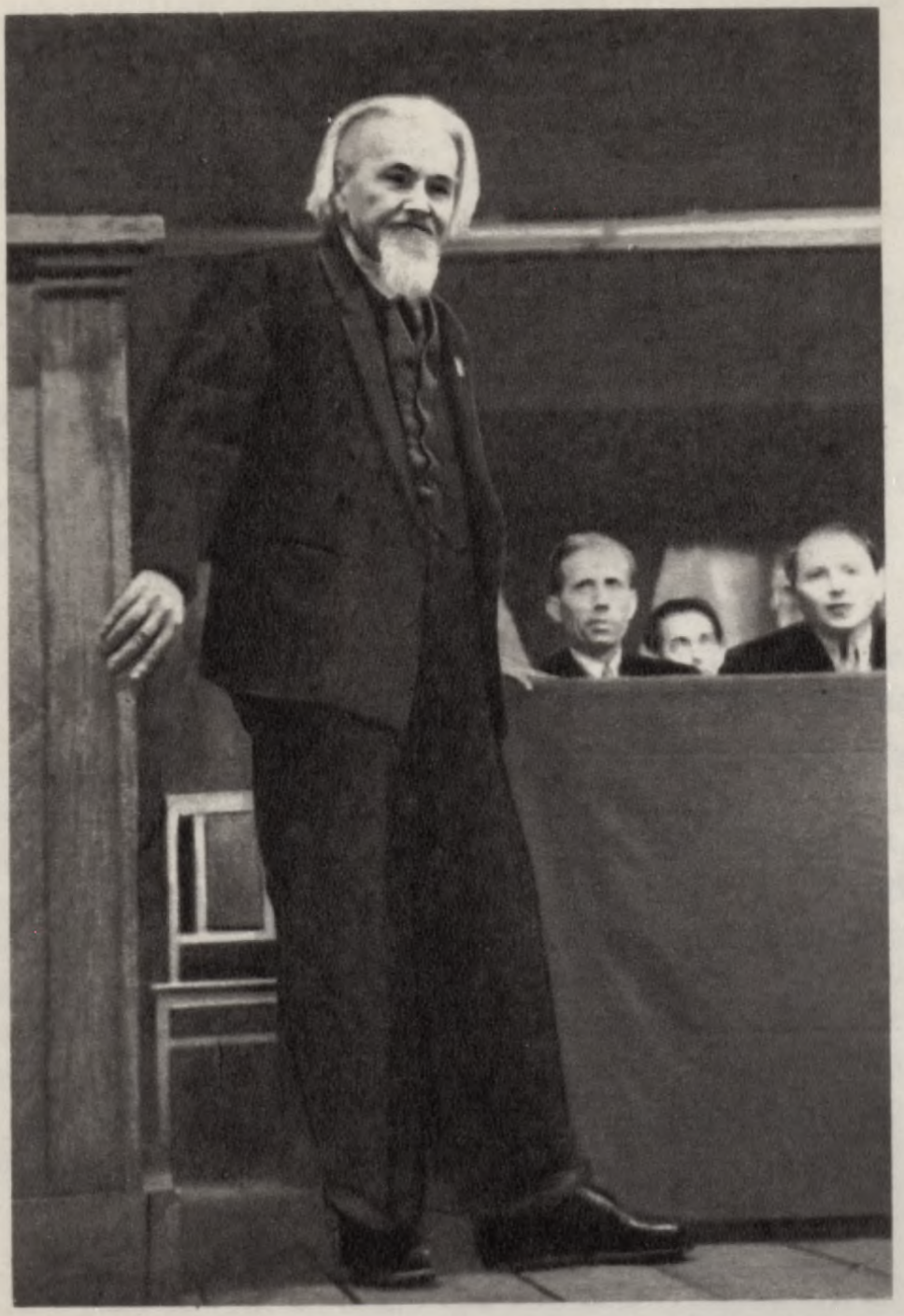

Kārlim Krūzam daudz stāstāms par Puškinu... Tikšanās ar Maskavas Valsts universitātes studentiem latviešu literatūras un mākslas dekādes laikā 1955. gadā

cām un vieglām dienām. Par mūsu draugiem tiek tie, kam netrūkst drosmes stāties mums ceļā, un bieži vien par lētiem glaimiem mēs atdodam visus dvēseles dārgumus. Mūsu mīlestība ir kā purva liesma, kas nevar vadīt pa baltiem zvaigžņu ceļiem.

Cēsīs 14. februārī
(Vēstule Eduardam Vulfam)

Latviešu dzejnieki laikam tapēc tagad tik maz raksta, ne vien atklāti, bet arī slēgti, ka vēl aizvien savu bēgšanu, līdzīgi nabaga kurzemniekiem, uzskata par pagaidu soli un cer uz drīzu atgriešanos dzimtenē.

Cēsīs 18. februārī
(Vēstule Helēnai Akuraterei)

Dzīvodams Cēsīs, kur viss ir ar roku sasniedzams, kur katru dienu jāredz vienas un tās pašas sejas un jāiet pa vienu un to pašu ielu, kur pat visdzīvākajam garam negribot būtu jānogrimst kūtrībā un jāpadodas visiem šaurās apkārtnes tikumiem un netikumiem, es reizēm jūtu it kā ilgas pēc Maskavas, kaut gan, vispārīgi ņemot, esmu apmierināts, ka varu šo laiku pavadīt kā mijkrēslī, starp gaismu un tumsu, vēsā vientulībā, kad nav ne izmisuma par zaudēto, ne gribas pēc jaunas dzīves.

Cēsīs 17. (30.) aprīlī

Jauno rakstnieku labākā skola ir iedziļināšanās klasiķos, kas ir iespējams, kaut gan varbūt ne pilnīgi, arī bez īpašas skolas. Daudz var sniegt arī satikšanās ar

veciem rakstniekiem, kuriem jau bagāti piedzīvojumi un noskaidrotas atziņas.

Cēsīs 18. aprīlī (1. maijā)
(Vēstule kādai dzejniecei [1])

Nekas taču nevar būt jaukāki, kā iet pastāvīgi pa zelta trepēm uz augšu, ņemt dalību pie jaunu vērtību veidošanas, dzīvot vienu dzīvi ar jauna līduma līdējiem, kopā ar tiem celties, kopā karot un kopā krist. Arī es, nelabojamais skeptiķis, cenšos saprast drošos pagātnes noliedzējus un visu vērtību pārvērtētājus, bet man nav sveša arī teika par nogrimušo zvanu, kas reizēm sāk skanēt tik sāpīgi saldi laiku un mūžu dziļumos.

1917

Cēsīs 7. februārī
(Malvīnei Vīgnerei-Grīnbergai [2])

Tu, saule, savas balvas dali:
Ik lauks un līcis līgo balts,
Līkst līgodamies mežu gali,
Un sirdīs līgsme līdzi šalc.

Rīgā, Matīsa ielā 38, dz. 20
8. februārī (3. martā) [3]

Vakarā notika lielas debates ar Antonu Bārdu par dzejas darbu radīšanu, kuras pieņēma diezgan asu raksturu. Es izteicos, ka dzejas darba gatavību noteic dzej-

---

[1] Aurorai Moscoviensis (Austrai Dālei).

[2] Dziedātāja Malvīne Vīgnere-Grīnberga 1917. gada februārī koncertēja Cēsīs.

[3] K. Krūza līdz ar Bēgļu sazināšanās centrālbiroju atgriezās 1917. gadā Rīgā. Birojā strādāja arī Antons Bārda.

nieka dzejas estētiskā sajūta un ka tikai tas darbs ir gatavs, kas atstāj sajūtu, ka dzejnieks atradis īstos vārdus. Bārda turpretim par vienīgi svarīgo atzina dzejas organisko rašanās momentu, bet īsto vārdu meklēšanu apzīmēja par tauriņu piespraušanu gleznai. .. Visa mūsu saruna beidzās ar disonanci.

Rīgā 12. martā
(Vēstule kādai sievietei)

Kāds mirdzošs mirklis, kāda skaista stunda, kāda gaiša doma — pastāvīgi viņu (cilvēku. — *K. K.*) kaut kas saista ar pagātni un bijušām dienām. Cik skaisti būtu dzīvot tikai acumirklim! Kā lāsai ūdenskritumā, dzirkstelei ugunsgrēkā, zibens svītrai negaisā!

Rīgā 15. martā
(Vēstule Antonam Austriņam [1])

Mīļo Anton!

Tu droši vien būsi jau nopratis, kāpēc Tev lieku tik ilgi gaidīt. Redzi, arī es, līdzīgi ģeķīgajām Kristus brūtēm, esmu ieradies svētkos bez eljes, t. i., bez revolucionārām dziesmām. No 1905. gada man dažas būtu, bet ārkārtīgie apstākļi tās neļauj meklēt rokā. Nevaru sameklēt arī «Neļāva redzēt vairs sauli» [2], un bez tam man liekas, ka to nebūtu tomēr vērts no jauna cien. publikai celt priekšā. .. Ļoti nožēloju, bet nevaru neko darīt, — man šoreiz jāpaliek pie malas.

---

[1] A. Austriņš 1917. gadā Valkā bija laikraksta «Līdums» literārās nodaļas vadītājs.

[2] «Neļāva redzēt sauli» — K. Krūzas dzejolis, rakstīts 1905. g.

Rīgā 23. martā (5. aprīlī)

Visā pilsētā liela svētku noskaņa. Brauc automobiļi, iet skolnieki un karaspēka nodaļas, un visam pāri līgojas sarkani karogi. Ap divpadsmitiem sākas gājiens uz Grīziņkalnu. Es aizeju pa Avotu ielu viņam pretim un nogriežos uz Grīziņkalnu. Tur tiek turētas runas par lielo brīvības cīņu.

27. martā (9. aprīlī)

Birojā. Izteicos darbiniekiem pie mūsu galda, ka visiem mums par maz nopietnības, nodziļināšanās dzīvē un mākslā, ideālas aizraušanās un dzīšanās pēc augstiem mērķiem. Visi apmierinās ar ikdienību un apstājas pusceļā. Rakstniecību nepazīst neviens un arī dzīvē nevar spēlēt nekādu lomu.

11. (24.) maijā

[Saules dārzā.] Bija ieradies arī V. Dāvids, Sudrabkalns un Antons Bārda. Nolēmām izbraukāties pa Ķīšezeru ar laivu. Nobraucām gandrīz līdz otrai malai. Airēja Dāvids un Sudrabkalns. Mēs ar Antonu Bārdu dziedājām.

1. (14.) augustā

Esmu arī visu šo laiku [kara gadus] ar badu vien kāvies un gluži vai aizmirsis, ka pasaulē ir arī mākslas bauda, literatūra, dzeja un daiļas drēbes. Politika un darbs, karš un vientulība — jau divus gadus visas manas dzīves saturs. Bet vai tagad tas lai pēkšņi kļūtu citādi? Vai nestāv priekšā vēl grūtāki pārbaudījumi un vēl lielāka atsacīšanās?

20. augustā (2. septembrī)

Gara un nemierīga nakts. No visām pusēm, kur vien prāts un domas kavējās, atskanēja dažādi trokšņi — braukšana, braukšana, skaļa sarunāšanās, tāla dunoņa, it kā kaut kur smagi akmeņi kristu. Tur laikam kaut kas steidzās un traucās, it kā gribēdams pirms dienas gaismas aizbēgt no apburtas nelaimes vietas ... Arī es jūtu, ka tuvojos kādai robežai, kas mani ievedīs pavisam citā, nezināmā pasaulē. Bet smagie trokšņi nevēstīja neko labu ...

21. augustā (3. septembrī)

Krievu zaldāti no pilsētas jau izgājuši ... Un laukā var dzirdēt, ka kaut kur runā, ka pa Marijas ielu nāk vācieši ... Bet negribas ticēt, ka vācieši jau nāk aizdzīt šo lielo, svētlaimīgo klusumu ... Troksnis pamazām pieauga. Bet dziļo brīdi tomēr vēl galīgi neizdzēsa.

22. augustā (4. septembrī)

Ak, dzeja, dzeja, cik maz tev nozīmes šinī laikā! Bet man tomēr liekas, ka es tev palikšu uzticīgs līdz galam ... Es zinu, ka tas nebūs viegli, bet vienam taču vajag būt, kas arī dzeju neatstāj ... .. Visi laikraksti ir slēgti.

26. augustā (8. septembrī)

Mani soļi ir bez mērķa, jo visā Rīgā taču nav neviena cilvēka, kam būtu par manu tuvošanos prieks ... Un pamazām es vēlos, kaut arī tagad būtu kāds cietums kā priekš desmit gadiem, kur katru soli man noteiktu svešas

varas... Bet vai tad tā tagad nav? Vai es, piemēram, varu atstāt šo nolādēto pilsētu? Es esmu kā cietumā un gaidu, kas mani atpestīs...

1925

23. aprīlī

Ja es atrastu kādu koklētāju, kura kokles stīgās vienojas vislielākā līksmība ar visdziļākām skumjām, tad es lūgtu, lai viņš manām jūtām atrod visskaidrāko un īstāko izteiksmi. Es lūgtu, lai viņš dod šim mirklim mūžību, jo visdziļākā mūžība ir prieka mūžība. .. Cik es esmu piedzīvojis brīžu, ko būtu vērts atcerēties un glabāt kā svētu sapni? Gandrīz nevienu. Dziļākie brīži laikam pārdzīvoti dzejā, bet arī tie jau aizmirsušies.

28. aprīlī

Jā, tiešām ap mani vienmēr ir bijis daudz daiļuma, un daiļuma draugs es esmu bijis no mazām dienām, bet dziļi dvēselē es vienmēr esmu sajutis slāpes pēc lielākā daiļuma, pie kā palikt, par ko priecāties mūžīgi.

1920. GADĀ

Pēc padomju varas sagrāves iestājās nacionālistiskās buržuāzijas kundzības laiks.

Jaunais gads sākas ar daudziem un dažādiem solījumiem, taču tauta jau tūlīt redz lielo plaisu starp vārdiem un darbiem: valsts līdzekļu izsaimniekošanu, kukuļņemšanu, progresīvas domas vajāšanu. «Strādnieku Avīze» 31. oktobrī raksta: «Tagad, kad mērs tiešām jau pilns, kad tautas acīs valdība jau kļuvusi par dzīvu mironi, Zemnieku savienībai ir jālauza galva, kā vēl atstutēt šo pašas dzemdēto mironi un reizē savu noteicošo iespaidu uz valsts dzīvi.»

Šķiru cīņa saasinās, idejiskās pretrunas izpaužas arī literatūrā.

1

9. aprīļa rītā Latvijā atgriežas Rainis un Aspazija — viņi iebrauc ar Varšavas vilcienu vispirms Kalkūnu stacijā, tad — Daugavpilī. Sestdien, 10. aprīlī, dzejniekus sveic rīdzinieki. Rainis ir labāko nodomu un ilūziju pārņemts: atkal varēs strādāt savas tautas vidū progresa labā.

Kad pirmais atkalredzēšanās prieks noplok, aizdomīgi liekas tas, ka apsveicēji ik teikumā min vārdu «brīvs», it īpaši uzsver, ka nu reiz Latvija esot brīva. Bet — no kā? Vai tad pašu kungi būs labāki par bijušo, t. s. svešo varu?

Un Rainis saka: «Latvijai jātop par p a t i e s i b r ī v u

(retin. mans. — *I. B.*) valsti, kur nebūtu nekādas apspiestības, ierobežojumu un nebrīvības, vergošanas.»

Brīvība ir tāda, ka cietumā smok dzejnieka darba biedri — Leons Paegle un Andrejs Upīts, tāpat daudzi citi pamatšķiras dēli un meitas.

Ap Raini savijas cīņu un intrigu vērpete. Bezgala daudz laika aizņem piedalīšanās dažādos pasākumos, tā ka reizēm gribas klaji teikt: «Ļaujiet jel man rakstīt!» Bet ir cilvēki, kas ap Raini kurina godkārības ugunskurus. Par tiem trāpīgi izteicies Plūdons, kuram vispār pret Raiņa atgriešanos ir visai rezervēta nostāja:

Kā viņi lokās! kā viņi klanās!
Kādu tā priekšā tie kūkumu tais'!
Kā viņam izpatikt, izglaimot manās:
Glaimu — kā ziņģu tiem pārpilns maiss!

(«Tiem, kas neaizmirst — sevi» — «Jaunākās Ziņas», 4. VI 1920)

Mākslinieka nobriest pretruna starp sabiedrisko un radošo darbu, kaut arī tie it kā saplūstu. No vienas puses, gribas redzēt, kā sabiedrība novērtē viņa nopelnus — kādus amatus un pienākumus uztic, no otras puses, viņš grib joprojām palikt dzejnieks. Sociāldemokrāti velk Raini uz savu pusi, ar Raiņa vārdiem savus nacionālistiskos nolūkus grib noslēpt buržuāzijas ideologi, iznāk, ka visgrūtāk pie Raiņa piekļūt darba tautai, kurai nav savas tribīnes. Savā dienasgrāmatā 20. maijā Rainis ieraksta rūgtuma pilnas rindas: «Domā, ka es spēšu vērst uz labu. Bet nelaiž mani klāt tur, kur es varētu darīt... Dodat man praktisku iespēju, dodat tādu vietu, tādu amatu, kur es varētu b r ī v i (retin. mans. — *I. B.*) ko darīt...»

Un tā viens no priecīgākajiem Raiņa mūža gadiem — tūkstoš deviņi simti divdesmitais, kad visvairāk tiek iz-

runāts viņa vārds, — kļūst par smagu, nervozu, jaunradei nelabvēlīgu laika posmu.

Šai gadā Rainim salīdzinājumā ar citiem rakstniekiem nāk klajā visvairāk grāmatu — desmit, taču tie galvenokārt ir atkārtoti izdevumi. Jaunumi ir trīs Dagdas skiču burtnīcas — «Addio bella», «Čūsku vārdi» un «Uz mājām», kas izdotas arī kā kopkrājums «Treji loki». Tās ir liriskas trimdinieka dienasgrāmatas, kur mirdz arī atziņu dzejas pērles («Ir dzīve kustība . . .», «Ne dzīvi dzīvot vien . . .», «Atmini sauli!»).

Jaunums ir «Zelta sietiņš» — Raiņa dzejoļu grāmata bērniem. Neliela, toties spēcīga. Kurš gan nav lasījis vai skaitījis rindas par mazo brālīti Kārlīti, kaķenīti, zirņa bērniem, divpadsmit mēnešiem, skaitļiem līdz desmit, rotaļu «Viens pats»!

Aktuālu, pat simbolisku skanējumu iegūst «Tālo noskaņu» ceturtais izdevums. Dvēsele tiešām iztvīkusi ilgās pēc dzimtenes.

Dailes teātris savu darbību sāk ar Raiņa traģēdijas «Indulis un Ārija» izrādi. Par Nacionālā teātra uzvedumu «Jāzeps un viņa brāļi» recenzenti raksta, ka ar šo lugu Rainis «cienīgi nostājas blakus lielākiem cittautu klasiķiem» un ar to «nav vairs jākautrējas nostāties pat izlutinātās Vakareiropas priekšā».

2

Latviešu padomju literatūrā 20. gads iezīmīgs ar divām principiālām literatūrkritiskām apcerēm, mazāk ar veiksmēm prozā, dzejā, dramaturģijā. Grāmatas latviešu un krievu valodā nāk klajā Maskavā, Pēterpilī, Pleskavā, Harkovā un Ufā, un atkal pirmajā vietā jāmin Rainis, kuram iznāk trīs grāmatas.

1919. gada vasarā Maskavā pazīstamais revolucio-

nārs un zinātnieks Pauls Dauge saraksta pirmo monogrāfiju par Raini krievu valodā — «И. Райнис. Певец борьбы, солнца и любви», bet grāmatas izdošana aizkavējas — tā iznāk 1920. gada rudenī (20 000 eks.).

Šai grāmatai ir trīs ievadi un plašs pielikums — vairāk nekā 70 Raiņa dzejoļu atdzejojumi.

P. Viktorovs īsi raksturo P. Dauges un atdzejotāju darbu. P. Dauge pastāsta, kā tapusi viņa apcere, motivē tās nepieciešamību: «Lielā krievu revolūcija pēdējā laikā visai cieši saistījusies ar latviešu tautas, latviešu revolucionārā proletariāta likteni. Un brīvajai Krievijai tuvāk jāiepazīst tās tautas garīgā seja, kura viņai devusi tik daudz bezgala uzticīgu revolucionāru cīnītāju. Raiņa revolucionārajā daiļradē vislabāk atspoguļojas šīs brīvību mīlošās tautas dvēsele.»

1920. gada augustā P. Dauge uzraksta otru ievadu, kur norāda, ka, apstākļiem mainoties, kad «tauta», nevis pamatšķira sagaidījusi Raini, viņš tomēr neuzskata par nepieciešamu savas grāmatas tekstā kaut ko mainīt. P. Dauge ir dziļi pārliecināts, ka «pienāks laiks, kad īsti brīvās Latvijas pamatšķira un pamatšķiras dziedonis sadzirdēs un atradīs viens otru».

Tālāk grāmatā ir šāda nozīmīga rindkopa:

«Man nav zināms, kādās pozīcijās pašreiz stāv Rainis. Bet, ja pār kāda lūpām atskanēs vārds: «Nodevējs, renegāts!» — tad es viņam atbildēšu ar tikpat dziļu sašutumu un protesta saucienu, ar kādu es rakstīju biedriem latviešiem, kad tie Maksimu Gorkiju pēc viņa pazīstamā vēstījuma «Nevaru vairāk klusēt» nosauca par nodevēju: «Tie ir meli! Tādi cilvēki kā Maksims Gorkijs vai Rainis nevar būt strādnieku šķiras nodevēji! Ticiet man, ka viņi agri vai vēlu atkal būs mūsu rindās!»»

P. Dauges viedoklis sakrīt ar P. Stučkas nostāju, kurš

laikā, kad par atsevišķiem Raiņa darbiem un darbību izraisās asi strīdi, Latvijas Komunistiskās partijas laikraksta «Cīņas Biedrs» (Veļikije Lukos) 1. numurā raksta: «Tomēr — proletariāta dzejnieks.» P. Stučka uzsver, ka dzejnieki jāsver ar citādiem svariem, un atgādina K. Marksa attieksmi pret Freiligratu un Heini. Dzejnieka vērtību nosaka viņa dzeja, tāpēc «tas Rainis, kurš ir piederējis proletariātam, viņam piederēs arī nākotnē neatkarīgi no viņa turpmākās gaitas. Bet, pat ja Rainis šķirtos no proletariāta, tad šķiršanās būtu galīga tikai tad, kad viņš radītu jaunā garā darbu līdzīgas vērtības ar agrākiem.»

Kaut vienmēr mums bijusi rokās šī atslēga, kad esam tuvinājušies Raiņa bagātā un dažkārt arī sarežģītā mantojuma pūram!

1920. gadā Pleskavā Padomju Latvijas Izglītības komisariāts izdod Andreja Upīša apcerējumu «Proletāriskā māksla» — 143 lappušu biezu grāmatu, kas ir viena no pašām pirmajām visā padomju literatūras teorijā, nozīmīgs ieguldījums marksistiskajā estētikā.

Laikā, kad daži jaunās mākslas radītāji vecās garīgās vērtības grib aizmirst (A. Ceplis: «Klasiķiem vieta tikai vecu mantu glabātuvē!») un padomju literatūru konstruēt bez jebkādām tradīcijām, allaž nosvērtais A. Upīts saka:

«Glupjā runāšana par visa vecā noārdīšanu un noslaucīšanu bez loģiskiem motivējumiem izklausās vulgāri un proletariāta necienīgi. Absolūtu un mūžīgu vērtību mākslā nav, tāpat kā viņu nav nekur dzīvē. Bet relatīvās sava laika vērtības mūžam patur zināmu nozīmi nebeidzamā attīstības gaitā. Proletariāta kultūra ir augstākais posms cilvēces kultūras stādā. Bet bez apakšējiem viņš karātos gaisā, dzīves vēji viņu nestu pa tukšu izplatījumu un viņš nevarētu saukties par at-

tīstības gaitas loģisku noslēgumu un papildinājumu. Un gluži tāpat proletāriskā māksla. Tikai barbari un nejēgas var mest krāsnī visu, ko atstājis Homērs, Dante, Sekspīrs, Gēte un Tolstojs, un tad mēģināt tukšumu aizpildīt saviem diletantiskajiem pantiem.»

A. Upīts jauno mākslu vērtē no pastiprināti augstu prasību viedokļa, kas raksturīgs visai viņa kritiķa darbībai. Kaut arī padomju literatūra tikko dzimst, A. Upīts to vērtē jau kā pieaugušu, no kuras var prasīt ideālu briedumu. Viņš brīdina no diletantisma briesmām proletāriskās mākslas sākumos. Krievu dzejniekiem izskan pārmetumi par lielīgu iedomību, nemākulību, tukšumu, banalitāti, šablonismu, proletāriskās mākslas profanāciju utt., latviešu dzejniekiem — par to pašu plus vēl par idejisku rahītismu, lirisku anahronismu, aizgūšanu, salkanību, rīmniecību, lirisku ķēmošanos utt.

Gadu gaitā A. Upīts apjauš, ka viņa kritika bijusi par daudz asa, tāpēc savu Kopotu rakstu 21. sējumā (1952) ievieto tikai daļu no «Proletāriskās mākslas», turklāt tekstu krietni mīkstina un citādi pārveido.

1920. gada padomju literatūra neprasa nekādas nolaides, taču jāievēro augšanas grūtības un pozitīvie asni. Arī paši rakstnieki vēršas pret virspusējību, frāžainību. Jaunā dzeja tiecas būt dažāda saturā un formā. Žurnāla «Strēlnieks» 1/2. numurs sākas ar E. Šillera dzejoļiem «Mīlas prieks», «Kareivis un līgava», tiem seko H. Dorbes «Dziesma par maizi», V. Jakobsona «Šūpļa dziesma», A. Arāja «Saule» u. c.

No 1920. gada ir saglabājusies rakstnieka Jāņa Eiduka dienasgrāmata. 23. aprīlī ir šāds ieraksts: «Šodien svētki — Ļeņina 50 gadu jubileja. Nosūtījām no skolas (J. Eiduks mācās žurnālistu kursos Maskavā. — *I. B.*) viņam kā pirmajam padomju žurnālistam sirsnīgus sveicienus.»

1920. gada februārī literatūras nemierīgajos ūdeņos droši iebrauc Jānis Sudrabkalns ar savu «Spārnoto Armādu». Pirms Raiņa un Aspazijas ierašanās tas ir lielākais notikums rakstniecības dzīvē, tomēr atsauksmes presē ir visai atturīgas.

27. martā kāds A. -be avīzē «Republikas Sargs» pārcenšas, sargādams buržuāziskās republikas «godu un drošību»: «... ja mums ir vislielākā atzinība jāizsaka par Sudrabkalnu kā par fantastu Internacionāles biedri, tad katrreiz, kad viņš mēģina pantos cildināt darba Internacionāli, iznāk tikai feļetona frāze (81. lpp), politizējoša didaktika (84. lpp.) un konspektīvs īpašvārdu saraksts. Taisni šais dzejoļos tiek pielaista stipra paviršība...» Visam teiktajam spīd cauri rakstītāja didaktika: «Rakstniek, nejaucies aktuālajā politikā, tava misija ir sapņot!»

Reiz J. Sudrabkalns, sašutis par kritikas klusēšanu, saka Pēterim Ērmanim, lai viņš uzraksta par «Armādu». Iedzirkstas humora velniņš: «Un, ja gribat tur ko kritizēt, tad vajag pārmest, kāpēc grāmatā ir taisni 69 dzejoļi un nevis 70 vai 68.» Recenziju P. Ērmanis neuzraksta, tomēr vēlāk izsakās, ka «Armāda» ir notikums mūsu dzejā.

Vēlāk buržuāziskie rakstnieki it kā attapušies sāk jūsmot par jauno rakstnieku: «Sudrabkalns ir tiešām dievišķās mūzas skūpstīts dzejnieks» (Kārlis Jēkabsons), «Viņš ir dziļi un skaidri domājošs mākslinieks» (Viktors Eglītis). Atzinīgus vārdus saka Jānis Akuraters un Kārlis Zariņš.

Šodien, pārlasot pirmās atsauksmes par «Spārnoto Armādu», iespaids ir tāds, ka recenzenti staigā ap J. Sudrabkalnu kā apskurbuši un akli pielūdzēji, kas savu elku nepazīst: viņi nav spējīgi saskatīt J. Sudrabkalna

dzejas ciešo saistību ar sava laika dzīvi, bet romantiķi saredz tikai atraušanos no īstenības, individuālismu. Jāņa Sudrabkalna dzejas kultūras spēks jau toreiz ir organisks vispārcilvēcīgā un proletāriskā apvienojums, grāmatu un tiešās dzīves gudrību radošā sintēze, kas mākslas darbam nodrošina ilgu mūžu. «Armādu» arī tagad var lasīt kā modernu grāmatu.

Ar J. Sudrabkalnu dzejā tiecas radoties Pēteris Ērmanis, arī erudīts cilvēks, taču ar pārāk abstraktu un pretrunīgu pasaules uztveri. Viņš izvirza nerealizējamo absolūtā humānisma, beznaida lozungu. No grāmatas «Es sludinu» tā arī īsti nevar saprast, ko autors sludina, ja jau vienā rindā uzskaita visdažādākos cilvēkus, ja svētī «brāļus manus no visām tautām un šķirām, laikmetiem visiem». Mīl visus un tai pašā laikā daudzus apsūdz. Jaunais humānisms, kas nāk ar īpašu skaļumu, var saistīt tikai pirmajā brīdī, pēc tam katrs uzmanīgāks cilvēks redz, ka tas ir pārāk sakonstruēts. Iecerētais plašums saplok uzskatu šaurībā, tāpēc ka ir atrauts no vēsturiski sociālās konkrētības. Šo pretrunu buržuāziskā māksla nekad nav spējusi atrisināt.

Jānis Sudrabkalns jau savu dzejas gaitu sākumā demonstrē Eiropas klasi. Tā ir īsos vārdos neizsakāma, rūpīgās studijās iegūta dzejas elegance, kas prot piešķirt burvību katrai lietai un parādībai. Daži maldīgi iedomājas, ka pirmā kultūras pazīme ir svešu vārdu lietošana. Preses slejas pārplūdina dzejoļi ar šādiem virsrakstiem: «Wiljé de Lil-Adans», «Quousque tandem», «De profundis», «Opium», «Driadá» . . . Iznāk grāmatas: «Imperfectum», «Antica Fiamma», «L'interieur»; un neviens autors, protams, izskaidrojumu nedod. Tā ir ārišķīga dzejas kultūra, kas tikpat sveša kā nacionālā kults — simtprocentīga norobežošanās no visa ārzemnieciskā.

Rainis, A. Upīts, J. Sudrabkalns nav vientuļnieki — sāk veidoties demokrātisko rakstnieku fronte. Ierindā nostājas grāmatas: Aspazijas «Izplestie spārni», A. Austriņa «Nopūtas vējā», J. Ezeriņa «Dziesminieks un velns», J. Jaunsudrabiņa «Atbalss», L. Laicena «Karavāne», Raiņa «Treji loki» un «Zelta sietiņš», P. Rozīša «Zobens un Līlija», J. Sudrabkalna «Spārnotā Armāda», A. Upīša «Vēju kauja».

Pilnīgi vai daļēji šie desmit darbi pārmantoti padomju laikā pēc Lielā Tēvijas kara — izdoti un apcerēti.

L. Laicena, P. Rozīša un Aspazijas dzejoļu krājumi veidoti kā daudzu daiļradeļ gadu pārskati, kur sastopamas ļoti dažādas vārsmas. «Karavānē» tas ir attālums no Hlojas klēpja, krodziņa dzīrnieka, «latvju Džordžones» — Fallija līdz uzvilktam stopam, sarkanam karogam, nāvē aizrautām jaunavām. L. Laicens uzraksta vienu no pašiem pirmajiem dzejoļiem par Valmieras komunāriem un 1920. gada 13. janvārī, laikā, kad par valmieriešu nošaušanu diskutē Tautas Padomē, to publicē laikrakstā «Sociāldemokrāts». Daudzrakstīšanas ziņā lielākais tā laika recenzents Jēkabsonu Kārlis, kura domāšanas veids visai juceklīgs un komisks, par L. Laicenu izsakās, ka tas esot «ģifts pilns un naidu iedvesmojošs šķiru cīņu dzejnieks, pie tam tādā mērā, ka patlaban nav viņam otra līdzīga vismaz mūsu lirikā» («Dēmonisms mūsu dzejā» — «Latvijas Sargs», 7. XI 1920). Ģifts pilnais recenzents, kas nostājas it kā pret šķiru cīņu, bet īstenībā ir karotājs pret proletariātu, grib «Karavāni» un tās autoru izsvītrot no latviešu literatūras: «Uzskatos viņš nolaidies līdz visrupjākam materiālismam, ar kādu dzeju nemaz nedrīkst pazemot. Nākot pie slēdziena, ir jāsaka, ka «Karavāne» — h i s t ē r i s k s

psihopāta kliedziens. Jūs redzat izslāpušu tuksneša kamieli, kas tiešām salīkst zem savas nastas smaguma, un vai tad šādai tad būs būt nākotnes dzejai. Ja šī karavāne būtu palikusi kaut kur Sahāras tuksnesī, mūsu lirikai zaudējums ar to tiešām nebūtu nodarīts!»

Un kā ir iznācis? — «Kaut kur», t. i., aizmirstībā, palicis K. Jēkabsons, bet L. Laicens soļo mums blakus.

20. gadā pie laikmeta noliedzējiem pieskaita arī Pāvilu Rozīti, kuru tas pats K. Jēkabsons veltīgi tiecas atsvabināt «no laikmeta uzpūstā ģifts tvaika» un pievērst «dievišķi skaidrajam un visu izlīdzinošajam». Tieši otrādi — krājums «Zobens un Līlija» sakārtots tā, ka lasītājs tiek vests no kaislību neprāta, no sajūsmas par abstraktu daili pretī Domas Plašajam Milzīgumam, Devītajam Vilnim, Jaunajam Cilvēkam, Vispasaules Priekam. Bet par K. Jēkabsona sludināto dievišķīgo skaidrību jeb skaidro dievišķību lai liecina rindas no viņa dzejoļa «Mīlestībai».

Es linu drānās tīrs un balts
un laimīgs būšu tev klātu:
Liec Kristus krustiņu man uz krūts —
Mums skaidru sargās tas prātu.
— — — — — — — —
Mums sirdīs būs lējis Kristus tēls
Dziļmūžības aromātu.
— — — — — — — —
Līdz kapenēm tad iesim divatā.

(«Latvijas Sargs», 1. X 1920.)

Kvēlā romantiķe Aspazija atskatās uz jaunstrāvniecisko vētras laikmetu, joprojām sludina nemieru, trauksmi un raida nākotnē savus Jaunos Argonautus.

Demokrātiskā proza 1920. gadā izsakās mazajā formā — stāstā. Andrejs Upīts buržuāziskajā cietumā

Pirms piecdesmit gadiem Rainis un Aspazija atgriezās Latvijā no emigrācijas. Kā pirmais no rakstniekiem viņus sagaidīja Pāvils Rozītis (pirmais no labās) Daugavpilī

sarakstītajos stāstos vēju kaujā raida zinātnieku, mūziķi, teātra mākslinieku, rakstniekus, un viņu likteņi smalkjūtīgi brīdina inteliģenci neatrauties no tautas.

Debitē Jānis Ezeriņš — ar piecu stāstu un divu pasaku kopojumu «Dziesminieks un velns», kas ir jaunā novelista daudzsološs sākums.

5

Iznāk trīs oriģinālromāni: pazīstamā grāmatu izdevēja Anša Gulbja autobiogrāfiskais «Oļģerts Silarājs», Viktora Eglīša «Līdzvainīgie» un Ivandes Kaijas «Jūgā» (titullapā iespiests nepareizs gads — 1919).

V. Eglītis joprojām slimo ar dekadenci, viņa tēlojums ir teatrāls, eksaltēts, erotiski sakāpināts, un viņš vēl 1920. gada lasītājus tiecas saraudināt. Mazs stila piemērs.

« — Anet! Kas ar tevi ir? — Freimanis pēkšņi kā iedzelts pietrūkās un saņēma to aiz rokas, viņas pieri pieskaudams sev pie krūtīm, kur sita sirds kā ar āmuru.

Tikpat uzbudināta dauzījās tā arī Skujiņ jaunkundzes krūtīs, bet tikai jau priekš cita. Tomēr Freimaņa viņai bija žēl, un viņa nepretojās, kad tas skūpstīja viņai pieri. Bet, kad piepeši viņš saplaka tai pie ceļiem, lai redzētu noliekto seju, viņa izrāvās un ieskrēja guļamā istabā, kur Freimaņa jaunkundze jau bija sākusi izģērbties. Ar roku pie pieres viņa mirkli kavējās savā iekšējā uzbudinājumā, pēc tam iekrita ar galvu ķisenā, bet Freimanis, palicis vaļējās durvīs, aizgriezās. Viņš pēkšņi sajuta, ka kaut kas sāka kāpt krūtīs, smacēt elpu un celt matus stāvus. Viņš spieda seju un valdīja

asaras, kuras 10 gadus nebij raudājis, līdz tās ar joni sāka birt uz vaigiem un krūtis raustīt raudas, kuras arī vairs nevarēja savaldīt. Māsa izskrēja pie viņa apakšdrēbēs un, piespiedusi viņa seju sev pie krūtīm, klusināja, kamēr arī pašai tai vaļēji lija pār vaigiem asaras. Bet Skujiņ jaunkundze neko ne dzirdēja, ne juta. Viņai abi tie bija apriebušies līdz nāvei. Viņa nezināja, kā lai ar tiem pavada līdz rītam šo nakti zem viena jumta. Un uzbudinājumā tā jau gribēja tūlīt skriet uz Ķivuli, bet ieģida, ka viņš taču dzīvoja kopā ar Petraševski un gultas tiem bija blakus.»

Varbūt erotiķis V. Eglītis jūt, ka viņu izkonkurē «Iedzimtā grēka» autore Ivande Kaija, kas par dzimumdzīvi ražo romānu pēc romāna, un tāpēc viņš pēc iespējas vairāk kavējas pie gultām, kur «tumsā baltas kājas zib»?

Jā, V. Eglīti, bijušo dekadentu virsaiti, arī tagad vajā lieluma mānija, un atrodas cilvēki, kas spēlē uz šīm jūtām. Daži literāti nekautrēdamies nostāda viņu blakus Rainim, vienā ziņā pat augstāk — lūk, V. Eglītis esot radījis savu dzejas skolu, bet Rainis ne(!). Jānis Grīns gan atklāti pasaka, ka «Līdzvainīgie» ir viduvējs darbs, taču turpat to aizstāv: «Arī tādā gadījumā tas mūsu romānu rakstniecībā ievērojams ieguldījums.» («Latvijas Kareivis», 18. IV 1920.) Tā teikt, viss, kas nāk no ģēnija rakstāmspalvas, ir ievērojams.

Pareizi spriež aktieris Aleksis Mierlauks: «Viņš ar savu bezgala garo, nevērtīgo, banālo romānu «Līdzvainīgie», kuru iespiež mēnešiem ilgi «Latvijas Sargs», patiešām ir apnicis visiem kaut cik saprātīgiem lasītājiem un aizņēmis vietu, neļaudams tikt pie vārda vairāk apdāvinātiem rakstniekiem.» («Jaunākās Ziņas», 1920, 23. II.)

Taču vēl 1936. gadā «Latviešu literatūras vēstures» 4. sējumā rakstīts ditirambu stilā, nemaz nerēķinoties ar rezonansi sabiedrībā: «... V. Eglītim tomēr ir sava īpatnēja vieta, un viņš katrā ziņā ir liela zvaigzne pie latviešu rakstniecības debesīm...» Pareizāk gan būtu: gribējusi būt liela zvaigzne, un tas ir kaut kas pavisam cits.

Par biezo Ivandes Kaijas romānu «Jūgā» lasītājs samaksā trīsdesmit rubļus, zaudē daudz laika un paliek neapmierinātības jūgā. Vienīgais gandarījums, ka viedokļi šoreiz sakrīt — arī buržuāziskā kritika romānu vērtē negatīvi — kā mākslas ziņā vāju, neinteresantu, feļetonisku, lubisku.

Bet I. Kaija nav tā sieviete, kas ar tik vēsu attieksmi samierināsies. Jāiegūst politisks kapitāls! Viņa triepj avīžu rakstus, kur cildina Zemnieku savienību, bieži ierodas pie paša Ulmaņa (arī aprīlī — pēc atentāta), vij intrigu tīklus. Par visu to skaidri stāsta viņas dienasgrāmata, kas publicēta atsevišķā izdevumā.

Citāda ir Kārļa Skalbes iejaukšanās politikā: viņā ir pretrunas — blakus buržuāziski nacionālistiskiem, vēstures gaitu neizprotošiem spriedumiem ir dažas progresīvas domas, kas varas vīriem nepatīk. Grāmatā «Mazās piezīmes» izlasāmas arī šādas rindas: «No pilsoņiem mēs prasām tikai to, lai viņi paliek pilsoņi.. Bet, ja pilsoņi sāk pārņemt gara dzīvi, tad man aizņem elpu.. Ikkatris putniņš vismaz reiz pa gadu iztīra savu ligzdu. Bet Ulmaņa kabinets mums nu jau ir divi gadi... Paslaucīt vajaga.»

Un Ernests Blanks speciālā K. Skalbem veltītā rakstā «Dzejnieks kā politiķis» steidzas bargi noprasīt: «Kad mūsu politiskās rotaļās nomaldījušies dzejnieki atgriezīsies pie sava īstā, izredzētā darba?» Jo viņi «nejūt Lat-

vijas politiskās dzīvības pulsu tādēļ, ka viņi nemaz nav politiķi». («Latvijas Sargs», 7. XI 1920.)

Arī buržuāziskajā nometnē nav vienprātības, iecerētā miera.

15. jūlijā «Valdības Vēstnesī» Mākslas departamenta direktors Rainis un Literatūras un teātra nodaļas vadītāja vietas izpildītājs P. Rozītis izkliedē presē un sabiedrībā izplatītās baumas par to, it kā rakstnieki no departamenta saņemot valsts pabalstus un stipendijas. K. Barons jau kopš aprīļa nav dabūjis pensiju.

Paredzētos 144 000 rubļus Valsts kontroles I. departaments nosvītro, jo ... ministru kabinets nekad neesot lēmis, ka literatūra valstij būtu vajadzīga. Jautājumā par Barona tēvu P. Rozītis saņem tādu atbildi, kuru kauns presē atkārtot.

Valdības viedokli aizstāv H. Asars un T. Zeiferts. Vislielākais sašutums ir tieši par pēdējo — ilggadējo rakstniecības vērtētāju un atbalstītāju. Balsi paceļ arī J. Akuraters, iespiežot rakstu «Latvju rakstniecība un «kroņa autori»». Tauta ir daudz kulturālāka par valdības vīriem, tā saprot, aizstāv, ciena rakstniecību. Bet vispārējā departamentā sēž daudz «rakstniecības draugu». Arī K. Krūza iesaucas: «Padarītais darbs ir par tumšu, lai viņu attaisnotu!»

6

1920. gads novērtē 1919. gadā mirušos rakstniekus. 30. janvārī P. Rozītis «Jaunākajās Ziņās» publicē dzejoli «Edvarts Vulfs», kas vēlāk nevienā grāmatā nav ievietots.

Jau gadu atpūties zem latvju priežu zariem,
Tu atminēties liec pa ziemas novakariem
Mums, skaļi smejošiem, kam arī sātans šķīsts,
Ka biji ticams draugs, kas klusos smaidos īsts.
Uz meža kapiem kad pulks ļaužu ceļā bija,
Daudz veidos ietilpis tad Tevi pavadīja
Tas pilsons mūžīgais, no Tevis vienmēr nīsts.
Viņš zārkam sekoja tik noskumis un šķīsts,
Un priekā sērojošs, ka Tu vairs neizsmiesi
Šo pilsoņpilsoni un vispasaules viesi
Pie kapiem dzejniekiem, kas ir jau nomiruši,
Lai tautai rādītu: cik žēl, kā noskumuši
Par aizgājēju mēs, jo ne par mums viņš smēja!
Ak, dzejniek, uzmanies, kas vajāt Tevi spēja,
Tas spēs pie kapa stāt un līdzjūtīgi sērot,
Jo Tu jau miris nu un nespēj viņu vērot.
Tāds simbols, Edvart Vulf, ir tava bēru diena,
Kad bij apbrīnot, kā pilsons Tevi ciena!

E. Vulfs nodzīvo tikai 32 gadus un ir tad paspēj atstāt nezūdošas vērtības. Pēc lugas «Svētki Skangalē» izrādes kritiķi raksta, ka viņš būtu mūsu pirmais lielākais komēdijas meistars. «No diloņslimā Puliera padēla jāmācās veselīgi smieties,» saka Ludvigs Šanteklers.

13. martā 2. ģimnāzijā notiek Friča Bārdas piemiņas vakars. Lasītāji pazīst tikai «Zemes dēlu», viss mantojums vēl nav pieejams, tāpēc arī F. Bārda presē tiek raksturots vienpusīgi — tikai kā sapņotājs pāžs, kā sapņu refleksiju un mistikas romantiķis, kura dzejā gandrīz nemaz neesot dzīves īstenības un sabiedrisku motīvu.

Labības mēneša — augusta — 20. dienā mūžīgā miegā aizmieg Kaudzītes Reinis. Nomirst cilvēks, kurš nevienu dienu nav skolā gājis, bet kurš palīdzējis radīt latviešu pirmo reālistisko romānu.

Kaudzītes Reini gulda Vecpiebalgas kapsētā vēlā svētdienas pēcpusdienā. Piebalgas baznīca klusē, jo tās

zvans rūs kaut kur stepēs. Kapos runā P. Rozītis, A. Bērziņš, Āronu Matīss, A. Austriņš un citi, dēvējot aizgājēju par ozolu, līdumnieku, zemniecības apustuli, viengabala personību. Kad Kaudzītes Matīss stāsta par brāļa pēdējām dienām, spīd jau mēness ... Darba cilvēku apglabā vienkārši, bet sirsnīgi.

1920. gads, kas Latvijā saskaita 1 504 627 iedzīvotājus, to vidū 1 146 661 latvieti, kāris šūpuli rakstniekiem Dzidrai Rinkulei-Zemzarei, Zentai Ērglei, Jezupam Laganovskim.

Antons Birkerts

DZEJNIEKA ALGA

Padomju Latvijas visvecākā rakstnieka Antona Birkerta soļi pārkāpuši 94. mūža gada slieksni. Kad ierodamies apciemot viņu, ir tāda kā neziņa: par kuru laikmetu lai runā? A. Birkerts taču piedzima tajā gadā, kad brāļi Kaudzītes sāka rakstīt «Mērnieku laikus». Viņš ir vienīgais vēl dzīvais jaunstrāvnieks. Bet varbūt pajautāt par to, kā 1942. gadā naktī no 16. uz 17. janvāri A. Birkerts «atvadījās no Raiņa», ierokot viņa arhīvu zemē, lai to paglābtu no vācu okupantiem?

Rakstniecības veterāns saka: «Mana dzīve ir ļoti vienkārša, un sava mūža gaitu es vislabāk varētu izteikt ar vienu vārdu: darbs. Tas nozīmē: darbs maizes gabala dēļ, darbs pie pasaules uzskata izveides, darbs literatūrā un darbs mūsu daudz cietušās darba tautas labā.»

Atmiņu taka aizvijas līdz 1905. un 1906. gadam, līdz Rīgas Centrālcietumam, kur Birkerts bija tolaik ieslodzīts. Ar dziļām pateicības jūtām rakstnieks atceras divas sievietes, kas viņam palīdzējušas, — jaunstrāvnieku pansijas saimnieci Čikstes māti un Komunistiskās partijas darbinieci Trinci Ozolu. No blakus kamerā ievietotā revolucionāra Kristapa Grīnhofa (Tandziņa), slepeni saņēmis aicinājumu, Birkerts uzraksta avīzei «Cīņa» dzejoļus «Birokrātiem» un «Caram» («Pirmais Maijs», 1906).

Pēdējos gados rakstnieks, cik vien veselība atļauj, kārto savu arhīvu. Neskaitāmos rokrakstus pārcilājot, atkal un atkal atmiņā drūzmējas notikumi, cilvēki, paša pārdzīvotais. Mapes glabā diezgan daudz nepublicētu darbu, tādi ir arī šie dzejoļi, kas runā par dzejnieka uzdevumiem.[1]

---

[1] Ievadus, kuru autors nav uzrādīts, rakstījis sakārtotājs.

EDUARDAM TREIMANIM

(Zvārguļu Eduardam)

Sirsnīgais cilvēk! Tautas un cilvēku draugs!
Satīra, lirika, humors Tev darba lauks jauks.
Ir skaisti par kareivi augstākiem mērķiem būt —
Un cīņā par gaismu un taisnību lielāko laimi gūt!

30. aprīlī, 1924. gadā

DZEJNIEKA ALGA

Ir mūža pēcpusdiena . . .
Ko tur lai saka?
Mūžs aizgājis darbā, ko sirds tā ciena,
Un tukšota sāpju aka.

Sāpju aka? Nu, ne tā nu gluži,
Ir bijis arī savs prieks;
Kad norimst ūdeņi, nogulst gruži —
Dzirkst saulē kāds zalgojošs nieks;

Tie dzejas kristāla audi,
Tie domu dzintara graudi.

Dažs bērns, dažs lielais tos tver
Un savās gara slēptuvēs ber;
Daža acs dzirkst priekā, un daža top valga:

Tā — dzejnieka alga . . .

4. aprīlī, 1934. gadā

Antona Birkerta vasara Bulduros 1969. gadā

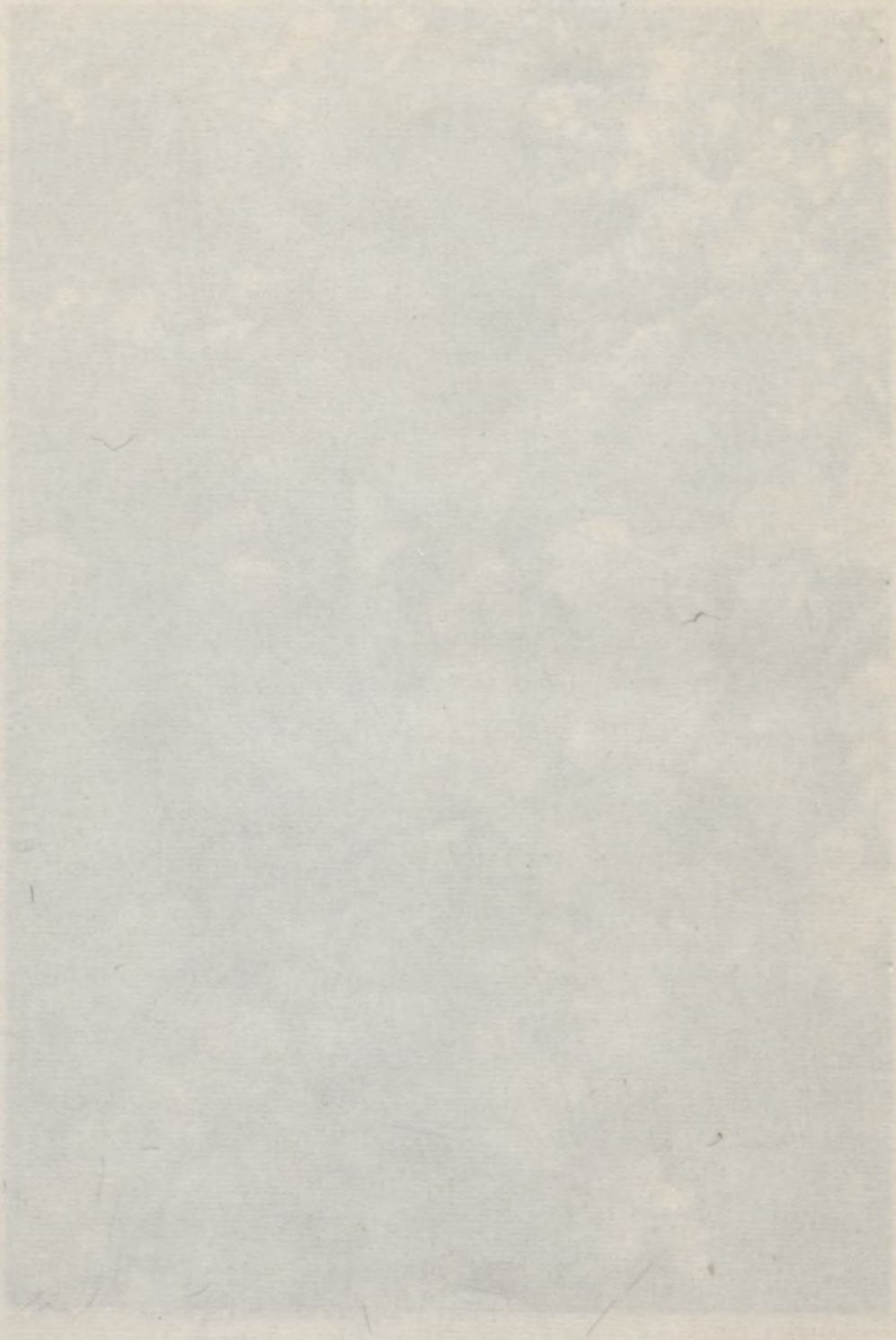

IEMALDĪJIES DRAUGS

Istabā man kādu dienu
Putniņš bēgdams skrien gar sienu.
Putniņ mazo, ko tu baidies?
Droši šurp pie manis laidies!
Manā istabā ir labi.
Dzīvosim kā draugi abi.
Ai, kāds muļķītis — skrien logā!
Dauzās spožā stikla žogā.
Nemocies jel, nāc man rokā,
Vai nav labāki kā kokā?
Nē? Nu labi — logs ir vaļā:
Laidies atkal dabā zaļā!
Abiem vienāda mums daba:
Nav bez darba dzīve laba.

Bulduros 2. augustā, 1934. gadā

DZĪVES VELDZE

Kad dzīvei visu esi devis,
Ko vien tu viņai spējis dot,
Tu domās atgriezies pie sevis:
Vai tava sirds vēl liesmot prot?

Vai nav pār mūžu kāda vara?
Kā putni skrien pēc gada gads!
Steidz garu sniegt, kam vajag gara,
Un esi tiem vēl dziesmots vads.

Jā, vads, kas iet no sirds uz sirdi,
Par augstiem mērķiem degt tām liek,

Un klausies vēl, vai nesadzirdi,
Kur dzīvē saules nepietiek.

No tālēm atskaties un redzi,
Cik truls un kūtrs lielais pulks;
Svied tautā cēlo dziņu dedzi
Un esi pravietis un tulks!

Dzīvs vārds tev ļaudīm mūžam sakāms,
Līdz kādreiz būsi no tiem šķirts,
Jo dzīve — tuksnesis, kas slakāms
Ar veldzi, kas tev plūst no sirds.

Bulduros 4. aprīlī, 1935. gadā

Imants Ziedonis

PAR UN PRET MAJAKOVSKI BURŽUĀZISKAJĀ LATVIJĀ

Cik var noprast, šķirstot 20. gadu periodiku, pirmā publikācija, kurā minēts V. Majakovska vārds, ir krievu jaunākās literatūras apskats 1924. gadā žurnāla «Domas» 2. numurā, kur Valts Dāvids Majakovski min kā žurnāla «Ļef» redaktoru un kā vienu no spēcīgākajiem dinamistiem (no vārda «динамитчик») kopā ar Nikolaja Asejeva un Velimora Hļebņikova vārdiem. Tajā pašā apskatā veselu nodaļu Majakovskim veltījis L.Laicens (L.). Te ir īsa poēmu «Mākonis biksēs», «150 000 000» un «Mistērijas bufa» analīze. Minēts, ka Rīgas veikalos paretam dabūjamas Berlīnē izdotās Majakovska dzeju grāmatas. Nodaļa beidzas ar vārdiem: «Laikmeta kustības jūtošie, Majakovski lasot, nevarēs nesajust viņā īsta un stipra revolucionārā laika cilvēka, un — laikmeta dzejnieks nav bez šāda cilvēka domājams. Tie grandiozie zvēlieni, kādus Majakovskis savas valodas un pantu konstrukcijas blīvējumā izveido, tie nevarēs palikt nesajusti ne vien literatūrā, bet arī dzīvē, neskatoties uz to, ka daudzie un daudzie šo dzeju arī nesaprastu.»

1925. gadā laikrakstā «Jaunā Straume» publicēti divi Majakovska dzejoļi — «Mīļie vācieši» un «Paklausat» E. Ego (E. Belkovska) atdzejojumā augšzemnieku dialektā ar paskaidrojumu, ka «Majakovskis ir viens no spējīgākajiem topošajiem darba tautas rakstniekiem», un aizrādījumu, ka «ar tradicionālās kritikas mērauklu

Majakovska darbi nav kritizējami, viņa izteiksmes analīzei jāmeklē jauna pieeja».

1927. gadā laikraksta «Sociāldemokrāts» svētdienas pielikumā «Literatūra un Dzīve» Jāņa Grota atdzejojumā izskan Majakovska «Pavēle mākslas armijai».

Ielas mums pindzeles,
Laukumi — paletes.
— — — — — —
Uz ielas futūristi,
Dzejnieki un bundzinieki!

Tā paša gada 1. maijā «Literatūrā un Dzīvē» parādās Majakovska dzejolis «Mans Maijs» Pāvila Vīlipa atdzejojumā. 1928. gadā to pašu Vīlipa tulkoto dzejoli 1. maijā publicē strādnieku un darba inteliģences laikraksts «Darbs».

Dzemdību mocībām,
Auglību pārplūdiem,
Lauki, zaļojat, zeļat!
Dūmi, svilpienus ceļat!
Esmu zeme,
Un šis maijs mans.

Žurnālā «Darba Jaunatne» 1930. gadā publicēts Arvīda Griguļa raksts «Majakovskis miris . . .». «Darba jauniešiem šī ziņa nedrīkst būt vienkārša avīžu kronika. Majakovskis bija viens no lielākiem proletdzejniekiem pasaulē. Nav sociālistiska literāriska pulciņa, kas nepazītu straujo futūristu. Tagad šī enerģijas pārpilnā, krievu komunistiskās jaunatnes dievinātā un visas darba jaunatnes cienītā dzejnieka vairs nav. Majakovskis — iemiesota enerģija un — pašnāvība. Divas pretējas lietas, kuras nekad nesastapsies. Un tomēr šī sintēze ir notikusi.»

Salīdzinājis Jeseņina un Majakovska dzīves izjūtas, A. Grigulis turpina: «Viņa enerģija it kā apsīkst. Kādā vietā viņš pats izsakās: «Man pietiek. Es amnestēju «tīro mākslu». Man ir apnicis katru vakaru justies kā izslauktai govij.» Dzīvē tomēr daudz kā dīvaina. Divi cilvēki — skumjais un stiprais, — abi mira vienādu nāvi. Abiem aptrūka spēka dzīvot.»

Pirmie labākie Majakovska dzeju tulkojumi, ļoti tuvu izjūtot oriģināla stilu, pieder Jāņa Plauža spalvai. Tie publicēti 1930. gadā žurnālā «Jauno Trauksme» («Majakovskis debesīs») un 1919. gadā «Futūristu Avīzē» («Melnas bikses uzšūšu no manas samtainās balss»). Citēju Jāņa Plauža samērā īso, bet iejutīgo un precīzo anotāciju par Majakovski «Jauno Trauksmē»:

«Itāļu futūristu (Marineti, Bočoņi, Balla, Severiņi u.c.) ierautā tempā, kas traucās ārā no piemineklīgās, vecās Itālijas piļu drupām uz graujošiem paradoksiem; aiz krievu egofutūrista Igora Severjaņina pārkultūras pašslavināšanās poēzām nāca Vladimirs Majakovskis — «Ass un derīgs kā zobu bakstāmais». Majakovskis ātri atsvabinājās no nenozīmīgas bļaustīšanās. Viņš kļuva noteikts un apzinīgs — tā gūstot lielu virzītāju spēku. Miglaini muzikālo, stiepto poēzu

О лилия ликеров! O crème de violette!
Я выпил чрез фиалок фиалковый фиал

vietā Majakovskis ienesa vislielāko koncentrāciju —

Дней бык — пег!
Медленна лет арба!
Наш Бог — Бег.
Сердце наш — барабан!

(«Futūristu maršs», 1919. g., Tomskas futūristu avīzē.)

Protams, arī te vajag piespiesties, lai atminētu īsto jēgu šajos **«vārdu klaudzienos»**. Tāpat grūti bija saprotams tas, ka Majakovskis kopā ar D. Burļuku un citiem staigāja nopūderējušies, burkānu lakstiem raibo vestu kabatās, gurķiem kaklasaites vietā un vērsa uz sevi publikas uzmanību dažādos literāros vakaros. Taču Majakovskis panāca savu. Aiz kurioziem virsrakstiem («Mākonis biksēs», «Mugurkaula fleite»), aiz to ielu žargona patapinātiem kliedzieniem, kailas skaņu elementa un vārdstatības demonstrēšanas auga aizvien drošāka, virzošāka, dzīves vajadzībām noderīgāka aģitācija par jauno celtniecību, jaunu laiku.

Un, kad Majakovskis uzraksta poēmu «150 000 000», sevišķi tad, kad šo poēmu izpārdod apmēram miljons eksemplāros, par viņu rodas cits spriedums — viņu slavē par labāko revolūcijas paudēju lirikā. Tad Majakovskim rodas piekritēji, mācekļi, lasītāji. Viņu klausās, viņu citē. Un Majakovskis strādā ar lielu sajūsmu nepaguris.

Majakovskis nepalika tāds futūrists, kādu to gribēja redzēt viņa skolotāji (D. Burļuks). Līdz kailam elementu sadalījumam novestos pantos ieplūda asais dinamiskais aģitelements — apzinīgs, noderīgs un aizvien vairāk masu prasībām atbilstošs. To spēja vienīgi Majakovskis, tāpēc viņu apkaroja; viņa piekritēji atkāpās. Majakovskis tiem rakstīja lugu «Blakts».»

1930. gadā sākas pirmie uzbrukumi Majakovskim arī Latvijā. Avīzē «Sociāldemokrāts» raksta «Atmiņas par Majakovski» autors, diezgan sabiezinātās krāsās attēlodams futūristu ekstravagantos izlēcienus un izskaidrodams tos ar bailēm no I. Severjaņina augošās popularitātes, nosauc Majakovski un viņa līdzbiedrus par komunismu cildinošiem «galma dzejdariem», cen-

šas notušēt un noliegt Majakovska dzejas revolucionāro būtību.

«Vai Majakovski var saukt par proletariāta dzejnieku, viņa domu uztvērēju un paudēju? Savos saraustītos, kliedzošos, izmežģītos un pantmēra likumus ignorējošos dzejoļos, kuros viņš sarkastiski un vulgāri lādas un sodās par resnvēderainiem buržujiem, nepmaņiem, baltgvardiem, sociāldemokrātiem un soc.-revolucionāriem, viņš ir palicis tas pats agrākais skaļais, trokšņainais futūrists. Starpība tikai tā, ka pasaules kara laikmetā viņš ar saviem pantiem tīksmināja un kutināja izlutušās krievu kupču sievas un mīļākās, miegainos un slinkos aristokrātus un visu slaku ierāvējus, bet tagad dziedāja slavas dziesmas komunistu valdošajam namam un visam tam, kas pie tā piederas. Viņa parādīšanos un aiziešanu no dzīves lai atļauts salīdzināt ar bengālisku uguni, kas gaiši uzliesmo, patīksmina acis, bet nodziestot atstāj červeļainus pelnus un elpu smacējošus dūmus. Saulainību un dzidrumu, prātu un jūtas pacilājošu ierosmi, cīņas kvēli un prieku viņa dzejās velti meklēt.»

Tajā pašā gadā «Sociāldemokrātā» 179. numurā P. Ķikuts atzīmē, ka iznākusi grāmata «Избранный Маяковский», dzejoļu un poēmu fragmenti (1910-1930, Grāmatu draugs, 1930, 157 lpp.). Salīdzinot Majakovska un Jeseņina likteņus, P. Ķikuts saka:

«Tak arī drosmīgais dzīves slavinātājs ņēma to pašu galu. Komunisti gan mēģina iestāstīt, ka tas noticis gara vājības brīdī. Ar Majakovski viņi tak zaudējuši savu skaļāko slavinātāju, lozungotāju un aktīvāko «literārisko pasūtījumu» izpildītāju.» It kā nievas, saljērisks nenovīdīgums un ļauns prieks izskan šajās un tamlīdzīgās rindās, bet būtībā tā ir kontrrevolūcijas vecā balss.

Majakovska nāves gads bagāts ar dažnedažādiem šī notikuma tulkojumiem. «Strādnieku Avīzē» 99. nr. raksta «Futūrisma un Majakovska traģēdija» autors Edkris (Edvards Krauklis), ignorēdams faktu, ka Majakovskis bija jau sarāvis saikni ar futūristiem, dzejnieka likteni izskaidro ar futūrisma ideālu bojā eju. Edkra skaidrojums īsumā šāds:

Futūrisms sava literatūras virziena dzīvottiesības bazē uz tagadnes dzīves dinamiku. Futūristam nav no svara, kādā veidā un virzienā šī dinamika izpaužas. Kā Majakovskis pieņēmis — un viņam bijis jāpieņem — revolūciju, tā itāļu futūristi pieņēmuši — un tiem bijis jāpieņem — Musolīni «revolūciju». Edkris atsaucas uz Trocka vārdiem: «Majakovska revolucionārais individuālisms sajūsmināti ieplūda proletāriskajā revolūcijā, bet ar to nesaplūda. Pilsētas, dabas, visas pasaules uzņemšana pie Majakovska tā dziļākā būtībā nav strādnieciska, bet bohēmiska. Tā daudzo tēlu izaicinoši ciniskais tonis, it sevišķi tā rakstniecības pirmajā pusē, pārāk skaidri rāda artistiska kabaka, cigāru dūmu un visa pārējā zīmes. Revolūcijas dinamisms tā stingrā vīrišķībā daudz tuvāki Majakovskim nekā tās masām redzamā varonība, nekā tās lietu kolektīvisms un pārdzīvojumi.»

(Bet te Trockis pirmā posma Majakovska bohēmiskās iezīmes vispārina uz visu Majakovska daiļradi. — *I. Z.*)

Taču revolūcijas dinamismu Padomju Krievijā jūtami mazinājis neps. «Neps seko nepam...» raksta Edkris. Un dinamisma zudums pazudinājis Majakovski.

Majakovska niecināšanas un nicināšanas stafeti pārņem Zenta Mauriņa. Žurnālā «Daugava» (11. nr.) rakstam «Vladimira Majakovska spēks un bankrots» viņa liek par moto Majakovska rindas

Я над всем, что сделаю,
Ставлю «nihil», —

tās tendenciozi attiecinot uz visu Majakovska dzejas būtību.

Z. Mauriņa uztver viņa stilu tikai kā parādību, ne kā būtību, resp., nesaskata aiz parādības īstos zemtekstus.

«Šā milža garīgais aptvars ir nožēlojami sekls, naivs, primitīvs. Viņš noliedz visu garīgo un dvēselīgo, ne tikai dievišķo un viņpasaulīgo, bet visas iekšķīgā cilvēka prasības. Ja Majakovskim parādītu kādu cilvēku ar iekšķīgu dzīvi, viņš stulbā izbrīnā teiktu: tādu ērmu es nepazīstu. Idejas viņam ir kapitālisma saindētais karaspēks. Visa kultūra un zinātne paņemama tikai tik tālu, cik tā utilitāra. Luvrs ir tikai puvuma bedre. Bijību — šo izjūtu viņa iekšķīgā inventārā neatrodam. (Nav tiesa. Nelasiet *a priori!* — *I. Z.*) Viņš necienī nekā — un tas varbūt ir nesimpātiskākais viņā (Ciena! Cilvēka personību! — *I. Z.*); par lielākām personībām un pasaules notikumiem viņš runā familiārā tonī (Viņš restaurē apvainotās, pazemotās masas cieņu! Jebkura cilvēka tiesības būt ar savu pašcieņu. — *I. Z.*) — par visiem kā par saviem pudeles brāļiem. (Ķengāšanās! Stilistiski man ir tiesības tik familiāri arī par Zentu Mauriņu runāt. — *I. Z.*) Sevi pašu viņš visur slavē un nostata kā piemēru. Majakovskis ir revolūcijas bundzinieks un reizumis bērnišķā sajūsmā pat raksta revolūciju ar trim «r». Viņš vienmēr ir centies iet soļos ar proletariātu, satvert proletāriešu laikmeta ritmu, viņš daudz ir dzejojis par kolektīvu, bet — viņš nemīl kolektīvu. Viņš ir bohēmietis, individuālists, egoists, varmācīgs orators, kam nepieciešamas pūļa ovācijas. (Dzejā to nejūt, kāds viņš ir biogrāfijā! Viņa «ego» nav egoistisks, bet vis-isks. — *I. Z.*) Viņš arvienu runā par sevi: es, es, es, man, manis...

par sevi gan pirmā, gan trešā personā. Pazemoto, izmocīto viņš nepazīst, jo redz tikai sevi. Dostojevskim vienā lapas pusē ir vairāk proletāriešu psiholoģijas nekā visās Majakovska grāmatās. (Taču Majakovskis palīdzēja dzīvot spontāni un aktīvi, un viņa katarse pasaules psiholoģiskajā daudzveidībā nav noniecināma, ne arī salīdzināma ar Dostojevska katarsi. Abu darbi ir cilvēka dvēseles sanācija. — *I. Z.*) Šim dzejniekam cilvēks nozīmē to pašu, ko Vladimirs Majakovskis, palasait tikai dzeju virsrakstus: «Рождество Маяковского» (Nozīmē — cilvēka dzimšana. — *I.Z.)*, «Жизнь Маяковского» (Nozīmē — cilvēka dzīve. — *I. Z.*), «Страсти Маяковского», «Вознесение Маяковского» utt.»

Z. Mauriņa Majakovska personībai piedēvē fizioloģisku eksistences sludināšanu, miesiskumu, vulgāru un brutālu drūmību.

Cik pasīvu Z. Mauriņa tulko Majakovska spēku: «Dzeja, kur saule pie viņa atnāk tēju dzert (tulkota šai «Daugavā»), ir izņēmums (Arī tas nav tiesa! — *I. Z.*), otras tik gaišas Majakovskim nav. Dzejnieka dzīves pēdējā posmā drūmums arvien vairāk uzvar. (Dostojevski taču arī! Daudzus. Tas vēl neko nepierāda. Drūmums dzemdē optimismu. Arī Rainis ir drūms. Tā nav iznīcības vēsts. Viņa milzīgais spēks it kā pats sevi saēd. Tāds ir bijis personību liktenis vienmēr! — *I. Z.*) Viņa spēkam nav vērtības. (Iekš tam pastāv viņa spēka vērtība, ka šī spēka pašnoārdīšana notiek cilvēces acu priekšā, pierādot personības varenību! Majakovskis pats sevi saēd — tā vien jau ir kultūrvēsturiska vērtība! Kad sēne izaug un sapūst, tad tas notiek micēliju dēļ. — *I. Z.*) Pats dzejnieks, veselais atlēts, kas mīlējis labi gulēt un labi paēst (Kritiķe meklē fizioloģisko, kur nav jāmeklē! Tā jau atkal ir literātu necienīga klačošanās. — *I. Z.*),

runā par savu zemes ārprātu. Viņa rokas ir lielas, viņa kājas ir stipras, bet viņam smagi soļot. (Visiem, visiem! Arī Dostojevskim un Tolstojam, Rolānam, Londonam! — *I. Z.*) Viņam liekas, ka viņš dzejas virvēm piesiets pie tilta margām, septiņus gadus viņš kā gūsteknis piespiests lūkoties ūdenī, velti gaidīt atbrīvošanas brīža.» (Jā! Skalbes Milzis arī tā cieta. Atraisītību gaida jebkura pārpilnība, un tas rada ciešanas — vai tās būtu vārdu mokas vai sievietes dzemdības. Bet šīs ciešanas nekad nediskreditē bērniņa parādīšanos un tās gaišo, humāno būtību. Neviens cilvēks, arī Majakovskis, nav savā radīt gribā smejams! — *I. Z.*) Tāpēc vienpusīgs un tendenciozs ir retinātiem burtiem rakstītais Z. Mauriņas slēdziens: «Majakovska māksla ir grāvēja māksla, kas galu galā pati sevi sagrauj.»

Majakovska māksla nav sevi sagrāvusi. Mēs nevaram šodien pievienoties Z. Mauriņas spriedumam, kad viņa saka:

«Pie mums Latvijā man Majakovskis vienmēr licies gan interesants, bet gluži lieks. Jo ko lai mēs graujam? M ē s g r i b a m u n m u m s v a j a g c e l t.»

Tajā pašā žurnāla numurā Jānis Veselis kaitina ar savām pretenzijām, pamācīgi apcerēdams Majakovska dzejas stilu un prasīdams no dzejas, lai tā netrako un neizdzīvojas, bet lai «strādā vienmērīgu, ilgstošu, apzinīgu darbu», lai paceļ pāri Majakovska «pirmatnējajam raupjumam» — «vienmērīgu neatlaidību».

Vārdu sakot, tiek gribēts, lai Majakovskis nav Majakovskis.

1931. gadā krievu valodā iznākušā literatūras un mākslas žurnāla «Норд-ост» 1. numurā ievietots Aleksandra Čaka raksts «Mana pirmā satikšanās ar V. Majakovski».

Čaks atzīstas, ka toreiz pirms gājiena uz vietējo

kultūras namu viņš zinājis par Majakovski tikai dažas baumas par viņa uzvedību un

La-
piņas,
lapiņas.

Nokļuvis viņš kultūras namā tikai pierunāts un gadījuma pēc. Iedomājieties zāli, kurā puse aplaudē un puse šņāc. Iedomājieties dzejnieku «augumā ... kā krāsni» un «balsi ar pudu rezervēm».

«Kad dzejnieks sāka runāt par mākslu, viņš pēkšņi atdzīvojās. Šī apgarotība tika karogota ar grandiozu, kategorisku lamāšanos, adresētu vecajai literatūrai. Pārliecinošas loģikas šajās lamās nebija, toties bija temperamenta un asprātību pārbagātība. Acīm redzami runa klausītājus stipri ietekmēja. Majakovskis runāja lēni, it kā cenzdamies iedzīt katru vārdu klausītāju galvās līdz galam, līdz domas dibenam. Lekcijas laikā viņš soļoja šurp un turp pa skatuvi. Gandrīz nepārtraukti smēķēja un palaikam nospļāvās. Stipri dramatiskajās vietās viņš pacēla kreiso roku un paātrināja runas tempu.

Kad Majakovskis sāka lamāt jaunos, sevišķi zemniecības dzejniekus, zālē sacēlās troksnis, taču Majakovskis bija dzirdams labi — viņam pietika tikai pacelt balsi. Līdz atklātam skandālam nenonāca. Noklusa un nomierinājās.

Pašās lekcijas beigās Majakovskis ierunājās par futūrismu un citējot un pusizlokot lieliski deklamēja savus dzejoļus. Man personīgi tas patika visvairāk.»

Pēc tam — mazs «rauts» ar «samogonku», voblām un rupjmaizi.

«Majakovskis dzēra maz, toties citi ļoti centās, tā ka

pēc pusnakts daudzi no klātesošiem tik tikko turējās kājās.

Starp citu, Majakovskis pacēla pokālu par Sarkano Armiju un jauno poēziju. Es sēdēju no Majakovska netālu, un man liekas, es nepārspīlēšu, ja teikšu, ka tajā vakarā viņš it kā dzēlīgi smējās par «savējiem» un pieklājīgi skuma.

Man likās, ka starp Majakovski un viņa biedriem bija noteikta pašu neslēpta distance. Varbūt tāpēc es arī necentos runāt ar viņu. Tajā reizē es raudzījos uz viņu ar zēna ziņkāri, kas skatās jaunā, lielā automobilī. No Majakovska vēdīja spēks un atturība. Tikai vēlāk Maskavā, saejoties tuvāk, es sapratu, ka aiz ārējās aukstās čaulas sārtojas maiga, godīga sirds ar skarbiem ētikas principiem.»

1922. gadā Majakovskis viesojas Rīgā, bet viņam šeit liedz iespēju uzstāties.

Aleksandrs Čaks

VAIDOŠĀS DRĀTIS

(Jaunatrasti dzejoļi)

Žurnālisti un rakstnieki meklē interesantus cilvēkus. Par vienu no tādiem — lidotāju, filmu aktieri un naudas zīmju kolekcionāru Igoru Vārpu — 1968. gada jūlijā žurnāla «Liesma» slejās pastāstīja Andris Kolbergs. Tur, starp citu, bija teikts: «Igora kolekcijā jūs varat atrast arī retus izdevumus un rokrakstus. Pat nekur vēl nelasītu Aleksandru Čaku. Kāds liktenis šos dzejoļus sagaida? Droši vien tikšot atdoti muzejam.»

Tomēr A. Čaka dzejoļu rokraksti aizgājuši citu ceļu.

Bet vispirms par to, kā tie nokļuva līdz I. Vārpam. Pirms pāris gadiem Vaļņu ielā, kur pie sava veikala pulcējās filatēlisti, kāds vīrs atvēris čemodāniņu, kas bijis pilns ar rokrakstiem. Vārpa nopircis tikai divpadsmit dzejoļus. Ej nu sazini, varbūt tie ir kādi viltojumi — Čaka rokraksta atdarinājumi? Vēlāk pārliecinājies, ka ieguvums ir oriģināls.

RER meistars Georgs Janovskis, kurš kolekcionē ievērojamu cilvēku rokrakstus, savukārt speciāli sameklēja kādu ļoti retu 1756. gadā izlaistu krievu monētu, tikās ar I. Vārpu, un A. Čaks «pārgāja dzīvot» pie viņa Elku ielā.

Tad Andris Kolbergs pavēstīja, ka G. Janovskis ir ar mieru A. Čaka dzejas vārsmas nodot sabiedrībai — publicēšanai «Varavīksnē».

Jāņem vērā, ka 1925. un 1926. gadā dzejnieks sper pirmos soļus literatūrā, tāpēc dzejoļos sastopami vairāki negludumi. No jauniegūto dzejoļu virknes, kurai liekam kopvirsrakstu «Vaidošās drātis», neiespiežam vienīgi «Sīko puisīti un zilumu uz vaiga», kas publicēts avīzē «Latvijas Kareivis» (1925,53), un «Matrozi laķenēs», kas ievietots krājumā «Sirds uz trotuāra» (1928). Vairākiem dzejoļiem sarakstīšanas laiks nav minēts.

Pie dzejoļa «Miers» ir šāda piezīme: «Indul! Apskati šo dzejoli un, ja patīk, stiep viņu prom Grotam. Ja pēc ilgas pārdomas Tu nāc pie slēdziena — labāk atturēties no viņa drukāšanas, — nedrukā, neparko nedrukā.» Jānis Grots tad strādāja «Sociāldemokrāta»

redakcijā par literatūras daļas vadītāju un šai laikrakstā iespieda Aleksandra Čaka pirmo dzejoli — «Meiteni no priekšpilsētas» (27. nr.). Kas ir Indulis, to vēl nav izdevies noskaidrot.

Atzīmēts, ka dzejolis «Šodien nedēļa, gandrīz nedēļa . . .» sarakstīts Drabešos.

MIERS

Miers. Kas ir miers? Kāds no muzeja akmeņu cirvis.
Senlaiks kāds nejēdzīgs dveš no šī vārda man pret.
Nemiers mūs laikam tā vajadzīgs kā katram virve,
Katram, kas cilpu no mīlas ap kaklu sev met.

Žests mūsu laiks, varbūt nevietā lietots, kas zin to —
Tomēr viens žests, nu viens cildeni varonīgs žests.
Hi — visam vecam, ko bailes un ieradums šmiņķo,
Veikli kā akmens no zēniem ar svilpieniem mests.

1925

MĪLA

Es plešos
Kā piepūšot gumijas bumba.
Es raisos, es ceļos
Virs kokiem un lampām,
Gar logiem un sienām un debesīm plašām
Kā gaišsarkans balonīts, palaists no puisēna rokas.
Es plešos.
Ak, mīla! . . .
Jūs — ētera vergi un hašiša pielūdzēji,
Jūs — artisti Pjero un Kolumbīnes,
Kas reibināt sevi un spēlējat, ikdienu nīstot, lai celtos tai pāri

Kā torņi un putni pār ielām no namiem,
Jūs — mīlat tik mīlu, un kļūs visa dzīve un zeme jums
skaista —
Kā iekš viņa lidojošiem mākoņiem, saulei
un aeroplāniem.

1925

PIEDZĒRIES

Sen pulkstens bij pusnaktij pāri
Un sliedes uz ielām bij tukšas,
Uz stūra, uz bulvāra stūra
Viņš gaidīja vientuļš uz tramu.
Te pukojās brīžam pa tumsu
Un draudēja kādam ar dūci,
Te norimis nokāra galvu
Un kluss bij kā būris bez putna.
Kā apstājies pulkstens uz galda,
Te, piespiedies smagi pie staba,
Viņš dungoja garīgu dziesmu
Par cilvēces pastara tiesu.
Bet dzirdēja viņu tik ūdens,
Kas lasījās renstelēs garās
Kā ļaudis uz mītiņu lielu,
Un stabs, pie kā piespiedis bija
Viņš ļodzīgo ķermeni savu.
Viņš laimi bij jutis no glāzes,
No sievietes lūpām un klēpja.
Viņš laimi bij jutis,
Nu juta tās smagumu viņš
Un dungoja garīgu dziesmu
Par cilvēces pastara tiesu,

Aleksandrs Čaks

Un asaras sāka tam ritēt,
Un nezin kamdēļ
Sevis kļuva tam bezgala žēl.

1925

VAIDOŠĀS DRĀTIS

Vaid cauru nakti man aiz loga vadu drātis,
It kā tām plēstas būtu nedziedināmas vātis,
It kā tās visas zemes sāpes sevī nestu
Un visu mūžu aukstums virsū viņām dvestu.
Visapkārt koku melni drūmie stāvi,
Šīs sāpes dzirdot, stingst kā nolemti uz nāvi
Ar lielām, baltām, mēmām asarām,
Kas sakrātas aiz mākoņiem par garām vasarām.
Nekāda trokšņa, spārnu švīksta nedzirdu nekur,
Baigs mēmums visu savā smagā rokā tur.
Pat šķīstais sniegs pie zemes pieplacis
Un visu mirdzu šonakt sevī apracis,
Tik daža zvaigzne tukšā tālē raudot mirdz,
Un viņas stars kā asru virkne lejup irdz.

Indulim tanī 7. III 26. g.
Rīgā

MANU DZIESMU SATURS

Dziedāt man patīk par sajūsmu —
Kvēlu kā izkausēts tērauds.
Dziedāt man patīk par cilvēkiem
Lieliem —

Kā ugunsgrēks naktī un karš.
Dziedāt man patīk par mūžību,
Dziedāt par debesīm,
Putniem,
Kas laižas starp namiem un sauli,
Aero baltiem,
Kas ceļas pret plašumiem
Vieglāk par dūmiem un cilvēku ilgām.
Dziedāt man patīk par viņiem,
Tamdēļ ka niecīgs es esmu,
Tamdēļ ka izrauties gribu no sevis
Kā putns no rokām,
Tamdēļ ka saplūst es alkstu
Ar pasauli visu —
Kā skūpstoties lūpas ar lūpām,
Alkstu,
Ko nelaiž mans es,
Šis visuniecīgais, sevmīlas pārpilnais cilvēka es.

1926

ATZIŅA

Man patīk viegli mīlēt,
Tad vienam tāļāk iet.
Nav vērts šeit ciest un zīlēt,
Un sapņus kūļos siet.

Šai zemei pāri eju,
Kur viss tik drūms un sīrs,
Ar mūžam jautru seju
Kā laimīgs karavīrs.

Nekad man nesāp rētas,
Ko sit man naidā kāds.
Jo dziļāk sirdī bēdas,
Jo smaidošāks man prāts.

Es šeit pēc savas lomas
Kāds skrandains pušelnieks,
Kam tik pie jautras omas
Vēl atkrist var savs nieks.

* * *

Šodien nedēļa, gandrīz nedēļa
No tā laika,
Kopš Tevi saticis esmu es beidzamo reiz. —
Gandrīz septiņas dienas.
Katra no viņām
Man šķitusi kā ass cirtiens,
Kurš vienmēr vairāk un vairāk
Atdala mani no Tevis.
Cik grūti ir šķirties no tā,
Kas kādreiz ir bijis tik tuvs kā elpa.
Lēnām iegulstas dvēselē miers.
Līdzīgs polāra aukstumam
Miers.
Ne tikvien citi,
Bet arī es pats sev
Esmu jau kļuvis tāltāļš
Kā bērnība,

Kā sapnis, kuru es gribētu izvest dzīvē,
Vai tiešām viss labais,
Ko es gaidu no dzīves,
Kļuvis par aizejošiem soļiem,
Kuri nekad, nekad vairs neskanēs atpakaļ?

PIEZĪME PIE LIKUMA

Pie Kandavas ielas es salu uz auto, man blakus tu,
smaršojot kā oderflakons.
Un braucot, kad līgojās virsū man kopā ar
auto un kaimiņa plecu tavs oders, es
smīnēju sevī, es ņirgājos sevī.
«Ha, kur nu ir jūsu visvarenais likums. Kad citi
brauc mājās no darba līdz rītam pie
sildītas zupas un aplauzta miega, tev
jābrauc no mājām, lai būtu līdz rītam
aiz portjerām mēmām pie šībera kaila
pēc ēdienu rindas un cigāra tīksmes
par desertu saldu un ateju kaislei . . .»

ATMIŅAS

Lodes kā lapsenes dzinkstoši dzēlīgas,
Blāv sarkans karogs kā ugunsgrēks.
Atmiņas urbjošas, atmiņas svēlīgas
Krūtis man lauza kā mežonīgs spēks.

Vēl viņas kvēlas kā kūpošas asinis,
Vēl viņas ātras kā nogāzes strauts.
Vizuļošs saulē kā jauns, uztrīts asmenis,
Pirmoreiz laukā no makstiem kas rauts.

Tagadnes mierīgi dīķainos līmeņus
Pārrauj kā drānu, kas pūkaini irst,
Atverot ainas man kailas kā zibeņus,
Ainas, kur cīnās vai uzvar, vai mirst.

AR MIERU

Par vienu brīdi tīras laimes
Tev, dzīve, atdodu es sirdi,
Tev — pat i apgrēcībā šķīstai,
Kas zaļo mūžam, līdz ar mirsi.

Par vienu malku šķīstas skaidres
Ar mieru iziet pat es pekli
Un, gadiem neraudot ne asras,
Tik smieties neķītri un sekli.

Bet tik par vienu mirkli jausmas,
Kas mūžība un kas es esmu,
Tev, dzīve, atdodu bez vārda
Es savas elpas pēd'jo dvesmu.

TRĪS DZEJOĻI

1970. gada 15. martā Pļaviņās nomira dzejnieks un prozaiķis Kārlis Štrāls. Publicējam trīs viņa dzejoļus no manuskripta, kas atrodas rakstnieka arhīvā.

ZIEMA

Atdusas zeme. Krūts sniegbaltā lēni tai dvašo,
Tīk tai, kad Sniegmāte biezas kupenas veļ.
Saule — ar zobiem, vaigus mums sārtākus sveļ,
Spalgais lauskis šur tur piecērt ar cirvīti ašo.

Ziema sniegotā! Skanīgs top svinīgums saltais:
Eglājos cirvji klaudz, birzes atbalsis dod,
Zēnus un meitenes ziema sauc kupeņot.
Nams un kalns nu skan, un klajums sudrabā kaltais.

Ziema! Pār jumtiem aug dūmu kodeļas augstas.
Saule gar apvārsni met visīsāko loku.
Ziemā zem debesstelts mirdzoši aukstās
Laipni sniedz vecais gads jaunajam roku.

1928

PUSNAKTS ELPA

Lēni nodzisa gunis.
Tāļu pār pasauli ogļmelnās sprogas
Izplēta pusnakts. Laukos nekust ne rogas.
Reti ierejas sunis.

Viegli zuzošā elpā
Atdusas meži. Kā sirpis bez spala
Vizuļo mēneša sudraba mala
Zvaigžņotā telpā.

Bez gala, bez malas
Klusums visapkārt. Ij mīļi, ij grūti.
Liekas, nu skauj zemes valgano krūti
Mūžības mīlīgās čalas.

1928

MĒNESS

Mēnesi, mēnesi,
Zilganais ēnnesi,
Tu modini domas,
Kas dienā dus.

Pār zemēm, jūrām
Kā drebošs tīklis
Tavs vieglais mirdzums
Dzirkst rāms un klus.

Nekas nav tīrāks,
Nekas nav rāmāks.
Vienīgi dailei dots
Tavs maģiskais spēks.
Nakts klusās stundās
Tu vēss kāp kalnos;
Tu nemeklē taisnības,
Tevi nesaista grēks.
Tu vēsi staigā
Pa zvaigžņu zvirgzdiem.
Dus zeme krēslā,
Augšā viss mirdz.
Mēnesi, mēnesi,
Zilganais ēnnesi,
Tevi mīl okeāns
Un meitenes sirds.

Mums zemes saitēs
Sirds grūti maldās,
Kur posts un kaisles,
Un naids straumēm tek;
Vienāds tu noraugies
Laimēs un nelaimēs:
Tu redzi tik to,
Kas laistās un deg.

1931

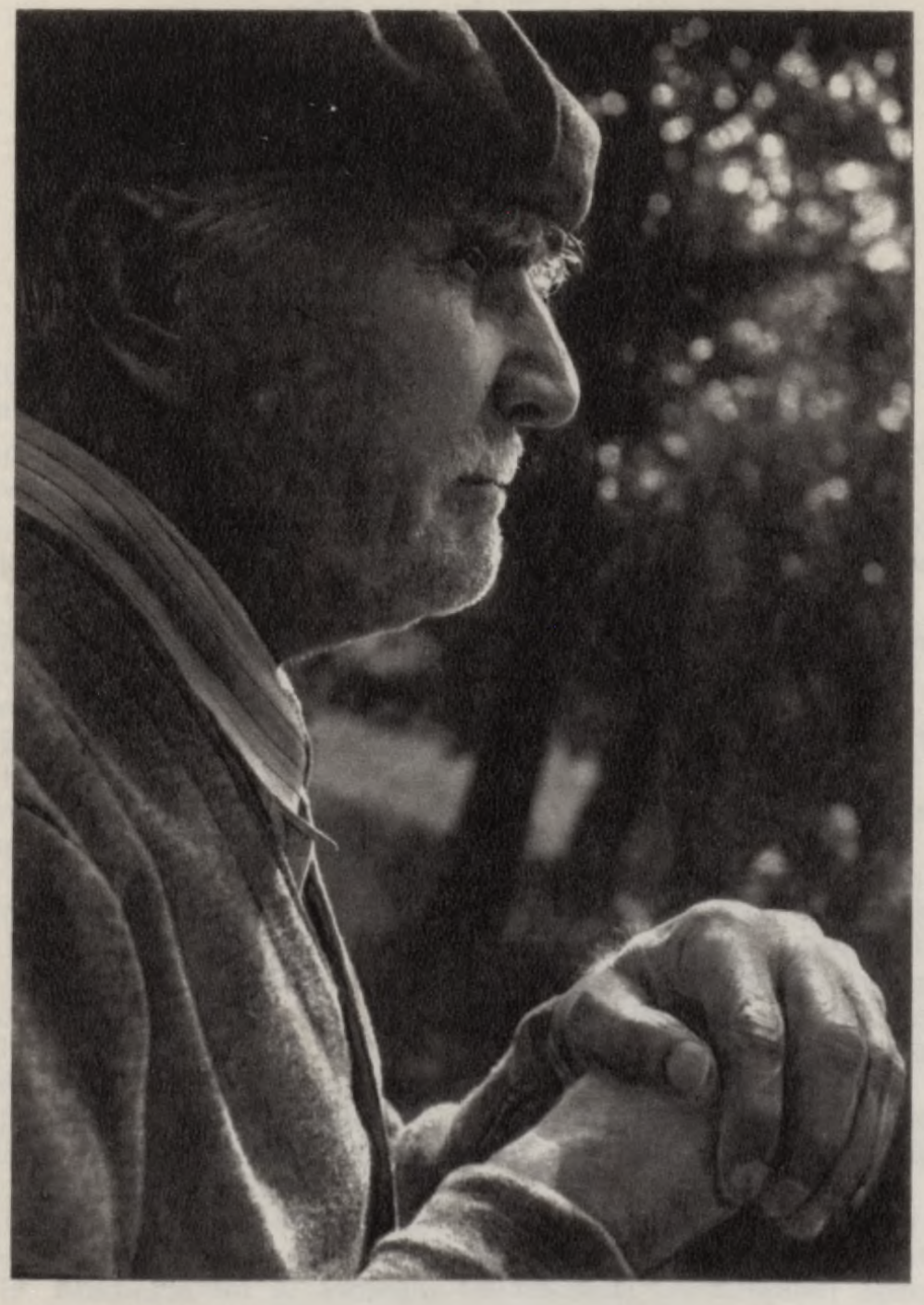

Viens no pēdējiem Kārļa Štrāla uzņēmumiem

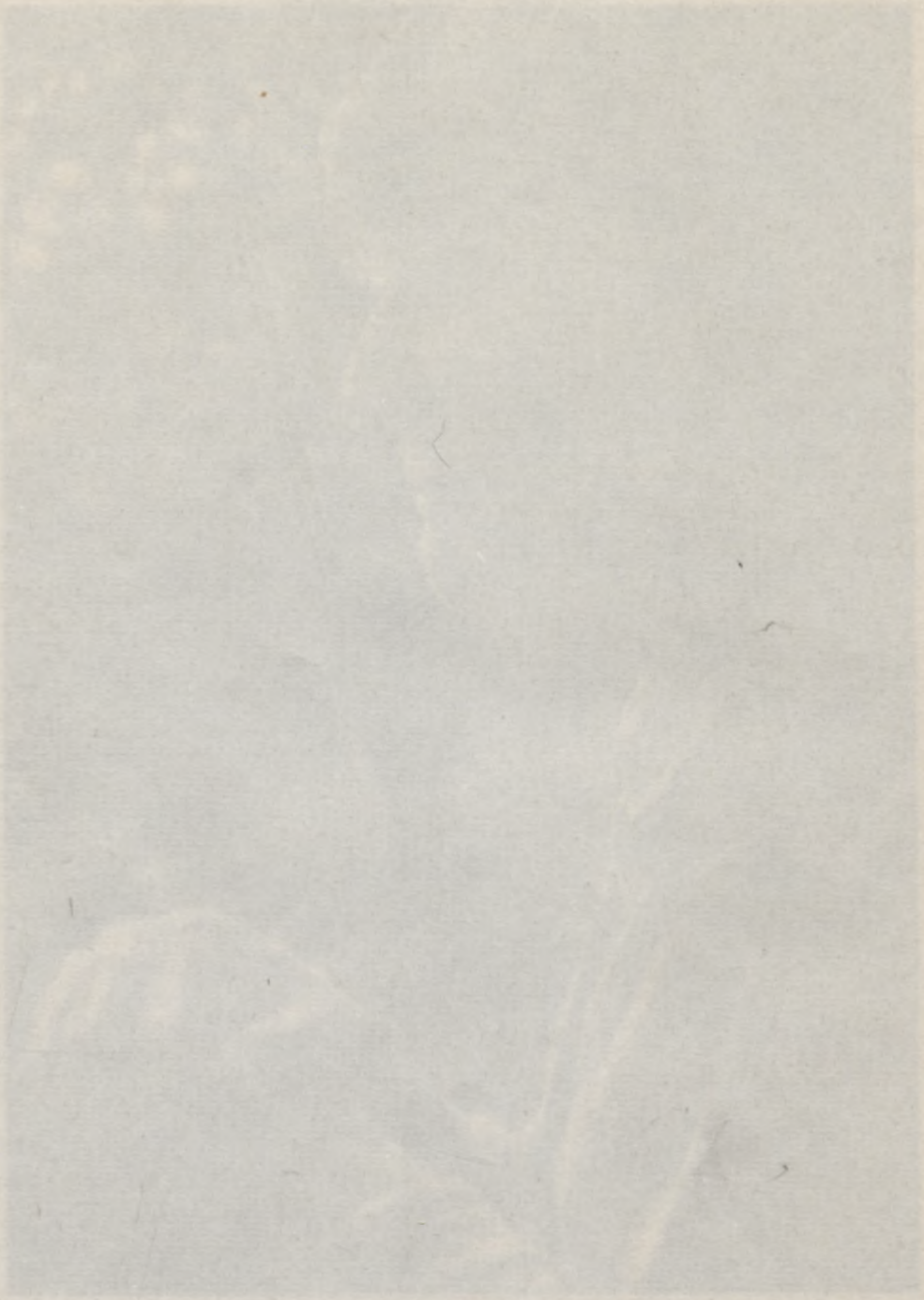

PIRMIE IESPAIDI TŪLĪT PĒC KARA

Kā atjaunot to izjūtu, kura pārņem cilvēku, kad viņš atrodas uz kara un miera robežas? Un kā tā atklājusies literatūrā?

Pārlapojam armijas laikrakstu «Padomju Strēlnieks», ko rediģēja vēlāk pazīstamais literāts Evalds Sokols.

1945. gada 12. maija numurā publicēts PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par to, ka 9. maijs tiek izsludināts par Uzvaras svētku dienu.

17. maijā parādās šās avīzes līdzstrādnieka Pētera Pijola (dzejnieks P. Sils) dzejolis «Miers», kam vēlāk seko — «Cīrulis» (19.V) un «Saruna ar ābeli» (1. VI).

Arī E. Sokols izsakās dzejas valodā — «Satikšanās dienai». (21. V), «Gana linga» (6. VI), «Kad atsilst sirds» (8.VI).

31. jūnijā iespiesta Friča Rokpeļņa populārā «Latviešu strēlnieku dziesma» («Reiz cēlās strēlnieks sarkanais . . .»).

Literāri bagāts ir avīzes 23. jūnija numurs, kas sumina strēlniekus, viņiem atgriežoties Rīgā. Andrejs Upīts saka: «Esiet sveicināti, latvju kareivji un virsnieki, mūsu brīvības izcīnītāji, Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas pamatu licēji un drošākais balsts!» Sirsnīgus vārdus viņiem dzejā veltī Edgars Damburs, Aleksandrs Čaks, Jānis Grots, Valdis Lukss, Jānis Plaudis, Jānis Sudrabkalns, Jūlijs Vanags, prozā — Pāvils Vīlips.

29. jūnijā — A. Čaka dzejolis «Ceļas Padomju Latvija dzīva», 5. jūlijā — E. Ādamsona «Miera vēsts», 11. jūlijā — E. Dambura «Redzu spodru gaismu austam».

22. jūlija numurs veltīts Padomju Latvijas 5. gadadienai. Te ievietots Latvijas PSR Augstākās Padomes dekrēts par LPSR himnas teksta (F. Rokpeļņa un J. Vanaga) un mūzikas (A. Liepiņa) apstiprināšanu, kā arī pats teksts. Himnu sāka dziedāt, sākot ar 5. augustu.

Šajā pašā numurā ir dzejoļu kopa: E. Ādamsona «Labības vējiņš», Valta Grēviņa «Vasarā», J. Grota «Pārnākšana» un «Rīta

stunda», M. Ķempes «Kritušie Padomju Latvijai», P. Pijola «Pa saules taku».

29. jūlijā iespiests Valta Grēviņa dzejolis «Impresija».

Vairāki dzejoļi vēlāk ievietoti krājumos un ir tuvi lasītājiem, taču daži piemirsti. «Varavīksne» dod iespēju izlasīt četrus no tiem, turklāt pirmie divi pieder dzejniekiem strēlniekiem, pārējie — dzejniekiem, kuri kara laiku pavadīja vācu okupācijā.

Pēteris Sils

MIERS

Ezera spogulī noraugās mākoņu kalni.
Tīrelis aprāvis čukstu,
smilgas un zāle klusē.
Ir miers.

Raugos es zilajam tālumam pāri:
nemiera midzenis ļaunais —
Berlīne — gruvešos klusē.
Ir miers.

Raugos: lūk, slavas un uzvaras kalnā
padomju karavīrs smaida.
Automāts rokā tam klusē.
Ir miers.

Pārgājis mājā, es nogulšos zālē
kokam un ezeram blakus.
Aizvēršu gurdenos plakstus.
Ir miers.

Rītā es celšos ar pirmajiem gaiļiem,
druva un lauks mani gaida.
Darbs mani gaida —
ir miers.

Evalds Sokols

KAD ATSILST SIRDS

Tik ar grūtām staigām cauri liesmām
Tikām pāri baigām nāves lejām.
Laiks ir mūzikai un dziesmām,
Rotaļām un burvīgajām dejām.

Taisījām no lielgabalu suķēm
Spuldzes zemnīcām un bunkuriem.
Laiks ir tagad lakstīgalām, puķēm,
Zilām acīm, Jāņu gunskuriem.

Bridām dubļos, stigām drupu drūmos pelnos.
Kvēpām putekļos un pulverdūmos melnos.
Slēpām asiņošo sirdi ilgā gaidā.
Meitene lai tagad apsveic zilgā smaidā.

Roka nesa šauteni ar godu,
Rokā tāpēc milzu spēku rodu.
Zinu: priekšā darba ārkārtīgi daudz.
Roka veseri vai arkla spalu žņaudz.

Svinu šodien lielo laimes dienu —
Svētdienu un ikdienu kā vienu.
Velēnas tiek saulei grieztas vagā, —
Sirds ar atsilst, mainās dzīve smagā.

Aleksandrs Čaks

CEĻAS PADOMJU LATVIJA DZĪVA

Brīva Padomju Dzimtene, brīva:
Pulki sarkanie izglāba to;

Ceļas Padomju Latvija dzīva
Saulei laimīga roku dot.

Aiziet drupas. Un jauni asni,
Jūrai līdzīgi vizmojot, spīd.
Top par dzīvību varoņu asinis.
Darbs un atpūta plaukstās slīd.

Smaida kalni. San zvārguļos apses.
Raibā lakatā magoņu lauks.
Laiks mums pieres ar vējiem apsien.
Cilvēks cilvēkam kļuvis draugs.

Aizsmok bēdu un ciešanu dzilna,
Sirds ir darba un prieka pilna.

Valts Grēviņš

IMPRESIJA

Ziedi smaržo. Saule spīd. Upē ūdeņi skrien.
Nedun tālē vairs grāvieni baisi.
Stāsta vēji: nu tagad arvien, jā, arvien,
Arājs sēklu bez bažām spēs kaisīt.

Smaržas maigas. Spožs mirdzums. Dzidri ūdeņi trauc.
Viss smej pretī kā brīvots no gūsta.
Skaistā puķe un saule, un upe man sauc:
Cik es skaista, tik, cilvēk, labs kļūsti!

Valdemārs Ancītis

TRIJOS GADU DESMITOS

(1940—1969)

Padomju Latvijai atkal svētku gads. Pagājuši trīs gadu desmiti, kopš Latvijā atjaunota padomju vara, un gadsimta ceturksnis, kopš republika pilnīgi atbrīvota no vācu iebrucējiem. Tāpēc īstā reize izvērtēt, ko šie gadi devuši, kas šais gados padarīts. Runājot par darbu mūsu literatūras mantojuma apguvē, īstā reize sasummēt, kas no tā Padomju Latvijā jau izdots, lai labāk kļūtu redzams, kas vēl jāizdod. Ar mantojumu šai gadījumā nosacīti saprotam literatūru, kas radīta līdz 1940. gada vasarai.

Mantojuma publikāciju pārskats kārtots alfabētiski — pēc autoriem, tāpēc nebūs liekas dažas piezīmes par to, kāda bijusi mantojuma apgūšanas gaita un kas atsevišķos gados publicēts.

Jau sākumā jāpasvītro, ka Padomju Latvijas pastāvēšanas laikā attieksme pret literatūras mantojumu v i e n m ē r bijusi pozitīva, mantojums noliegts nav nekad. Atšķirības vērojamas tikai uzskatos par pārmantojamās literatūras apjomu — cik plaši un kādi autori jāizdod. Tā, piemēram, Rainis vai Rūdolfs Blaumanis izdoti gandrīz katru gadu, daudzi citi autori — retāk, vēl citiem savu kārtu nācies gaidīt ilgi. Parastā tendence aizvien bijusi tāda, ka pārmantojamo autoru skaits gadu gadā pieaug. Konstatējami tomēr arī pretēja rakstura gadījumi, piemēram, Juris Neikens 1940. gadā vēl izdots, bet pēc tam vairs ne.

Latviešu literatūras mantojuma izdošana jo raženi

aizsākās 1940. un 1941. gadā. Gandrīz visas šais gados iznākušās grāmatas ietilpināmas mantojuma kategorijā. Tas arī saprotams: laiks bija par īsu, lai pagūtu rasties jauni publicējami darbi, tāpēc bija jāizdod tie paši «vecie». Jaunus izdevumus piedzīvoja Raiņa, A. Upīša, E. Birznieka-Upīša, K. Skalbes, K. Zariņa darbi. Skolu vajadzībām iznāca arī A. Austriņa, A. Brigaderes, J. Jaunsudrabiņa, J. Neikena, L. Paegles, V. Plūdoņa, J. Poruka, A. Pumpura, R. Skujiņas, Sudrabu Edžus sacerējumi. Īpaši jāmin buržuāziskās cenzūras aizliegtās grāmatas, kas nu, no jauna izdotas, varēja brīvi izplatīties tautā (I. Lēmaņa, J. Niedres darbi). Nāca klajā V. Lāča, V. Luksa, A. Sakses, R. Sēļa grāmatas, vismaz daļēji arī tās bija uzrakstītas jau pirms padomju varas atjaunošanas. A. Arājam-Bērcem iznāca Raksti, sāka, bet nepaguva iznākt visi R. Blaumaņa Kopotu rakstu sējumi, turpinājās buržuāziskajā Latvijā iesāktais brāļu Kaudzīšu Rakstu izdevums. Raiņa mantojuma apgūšanā svarīga nozīme bija viņa agrāk grāmatās neizdoto dzejoļu krājumam «Mūza cīņās» un aforismiem «Kalnā kāpējs».

Maz grāmatu vispār un tāpēc maz arī literatūras mantojuma izdevumu bija Lielā Tēvijas kara gados (1941 — 1944). Toties jau 1945. gadā, par spīti kara apstākļu radītajām grūtībām, grāmatas sāk atgriezties pie lasītāja. Atdzīvojas arī literatūras mantojuma izdošana. Neskaitot jau iepriekš minēto autoru grāmatas, lasītāji saņem J. Linduļa «Lugu izlasi», E. Veidenbauma «Dzeju», Aspazijas «Zaudētās tiesības». Kamēr nav sagatavots plašāks Raiņa darbu sakopojums, sāk iznākt pagaidu izdevums — dzejnieka Rakstu izlase divos sējumos. Ar krājumu «Dzeja» aizsākas pirmais L. Paegles darbu kopizdevums četros sējumos («Dzeja», «Lugas», «Romāni», «Stāsti»).

1946. gadā izdotajos M. Ķempes, V. Grēviņa, M. Rudzīša, J. Vanaga dzejoļu krājumos ievietota arī viņu agrāk rakstītā dzeja, tātad mūsu nosacītajā izpratnē — mantojums. J. Niedre šai gadā aizsāk plašāku «Latviešu pasaku» izlasi. Sāk iznākt Kopoti raksti R. Blaumanim un E. Birzniekam-Upītim.

1947. gadā Kopoti raksti sāk iznākt arī Rainim un A. Upītim. Izlase nāk klajā E. Efertam-Klusajam, jauns izdevums — J. Grīziņa populārajai grāmatai «Vārnu ielas republika».

1948. gadā ar J. Sudrabkalna, A. Čaka, J. Plauža agrāko gadu liriku lasītājs no jauna sastopas viņu dzejas krājumos. J. Niedre publicē apkopojošu pētījumu «Latviešu folklora».

1949. gadā ar romānu «Ceplis» latviešu grāmatu pasaulē atgriežas P. Rozītis. Iznāk pirmā latgaliešu literatūras mantojumam veltītā padomju grāmata (S. Putāna «Dzejas»). Līdz 1949. gadam Padomju Latvijas lasītāji ir pazinuši tikai vienu no tiem latviešu rakstniekiem, kas darbojušies 20. un 30. gados Padomju Savienībā. Tas ir Sudrabu Edžus. 1949. gadā rodas iespēja iepazīties arī ar E. Salenieka darbiem.

1950. gadā iepazīšanās ar Padomju Krievijas latviešu autoriem turpinās (Šalkonis). Iznāk divi populāri bērnības tēlojumi, kuru autori ir Doku Atis («Mans dzīves rīts») un Valdis («Staburaga bērni»).

1951. gadā pirmie padomju izdevumi iznāk Pērsietim un A. Deglavam, pirmā latviešu literatūras vēsture Padomju Latvijā — A. Upītim.

1952. gadā — pirmais padomju laika izdevums Apsīšu Jēkabam. Sāk iznākt J. Niedres literatūras vēsture («Latviešu literatūra»).

1954. gads dod divus literatūras mantojuma apguvei

nozīmīgus izdevumus — plašu «Latviešu dzejas antoloģiju» un «Latviešu tautas mīklas».

1955. gadā — pirmie padomju izdevumi Auseklim un J. Ezeriņam. Sāk iznākt plaša tautasdziesmu izlase. A. Balodis izdod savu agrāko gadu liriku («Vēji logā»). No mirušajiem padomju autoriem pie lasītājiem atgriežas A. Brūklenājs, L. Laicens, E. Drēziņš.

1956. gadā mantojuma autoru skaits palielinās vēl vairāk: J. Alunāns, J. Akuraters, F. Bārda, A. Kadiķis-Groznijs, A. Kurcijs, K. Štrāls. Agrāk izdoti romāni no jauna iznāk E. Zālītei un K. Fimberam, dzejoļi — H. Dorbem, plašāka izlase — A. Grigulim. Nāk klajā Zeiboltu Jēkaba Raksti piecos neliela formāta sējumos, Kopoti raksti sāk iznākt L. Paeglem. Aizsākas divi svarīgi kapitāldarbi — krājumi «Latviešu literatūras kritika» un akadēmiskā «Latviešu literatūras vēsture».

Mantojuma aktīva apgūšana turpinās 1957. gadā. Jau minētajiem autoriem pievienojas S. Berģis, Mākonis, K. Pelēkais, O. Rihters, J. Straujāns, R. Apinis un K. Jokums (abiem pēdējiem iznāk viņu kopīgi uzrakstītā luga). Izlase ar dažādu žanru darbiem iznāk E. Ādamsonam, tikai ar liriku — J. Grotam. Raiņa Valsts literatūras muzejs izdod Raiņa «Literārā mantojuma» 1. sējumu, Valodas un literatūras institūts — «Latviešu sakāmvārdus un parunas» un «Cīņas dziesmas». Iznāk arī latviešu revolucionārās pagrīdes dzejas krājums «No nakts uz rītu».

1958. gadā agrāk izdotu romānu no jauna publicē V. Branks, izlases nāk klajā A. Birkertam, R. Eidemanim, J. Medenim, A. Saulietim, Zeltmatim, Zvārguļu Edvardam, komēdijas jaunizdevums — E. Vulfam. L. Laicenam sāk iznākt Raksti, bet Kopoti raksti R. Blaumanim (jau trešo reizi Padomju Latvijas pastāvēšanas laikā) un J. Sudrabkalnam.

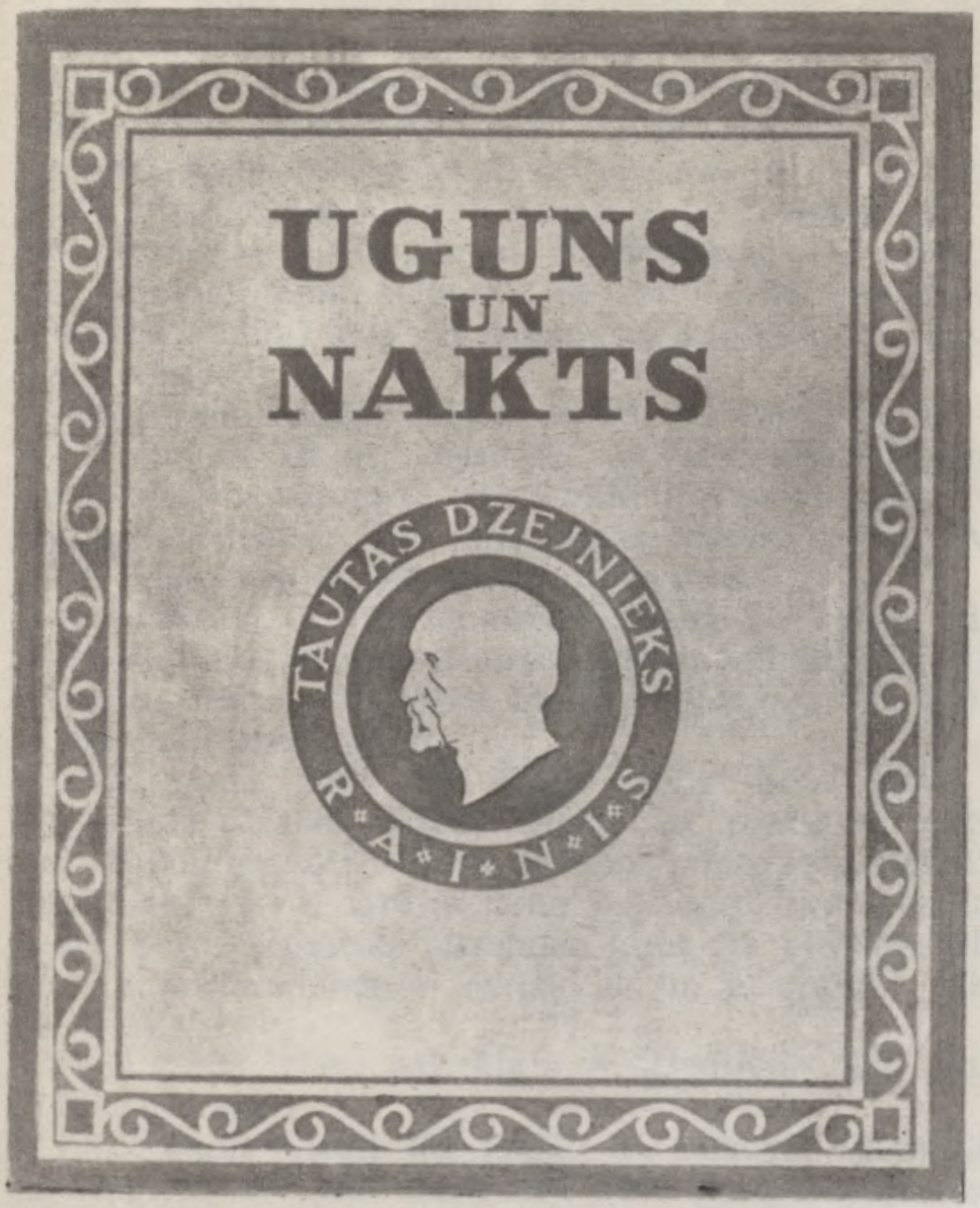

Raiņa «Uguns un nakts» tēli iet cauri gadu desmitiem.
1940. gada izdevuma vāks

1959. gadā izdevumu joprojām daudz, bet jaunu vārdu klāt nāk mazāk: J. Purapuķe («Spieķis un divi suņi») un V. Āboltiņš (dzejoļi). Tiek izdota arī F. Rokpeļņa dzejas izlase. Sāk iznākt V. Lāča Raksti.

1960. gadā viensējuma izlases iegūst V. Knoriņš, A. Skujiņa, A. Stradiņš, P. Sviris un J. Ziemeļnieks, bet divsējumu — A. Ceplis un E. Salenieks. No folkloras izdevumiem jāmin izlase «Latviešu tautas anekdotes». Sāk iznākt atkal jauns E. Birznieka-Upīša Kopotu rakstu izdevums.

1961. gadā lasītāji saņem P. Ķikuta izlasi vienā, bet A. Čaka — divos, tāpat E. Veidenbauma Kopotus rakstus divos sējumos. Sāk iznākt P. Rozīša Raksti. Jāatzīmē arī izlase «Latviešu tautas teikas» un A. Pumpura «Lāčplēša» akadēmiskais izdevums.

No 1962. gada izdevumiem minama P. Vīlipa izlase divos sējumos un literatūrvēsturisku materiālu krājums «Rūdolfs Blaumanis laika biedru atmiņās». Sāk iznākt A. Sakses Kopoti raksti.

1963. gadā klāt nāk tikai viens jauns vārds — A. Grants (izlase). Kopoti raksti sāk iznākt A. Grigulim. Nozīmīgs darbs ir I. Bērsona «Latviešu padomju rakstnieki» — biogrāfisku un bibliogrāfisku ziņu krājums, kurā pirmoreiz atrodama kaut cik plašāka informācija par daudziem — sevišķi 20. un 30. gadu — rakstniekiem.

1964. gadā izlase nāk klajā A. Ziediņam. Sāk iznākt J. Plauža Raksti.

1965. gadā Raksti sāk iznākt V. Luksam. Nozīmīgas antoloģijas ir «Gadi sasaucas» (latviešu padomju dzeja 20. un 30. gados) un «Saules gadi» (bērnu dzeja). Šis ir Raiņa gads, tāpēc visai daudz Tautas dzejniekam veltītu izdevumu. To vidū interesanta ir grāmatiņa «Lauztās priedes» ar Raiņa pazīstamā dzejoļa tekstu

oriģinālā un dažādu valodu atdzejojumos. Plašs un vajadzīgs informatīvais materiāls atrodams biogrāfiskajā vārdnīcā «Latviešu literatūras darbinieki».

1966. gadā turpinās mantojuma apgūšana bērnu literatūras novadā (prozas antoloģija «Saules gadu stāsti»). No rakstnieku darbu kopizdevumiem jāatzīmē Aspazijas «Dzeja» divos sējumos.

1967. gadā lirikas izlase iznāk E. Stērstei, bet divsējumu prozas izlase — I. Lēmanim. Valodas un literatūras institūts laiž klajā latviešu padomju literārās dzīves hroniku «Literārā dzīve» par laiku no 1917. gada līdz 1965. gadam. Nevar neminēt arī «Varavīksni», kas 1967. gadā sāk iznākt un allaž sniedz daudz materiāla literatūras mantojuma nozarē.

1968. gadā lasītāji saņem Ā. Alunāna, M. Lāča (Sudraba) un J. Vainovska darbu izlases, tāpat Aspazijas izlasi «Lugas» (divos sējumos). Sāk iznākt J. Grota Kopoti raksti.

Bagātāks jauniem vārdiem ir 1969. gads. J. Eiduks, Ezerietis, J. Kosa, J. Palevičs, P. Veinis — visiem viņiem iznāk izlases. Pirmoreiz latviešu grāmatniecības vēsturē plašāku izlasi pieredz arī Garlība Merķeļa literārais mantojums. Sāk iznākt Sudrabu Edžus Raksti.

Kā redzams, tad raža katru gadu nav bijusi vienāda. Bet, ja, piemēram, 1956. vai 1957. gadā grāmatu birums mantojuma laukā bijis bagātāks, tad tas vēl nenozīmē, ka tieši šais gados arī attieksme pret literatūras mantojumu vislabvēlīgākā. Aiz katras grāmatas stāv darbs, nereti vairāku gadu darbs. Tāpēc minētajā gadījumā par daudzajiem mantojuma publicējumiem jāpateicas ne tik daudz 1956. vai 1957. gadam, bet vairāk 1954. un 1955. gadam, kad radušās publicējumu ieceres.

Trīs gadu desmitos latviešu literatūras mantojuma apgūšanas darbā piedalījušies vairāk nekā simt cilvēku

(neskaitot grāmatu tulkotājus un ilustrētājus). Apmēram puse no viņiem ir tādu, kuru ieguldījums šai darbā ir diezgan nozīmīgs, bet tikai daži vārdi mantojuma publikāciju pārskatā manāmi biežāk. Tie ir Ilgonis Bērsons, Edgars Dambura, Kārlis Egle, Arvīds Grigulis, Jānis Niedre, Kārlis Preiss, tālāk Vilis Austrums, Milda Kalve, Hugo Rukšāns, Alfons Vilsons. Viņi tad arī ir tie, kam trīs gadu desmitos literatūras mantojuma publicēšanā nopelnu visvairāk.

Pilnīgs pārskats par mantojuma apguvi rastos tikai tad, ja būtu minēti arī tulkojumi krievu un citās valodās, publicējumi mācību grāmatās, kalendāros un periodikā, dramatizēti, teātrī izrādīti vai ekranizēti darbi, darbi, kas izpelnījušies skaņražu, grafiķu, gleznotāju, tēlnieku uzmanību un ierosinājuši viņu daiļradi. Tāpat vajadzētu minēt arī rakstus un pētījumus par mantojumu. Tikai šādi vispusīgi pārskati spētu pilnīgi un patiesi atainot to nozīmi un svaru, kāds literatūras mantojumam piemīt mūsu sociālistiskās kultūras dzīvē.

Atstājot pārējos pārskatus kādam citam gadījumam, šoreiz sniedzam bibliogrāfiju tikai par latviski izdotajiem mantojuma publicējumiem grāmatās, neietverot tajā tātad ne tulkojumus citās valodās, ne arī pēc 1940. gada vasaras radušos literatūrzinātniskos darbus, kaut arī tajos iztirzātas pārmantojamās literatūras problēmas. Tāpat ārpus pārskata šoreiz paliek latviešu folkloras izdevumi trijos gadu desmitos.

Īsuma labad bibliogrāfijā nav doti garie grāmatu apakšvirsraksti, ja tie neraksturo darba žanru vai saturu. Izdošanas vieta uzrādīta tikai tad, ja tā nav Rīga, izdevniecība tikai tad, ja tā nav VAPP (1940—1945), Latvijas Valsts izdevniecība (1946—1964) vai «Liesma» (sākot ar 1965. gadu). Grāmatu ilustrētāji minēti tikai tad, kad pie «mantojuma» pieder arī ilustrācijas. Toties

minēts metiens (skaitlis iekavās), jo tas objektīvi raksturo grāmatas izplatību tautā.

Pie grāmatām, kurās ievietoti dažādos laikos sarakstīti darbi vai arī darbi, kas iesākti līdz 1940. gada vasarai, bet pabeigti pēc Latvijas republikas uzņemšanas PSRS sastāvā, atrodama šifra D. Tā nozīmē, ka attiecīgais izdevums šai bibliogrāfijā iederas tikai daļēji. Vairāksējumu izdevumiem minēti visi sējumi — arī tad, ja visos tajos nav ietverts mantojums. Tā šis pārskats reizē var kalpot arī kā trīs gadu desmitu laikā izdoto kopoto rakstu bibliogrāfija.

Tiklab autoru uzvārdi, kā grāmatu virsraksti sakārtoti pēc alfabēta. Izņēmums — vairāksējumu izlases un kopoti raksti, kas bibliogrāfijā novietoti pirms pārējām grāmatām.

Zinātnieku un politisko darbinieku darbu publicējumi atzīmēti tikai tad, ja attiecīgajam darbiniekam ir vai ir bijusi nozīme arī literatūrā.

Pārskatā minētas ne tikai viena autora grāmatas, bet arī vairākautoru darbu krājumi, kuros atrodamas mantojuma publikācijas. Krājumi tomēr pārskatā nav ietverti gluži visi, bet bibliogrāfiskajos rādītājos ne vienmēr pilnīgi atklāts krājuma saturs. Apzināti pārskatā neesmu uzņēmis visus krājumos «Latviešu literatūras kritika» ievietotos autorus, jo šādu autoru ir stipri daudz, turklāt tikai daļu no viņiem varam uzskatīt par «pārmantojamiem». Taču, ja šie autori pārskatā ietverti kādu citu publikāciju dēļ, tad atzīmēti arī attiecīgie «Latviešu literatūras kritikas» sējumi, tāpat respektēti arī redzamākie literatūras kritiķi.

Bibliogrāfiju sastādot, izmantotie krājumi

Bez saules. Stāsti. S. Cielavas sak. un iev. 1956, 302 lpp. (40 000)
Cīnītāju stāsti. I. Bērsona sak. un iev. 1964, 184 lpp. (15 000)
Cīņas dziesmas. Red. kol. M. Losberga, E. Sokols, M. Zariņš. Sak. un kom. V. Greble, E. Kokare, J. Vītoliņš. E. Kokares iev. LPSR ZA izd., 1957, 346 lpp. (4000)
Dieva tā kunga kalpi. Latv. daiļprozas izlase. Sak. J. Frīde. 1966, 254 lpp. (15 000)D.
Gadi sasaucas. Dzeja. Sak. K. Preiss un H. Rukšāns. 1965, 394 lpp. (8000)
Gadsimtu naids. Latv. klasiķi par vāciem. Maskavā, LPSR Grām. apg., 1944, 84 lpp. (3900)
Izlase. V. Labrences iev. Sak. I. Martinsone. Pirms tit.: J. Alunāns, Auseklis un A. Pumpurs. 1960, 251 lpp. (20 000) (Skolēna bibl.) T a s p a t s. (10 000) — Turpmāk saīsināts: Izlase, I.
Izlase. I. Bērsona sak. un iev. Pirms tit: A. Arājs-Bērce, E. Eferts-Klusais, L. Laicens, O. Rihters, R. Eidemanis. 1961, 421 lpp. (15 000) (Skolēna bibl.) T a s p a t s. 1964, 424 lpp. (15 000) — Turpmāk saīsināts: Izlase, II.
Latviešu dzejas antoloģija. Sak. A. Grigulis un M. Ķempe. 1954, 788 lpp. (10 000) D. — Turpmāk saīsināts: Latv. dz. antoloģija.
Latviešu literatūras kritika. Rakstu kopojums. Sak. A. Grigulis un V. Austrums, 5. sēj. arī A. Ambaine. A. Griguļa ievadi. V. Austruma, 5. sēj. — A. Ambaines bibliogr. — Turpmāk saīsināts: Latv. lit. kritika.
1. 1874 — 1904, 989 lpp. (5000)
2. 1905 — 1911, 1231 lpp. (5000)
3. 1912 — 1917, 1101 lpp. (5000)
4. 1918 — 1940
   1. grāmata, 887 lpp. (5000)
   2. grāmata, 848 lpp. (5000)
5. 1917 — 1940
   1. grāmata, 789 lpp. (3000)
   2. grāmata, 839 lpp. (3000)

Latviešu padomju dzeja. Sak. M. Ķempe, P. Sils, A. Jansona iev. 1952, 441 lpp. (3000) D. — Turpmāk saīsināts: Latv. pad. dzeja.

Latviešu strēlnieki cīņā par padomju varu 1917.—1920. gadā. Atmiņas un dokumenti. Sak. J. Krastiņš un A. Spreslis. Atb. red. J. Krastiņš. LPSR ZA izd., 1960, 567 lpp. (3000) D.

Ļeņins Latvijas revolucionāru atmiņās. Sak. M. Bīrone un V. Miške. 1969, 272 lpp. (8000) D.

Mēs. Dzejas izlase Oktobrim. Sak. A. Balodis, V. Brutāne, V. Ļūdēns. Red. kol. K. Preiss, V. Valeinis, O. Vācietis, A. Vējāns, I. Ziedonis. 1967, 342 lpp. (8000) D.

Noietais ceļš. Atmiņu krājums, veltīts Krievijas pirmās revolūcijas 50. gadskārtai. Sak. L. Krēsliņa. Atb. red. S. Ziemelis. 1965, 360 lpp. (2500) D.

No nakts uz rītu. Latv. revolucionārās pagrīdes dzeja. Sak. A. Balodis un J. Ķipers. A. Baloža iev. 1957, 307 lpp. (5000)

Par Ļeņinu. Latvijas revolucionāru atmiņas. 1957, 272 lpp. (10 000) D.

Par Padomju Latviju. Cīnītāju atmiņas. D.
1. 1958, 423 lpp. (5000)
2. 1959, 432 lpp. (5000)

Pēteris Stučka laikabiedru atmiņās. Sak. J. Ķipers un J. Vilks. Red. kol. O. Grīnbergs, L. Krēsliņa, J. Ķipers, J. Vilks un S. Ziemelis. Atb. red. S. Ziemelis. 1965, 299 lpp. (3000) D. — Turpmāk saīsināts: P. Stučka.

Rūdolfs Blaumanis laika biedru atmiņās. J. Kalniņa iev. K. Egles un A. Birkerta sak. un kom. 1962, 263 lpp. (8000) D. — Turpmāk saīsināts: R. Blaumanis.

Sarkanais semafors. Atmiņas par Linardu Laicenu. Sak. J. Ķipers. 1969, 224 lpp. (5000)

Saules gadi. Latv. bērnu dzejas antoloģija. J. Osmaņa sak. un iev. Red. kol. H. Dorbe, B. Saulītis, V. Valeinis. 1965, 451 lpp. (24 000) D.

Saules gadu stāsti. Latv. bērnu prozas antoloģija. J. Osmaņa sak. un iev. Red. kol. J. Kalniņš, B. Saulītis, A. Stikāne. 1966, 661 lpp. (15 000) D.

Skaudrajos gados. Stāsti jaunatnei. Sak. K. Preiss un H. Rukšāns. H. Rukšāna iev. 1959, 213 lpp. (15 000)

Varavīksne. Literatūras vēstures un kritikas gadagrāmata. (I. Bērsona sak. un iev.) D.
1. 1967, 280 lpp. (8000)
2. 1968, 308 lpp. (5000)
3. 1969, (Red. kol. J. Kalniņš, K. Krauliņš, S. Viese.) 280 lpp. (7000)

Vecie latviešu strēlnieki. Stāsti, tēlojumi un atmiņas. K. Preisa sak. un iev. 1957, 376 lpp. (10 000)

Zelta tvaiks. Mīlas lirikas izlase. I. Lasmaņa sak. un pēcv. 1969, 199 lpp. (50 000)

Zem Oktobra karoga. Sak. I. Īverts un N. Saļejevs. 1967, 224 lpp. (5000) D.

* * *

Āboltiņš Vilis (1905—1943)

Pusnakts top vētrainā ka. Dzejas. A. Baloža sak. un iev. 1959, 153 lpp. (8000)

Krājumos: Cīņas dziesmas. Gadi sasaucas. Mēs. No nakts uz rītu.

Ādamsons Eriks (1907 — 1946)

Čigānmeitēns Ringla. Pasaku poēma. 1968, 16 lpp. (80 000)

Izlase. Dzeja. Proza. Dramaturģija. M. Kalves iev. Sak. M. Ķempe. 1957, 366 lpp. (10 000) D.

Koklētājs Samtabikse. Poēma. Il. A. Junkers. 1969, 38 lpp. (15 000+45 000)

Nagla, Tomāts un Plūmīte. (Sk. A. Čaku.)

Sapņu pīpe. Dzejas izlase. M. Ķempes iev. Sak. M. Ķempe un M. Čaklais. 1967, 182 lpp. (16 000) D.

Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Mēs. Varavīksne, 1969. Zelta tvaiks.

Aižens Jānis (1899 — 1941)

Krājumos: No nakts uz rītu. Varavīksne, 1969.

Akuraters Jānis (1876 — 1937)

Kalpa zēna vasara. Atmiņas zīmējums. 1956, 93 lpp. (30 000)

Krājumos: Cīņas dziesmas. Latv. lit. kritika, II, III, IV — 1. un 2. R. Blaumanis. Zelta tvaiks.

Alunāns Ādolfs (1848—1912)

Lugas. Izlase. V. Hausmaņa iev. un kom. 1968, 219 lpp. (3000)

Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Latv. lit. kritika, I, II. Raiņa lit. mantojums, II. Varavīksne, 1968.

Alunāns Juris (1832—1864)

Izlase. V. Austruma sak. un iev. 1956, 402 lpp. (10 000)

Krājumos: Izlase, I. Latv. dz. antoloģija.

Apinis Roberts (1892 — 1938)

R. Apinis un K. Jokums. Avantūra. Luga 3 cēl. 1957, 110 lpp. (3000)

Apsesdēls (Augusts Apsītis, 1880 — 1932)
Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Varavīksne, 1968.

Apsīšu Jēkabs (Jānis Jaunzemis, 1858 — 1929)
Bagāti radi. Stāsts. 1958, 74 lpp. (30 000) (Skolēna bibl.)
Bagāti radi. Pie pagasta tiesas. Stāsti. 1965, 123 lpp. (30 000)
Izlase. A. Griguļa sak. un iev. 1952, 376 lpp. (10 000)
Iz tautas bilžu galerijas. Stāsti. J. Niedres sak. un iev. 1958, 502 lpp. (30 000)
Krājumos: Bez saules. Varavīksne, 1968.

Arājs-Bērce Augusts (1890 — 1921)
Raksti. I. Lēmaņa iev. 1941, 253 lpp. (6100)
Stāsti un dzejas. J. Niedres iev. 1951, 291 lpp. (4000)
Krājumos: Cīnītāju stāsti. Cīņas dziesmas. Izlase, II. Latv. dz. antoloģija. Latv. pad. dzeja. Mēs. No nakts uz rītu.

Asars Jānis (1877 — 1908)
Krājumos: Cīņas dziesmas. Latv. lit. kritika, I, II. Varavīksne, 1967.

Aspazija (Elza Pliekšāne, 1868 — 1943)
Dzeja. S. Vieses sak., biogr., un kom. 1966.
1. 422 lpp. (20 000)
2. 594 lpp. (20 000)
Lugas. S. Vieses sak. un kom. 1968.
1. 405 lpp. (20 000)
2. 442 lpp. (20 000)
Izlase. V. Labrences sak. un iev. 1959, 423 lpp. (30 000) (Skolēna bibl.) Tas pats. 1965, 377 lpp. (10 000) (Skolu bibl.)
Lirika. Izlase. I. Bērsona un J. Lūša sak. un iev. 1956, 438 lpp. (20 000) Tas pats. 1957, 451 lpp. (20 000)
Saulains stūrītis. Dzeja. 1958, 127 lpp. (20 000)
Sidraba šķidrauts. Simbolistiska drāma 5 cēl. 1966, 133 lpp. (30 000)
Zaudētas tiesības. Drāma 5 cēl. Vidusskolu 9. klasei. 1945, 55 lpp. (10 000)
Zila debess zelta mākoņos. Bērnības autobiogrāfija. 1968, 278 lpp. (20 000)
Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Latv. lit. kritika, I, III. Raiņa lit. mantojums, II. R. Blaumanis. Saules gadi. Varavīksne, 1968. Zelta tvaiks.

Astra (Lūcija Dīriķe, 1890)
Krājumos: Gadi sasaucas. Latv. lit. kritika, V — 1.

Auseklis (Miķelis Krogzemis, 1850 — 1879)
Izlase. V. Austruma sak., iev., piez. un bibliogr. 1955, 388 lpp. (20 000)
Krājumos: Gadsimtu naids. Izlase, I. Latv. dz. antoloģija. Latv. lit. kritika, I. Saules gadi.

Austriņš Antons (1884 — 1934)
Dzērvju zābaki. Vecās dzirnavas. Stāsti. 1941, 20 lpp. (25 000) (Skolas lit.) Tas pats. 1944, 15 lpp. (12 000) Puiškans. Bērnības atmiņu krāj. J. Sudrabkalna iev. 1959, 375 lpp. (30 000)
Sirmā stunda. Izlase. E. Dambura sak. un iev. V. Austruma un O. Pūces kom. 1960, 518 lpp. (30 000)
Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Latv. lit. kritika, IV — 2. R. Blaumanis. Saules gadi. Saules gadu stāsti. Varavīksne, 1967.

Balodis Andrejs (1908)
Spārnotie gadi. Dzejoļu izlase. K. Ozoliņa iev. 1958, 303 lpp. (5000) D.
Vēji logā. Dzejas. 1924—1941. 1955, 184 lpp. (5000) D.
Krājumos: Cīņas dziesmas. Latv. dz. antoloģija. No nakts uz rītu. Varavīksne, 1968.

Bankovičs A. (? — ?)
Krājumā: Cīņas dziesmas.

Bārda Fricis (1880—1919)
Bukurags. Dzejoļu izlase bērniem. 1958, 24 lpp. (40 000)
Dzejas. M. Kalves sak. un pēcv. 1956, 459 lpp. (20 000) Tas pats. 1959. (20 000)
Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Latv. lit. kritika, II, III. Saules gadi. Zelta tvaiks.

Barons Krišjānis (1835 — 1923)
Krājumā: Latv. dz. antoloģija.

Beika Dāvids (1885 — 1946)
Mežabrāļu gads. Memuāri. Cīņas un cilvēki Piektā gada revolūcijā. A. Beikas un A. Jansona iev. 1956, 548 lpp. (10 000)
Krājumā: Noietais ceļš.

Bendrupe Mirdza (1910)
Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Zelta tvaiks.

Bergs Kārlis (Kārlis Berķis, 1898 — ?)
Krājumā: Gadi sasaucas.

Berģis Sīmanis (1887 — 1943)
Ziemeļu pionieri. Šķiru cīņas romāns. P. Olmanes pēcv. 1957, 303 lpp. (10 000)
Krājumos: Latv. lit. kritika, V — 1. un 2. Noietais ceļš. Varavīksne, 1967. Vecie latv. strēlnieki.

Bērziņš-Ziemelis Jānis (1881—1941)
Krājumos: Latv lit. kritika, III, V — 1. un 2. Ļeņins latv. revolucionāru atmiņās. Par Ļeņinu. P. Stučka. Raiņa lit. mantojums, I.

Birkerts Antons (1876)
Daiļdarbi un atmiņas. A. Vilsona sak. un iev. 1958, 418. lpp. (5000)
Krājumos: Cīņas dziesmas. Latv. dz. antoloģija. Latv. lit. kritika, II, III, IV — 2.

Birznieks-Upītis Ernests (1871 — 1960)
Kopoti raksti. P. Birkerta red., iev. un piez. D.
1. 1946, 448 lpp. (10 000)
2. 1947, 460 lpp. (10 000)
3. 1948, 424 lpp. (10 000)
4. 1949, 547 lpp. (8000)
5. 1949, 376 lpp. (8000)
6. 1950, 464 lpp. (8000)
Kopoti raksti. Red. kol. K. Egle, A. Grigulis. A. Vilsons. A. Griguļa iev. J. Ozola kom. un bibliogr. E. Dambura sak. un monogr. D.
1. 1960, 621 lpp. (10 000)
2. 1961, 407 lpp. (9964)
3. 1961, 501 lpp. (9964)
4. 1961, 518 lpp. (9964)
5. 1962, 573 lpp. (9964)
6. 1962, 477 lpp. (9964)
7. 1963, 609 lpp. (9964)
Bucis un Ulla. Stāsts. 1958, 64 lpp. (30 000)
Druviņi. Stāsts. 1961, 30 lpp. (15 000)
Džamaledins un ērglis. Stāsts. 1951, 48 lpp. (10 000) (Skolēna bibl.)
Izlase. E. Dambura iev. 1951, 479 lpp. (8000)
Izlase. 1956, 400 lpp. (10 000)

Izlase. E. Andersones iev. Sak. I. Martinsone. 1959, 403 lpp. (30 000) (Skolēna bibl.)
Kaukāza stāsti. 1957, 480 lpp. (20 000)
Mūsu sēta. 1946, 70 lpp. (12 000)
Nīnas pasaciņas. 2. klasei. A. Tirzmalas iev. 1941, 95 lpp. (25 000) (Skolas lit.) Tas pats. 1944. (10 000) Tas pats. 1950, 64 lpp. (10 000) Tas pats. 1967, 127 lpp. (25 000)
Par gudro vārnu un ļauno sesku. Stāsti. 1949, 96 lpp. (10 000)
Pastariņa dienasgrāmata. Saīs. izd. Sak. A. Tirzmala. 1941, 93 lpp. (25 000) (Skolas lit.) Tas pats. 1952, 132 lpp. (10 000)
Pastariņa dienasgrāmata. Triloģija. E. Andersones iev. 1958, 448 lpp. (30 000)
Pastariņš skolā. A. Griguļa iev. 1952, 112 lpp. (10 000)
Pelēkā akmens stāsti. 1940, 31 lpp. (25 000) (Skolas lit.) Tas pats. 1948, 56 lpp. (10 000) (Skolēna bibl.) Tas pats. 1949, 59 lpp. (15 000) Tas pats. 1955, 48 lpp. (30 000)
Skaidrīte. Stāsts. 1957, 77 lpp. (30 000)
Stāsti. J. Lojas red. A. Upīša iev. 1941, 478 lpp. (10 000)
Stāsti. 1954, 68 lpp. (10 000)
Viņos laikos. Stāsti. A. Tirzmalas iev. 4. pārlab. iesp. 1941, 88 lpp. (5100)
Zem ābeles. Stāsti. Sak. A. Sprīvule. 1964, 189 lpp. (10 000)
Zvēri Rīgas Zooloģiskā dārzā. 1946, 100 lpp. (10 000)
Krājumos: Bez saules. Latv. lit. kritika, IV — 2. Saules gadu stāsti.

Blaumanis Rūdolfs (1863—1908)
Kopoti raksti. P. Ērmaņa sak. un piez.
1. 1941, 220 lpp. (10 000)
2. 1941, 264 lpp. (10 000)
3. 1941, 267 lpp. (10 000)
4. 1941, 306 lpp. (10 000)

Kopoti raksti. K. Egles sak. un red.
1. 1946, 252 lpp. (10 000)
2. 1946, 272 lpp. (10 000)
3. 1947, 292 lpp. (10 000)
4. 1949, 344 lpp. (E. Dambura priekšv.) (10 000)
5. 1949, 416 lpp. (10 000)

Kopoti raksti. K. Egles sak., kom. un bibliogr. A. Vilsona monogr. Red. kol. J. Kalniņš, J. Upītis, A. Vilsons.

1. 1958, 352 lpp. (30 000)
2. 1958, 352 lpp. (30 000)
3. 1958, 444 lpp. (30 000)
4. 1958, 511 lpp. (30 000)
5. 1958, 507 lpp. (30 000)
6. 1959, 526 lpp. (30 000)
7. 1959, 606 lpp. (30 000)
8. 1960, 512 lpp. (30 000)

Andriksons. Novele. 1941, 32 lpp. (20 000) (Skolas lit.) Tas pats. 6. klasei. 1944. (5000)

Izlase. 1958, 422 lpp. (30 000) (Skolēna bibl.)

Izlase. 1968, 461 lpp. (50 000)

Kā Jānis mācījās par kalēju. 1968, 24 lpp. (45 000)

Lugu izlase. E. Dambura iev. 1946, 220 lpp. (10 000)

Nāves ēnā. Novele. 6. klasei. 1941, 31 lpp. (15 000) (Skolas lit.) Tas pats. 1944. (5000) Tas pats. 1959, 71 lpp. (30 000)

Noveles. 1950, 180 lpp. (10 000)

Noveles. 1965, 213 lpp. (35 000)

Pazudušais dēls. 1945, 47 lpp. (5000)

Salna pavasarī. Novele. 1960, 45 lpp. (30 000)

Spēka ozols. Dzejoļu izlase. A. Vilsona pēcv. Sak. M. Bārbale. 1969, 143 lpp. (30 000)

Spijēnos. Oriģinālstāsts no latv. dzīves. 10. klasei. 1946, 76 lpp. (10 000) (Skolas lit.) Tas pats. 1948. (10 000)

Stāsti un noveles. Izlase. 1955, 428 lpp. (20 000) Tas pats. 1956. (40 000)

Velniņi. Pasaka. 1968, 59 lpp. (75 000)

Krājumos: Bez saules. Gadsimtu naids. Latv. dz. antoloģija. Latv. lit. kritika, I. Raiņa lit. mantojums, I. Saules gadi. Saules gadu stāsti. Zelta tvaiks.

Blaus Pēteris (1856 — 1930)

Krājumos: Cīņas dziesmas. Latv. dz. antoloģija. R. Blaumanis.

Branks Voldemārs (1897)

Kauju negaisos. (1915 — 1918) 1958, 215 lpp. (15 000) Tas pats. Kara gaitu apraksti. 2. pap. un pārstrād. izd. 1964, 455 lpp. (15 000)

Mazais cilvēks uz lielā ceļa. Puiku darbi un nedarbi. E. Jūras iev. 1960, 174 lpp. (10 00) Tas pats. Bērnības tēlojumi. E. Dambura iev. 1967, 222 lpp. (15 000)

Krājumā: Varavīksne, 1967.

Brigadere Anna (1861 — 1933)

Annele. 3. klasei. Stāsta fragm. 1940, 75 lpp. (25 000) (Skolas lit.)

Anneles stāsti. Saīs. stāstiņi bērniem. 1960, 223 lpp. (45 000)

Jaunatnes triloģija. I. Dievs, Daba, Darbs. 1945, 276 lpp. (5000)

Maija un Paija. Pasaka 7 tēlojumos. 5. klasei. 1940, 134 lpp. (25 000) (Skolas lit.)

Pasaku lugas. M. Ābolas iev. 1956, 338 lpp. (30 000)

Sprīdītis. Pasaka 7 tēlojumos. 1962, 114 lpp. (15 000)

Stāsti un noveles. Izlase. E. Dambura pēcv. 1958, 454 lpp. (50 000)

Triloģija. E. Andersones iev. 1957, 703 lpp. (30 000)

Krājumos: Bez saules. Gadsimtu naids. Latv. dz. antoloģija. R. Blaumanis. Saules gadi. Saules gadu stāsti. Zelta tvaiks.

Brīvzemnieks Fricis (Fricis Treilands, 1846 — 1907)

Krājumā: Saules gadi.

Brodele Anna (1910)

Krājumā: Latv. dz. antoloģija.

Brūklenājs Augusts (Augusts Ulmis-Pogulis, 1891 — 1918)

Izlase. V. Austruma iev. 1955, 223 lpp. (5000)

Krājumos: Gadi sasaucas. Latv. dz. antoloģija. Mēs.

Burnevics Edmunds (1893 — ?)

Krājumos: Skaudrajos gados. Vecie latv. strēlnieki.

Ceplis Alvils (1897 — 1937)

Daiļdarbu izlase. H. Rukšāna sak. un pēcv. K. Preisa bibliogr.

1. 1959, 577 lpp. (10 000)
2. 1959, 378 lpp. (10 000)

Krājumos: Cīnītāju stāsti. Gadi sasaucas. Latv. lit. kritika, V — 1. Mēs. Skaudrajos gados. Varavīksne, 1967. Vecie latv. strēlnieki.

Ceronis (Teodors Viļķers, 1863 — ?)

Krājumā: Latv. dz. antoloģija.

Čāgans (Grauzdiņš, 1877 — ?)

Krājumā: Gadi sasaucas.

Čaks Aleksandrs (Aleksandrs Čadarainis, 1902—1950)

Izlase. Red. kol. A. Balodis, A. Grigulis, Ž. Grīva. V. Meļņa iev. Sak. O. Vācietis. D.
1. 1961. 421 lpp. (15 000)
2. 1961, 382 lpp. (15 000)

Kļava lapa. Stāsti jaunatnei. E. Dambura sak. un iev. 1969, 152 lpp. (45 000) D.

A. Čaks un E. Ādamsons. Nagla, Tomāts un Plūmīte. Groteska, bērnu spēle 3 cēl. M. Ķempes iev. 1958, 65 lpp. (10 000)

Umurkumurs. Poēma no Rīgas nesenās pagātnes. 1968, 71 lpp. (15 000+45 000)

Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Latv. lit. kritika, IV — 1. un 2. Mēs. Varavīksne, 1967. Zelta tvaiks.

Dauge Pauls (1869 — 1946)

1905.—1907. gada revolūcija Latvijā. 1949, 63 lpp. (10 000)

P. Stučkas dzīve un darbs. J. Vilka red. un iev. 1958, 552 lpp. (3000) D.

Krājumos: Latv. lit. kritika, V — 1. Ļeņins latv. revolucionāru atmiņās. Par Ļeņinu. P. Stučka. Raiņa lit. mantojums, I, II.

Deglavs Augusts (1862 — 1922)

Izlase. I. Bērsona iev. Sak. J. Frīde. 1965. 332 lpp. (15 000)

Rīga. Romāns. A. Griguļa red. un kom. M. Kalves iev. 1951, 1136 lpp. (7000)

Rīga. Romāns 3 sējumos. M. Kalves pēcv.
1. 1957, 804 lpp. (10 000) Tas pats. 1958. (10 000) Tas pats. 1960. (15 000)
2. 1957, 590 lpp. (10 000) Tas pats. 1958. (10 000) Tas pats. 1960. (15 000)
3. 1957, 600 lpp. (10 000) Tas pats. 1958. (10 000) Tas pats. 1960. (15 000)

Krājumos: Latv. lit kritika, I un II. Raiņa lit. mantojums, II.

Delle Vilma (1892)

Krājumā: Varavīksne, 1967.

Dermanis Vilis (1875 — 1938)

Krājumos: Latv. lit. kritika, II, V — 2. P. Stučka.

Dievkociņš Jūlijs (1879 — 1906)

Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Saules gadi. Varavīksne, 1969.

Doku Atis (1861 — 1903)

Izlase. A. Griguļa iev. Sak. B. Smilktiņa. 1963, 518 lpp. (30 000)

Mans dzīves rīts. Atmiņas no bērnu dienām. 1950, 64 lpp. (15 000) Tas pats. 1957. (20 000)

Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Saules gadu stāsti.

Dorbe Herberts (1894)

Dzeja. B. Saulīša iev. 1958, 234 lpp. (8000) D.

Dzejoļi bērniem. Izlase. 1956, 71 lpp. (25 000)

Es un mani draudziņi. Dzejoļi bērniem. 1969, 55 lpp. (25 000) D.

Gadu gaismā. Dzejas izlase. B. Saulīša iev. 1964, 166 lpp. (8000) D.

Putni daino patiesību. Mazi stāsti. 1959, 242 lpp. (15 000) D.

Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Mēs. Sarkanais semafors. Saules gadi. Zelta tvaiks.

Drēziņš Ēriks (Jānis Tauriņš, 1914 — 1942)

Sirds liesmās. Dzeja. A. Jansona iev. Sak. A. Imermanis. 1955, 168 lpp. (5000) D.

Dzirkstele Kārlis (Kārlis Ozoliņš, 1893—1938)

Krājumā: Latv. lit. kritika, V — 1. Vecie latv. strēlnieki.

Eferts-Klusais Ernests (1889 — 1927)

Izlase. J. Niedres iev. 1947, 240 lpp (8000)

Mārcis. Stāsts. 1968, 66 lpp. (15 000)

Plinšu sieva. Stāsts. 1969, 83 lpp. (30 000)

Krājumos: Cīnītāju stāsti. Izlase, II. Latv. lit. kritika, V — 1. Skaudrajos gados. Vecie latv. strēlnieki.

Egle Rūdolfs (1889 — 1947)

Krājumos: Latv. lit. kritika, IV — 1. Raiņa lit. mantojums, II. Varavīksne, 1967.

Eidemanis Roberts (1895—1937)

Akmeņu sacelšanās. Prozas izlase. G. Silenieces pēcv. 1965, 246 lpp. (15 000)

Izlase. G. Silenieces sak. un pēcv. 1958, 750 lpp. (10 000)

Krājumos: Cīnītāju stāsti. Gadi sasaucas. Izlase, II. Mēs. Saules gadi. Skaudrajos gados. Vecie latv. strēlnieki. Zelta tvaiks. Zem Oktobra karoga.

Eiduks Jānis (1897 — 1943)
Pārbaude. Darbu izlase. K. Preisa sak., pēcv. un bibliogr. 1969, 319 lpp. (15 000)
Krājumos: Gadi sasaucas. Latv. lit. kritika, V — 1. un 2. Varavīksne, 1967. Vecie latv. strēlnieki.
Ērmanis Pēteris (1893 — 1969)
Krājumā: Varavīksne, 1968.
Esenberģu Jānis (1862 — 1890)
Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Zelta tvaiks.

Ezerietis Kārlis (Kārlis Augenbergs, 1869 — 1923)
Pīlādži. Stāstu izlase. J. Niedres sak. un iev. 1969, 271 lpp. (15 000)
Krājumā: Varavīksne, 1969.
Ezeriņš Jānis (1891 — 1924)
Novelu izlase. M. Kalves iev. 1955, 264 lpp. (20 000)
Stāsti un noveles. Izlase. M. Kalves iev. Sak. I. Lubējs. 1962, 446 lpp. (30 000)
Tornis. Novele. 1959, 45 lpp. (50 000)
Vecais pulkstenis. Novele. 1968, 33 lpp. (15 000)
Krājumos: Gadsimtu naids. Zelta tvaiks.

Feldmanis Ansis (1896 — 1938)
Krājumos: Ļeņins latv. revolucionāru atmiņās. Par Ļeņinu. Vecie latv. strēlnieki (ar parakstu: P. Akm.).

Fimbers Kārlis (1898)
Pelēkā zeme. Romāns. 1956, 542 lpp. (10 000) Tas pats. 1958, 525 lpp. (10 000)
Krājumā: Varavīksne, 1968.
Freinbergs Kārlis (1884—1967)
Krājumā: Raiņa lit. mantojums, II.

Frīdenberģis-Mieriņš Jānis (1869 — 1894)
Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Varavīksne, 1969.

Fross Emīls (Fricis Rozenbahs, 1904 — 1943)
Krājumos: Latv. lit. kritika, IV — 1. No nakts uz rītu. Sarkanais semafors.

Grants Arnolds (Arnolds Ikals, 1906 — 1942)
Tērauddzirkstis. Izlase. A. Broka iev. Sak. P. Olmane. 1963, 359 lpp. (15 000)
Krājumos: Gadi sasaucas. No nakts uz rītu. Zem Oktobra karoga.

Grants Jānis (Jānis Jēkabsons, 1909)
Krājumā: Varavīksne, 1969.

Grēviņš Valdis (1895 — 1968)
Dziedvēji. Daudzu gadu dziesmas. 1968, 143 lpp. (16 000) D.
Lapas lido, lapas skan. Dzeju izlase. 1915 — 1945. A. Upīša iev. 1946. 160 lpp. (5000) D.
Krājumos: Mēs. Zelta tvaiks.

Grigulis Arvīds (1906)
Kopoti raksti. Red. kol. J. Kalniņš, A. Sakse, J. Sudrabkalns. J. Sudrabkalna iev. B. Saulīša biogr. B. Gudriķes sak. un kom. D.
1. 1963, 411 lpp. (10 000)
2. 1963, 526 lpp. (10 000)
3. 1963, 681 lpp. (10 000)
4. 1964, 609 lpp. (10 000)
5. 1964, 486 lpp. (10 000)
6. 1964, 601 lpp. (10 000)
7. 1966, 669 lpp. (10 000)

Ceriņzars. Dzejoļu izlase. 1959, 93 lpp. (20 000) D.
Cilvēki dārzā. Romāns. B. Saulīša iev. 1957, 210 lpp. (30 000) Tas pats. 1959, 296 lpp. (30 000)
Dzejoļi, stāsti, lugas. Izlase. K. Kundziņa iev. 1956, 655 lpp. (10 000) D.
Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Latv. lit. kritika, IV — 1.

Grīva Žanis (Žanis Folmanis, 1910)
Krājumā: No nakts uz rītu.

Grīziņš Jānis (Jānis Griķis, 1900 — 1941)

Vārnu ielas republika. Stāsts. A. Griguļa iev. 1947, 240 lpp. (5000) Tas pats. B. Saulīša iev. 1957, 174 lpp. (30 000)
Krājumā: Saules gadu stāsti.

Grots Jānis (1901 — 1968)
Kopoti raksti 6 sējumos. Red. kol. A. Grigulis, B. Saulītis, J Sudrabkalns. J. Sudrabkalna iev. I. Bērsona sak. un kom. D.
1. 1968, 633 lpp. (8000)
2. 1969, 757 lpp. (8000)
3. 1969, 741 lpp. (8000)

Lirika. A. Vējāna sak. un iev. 1957, 354 lpp. (5000) D.

Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Latv. lit. kritika, IV — 1. un 2. Mēs. Varavīksne, 1967. Zelta tvaiks.

Gruzna Pāvils (1878 — 1950)
Krājumā: Varavīksne, 1968.

Gulbis Fridrihs (1894 — 1951)
Krājumos: Latv. lit. kritika, IV — 2. Varavīksne, 1968.

Gulbis Jānis (Jānis Bullis, 1885 — 1917)
Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Latv. lit. kritika, II.

Imermanis Anatols (1914)
Lirika. Izlase. A. Vējāna sak. un iev. 1964, 472 lpp. (10 000) D.
Krājumos: Cīņas dziesmas. Latv dz. antoloģija.

Jakobsons Kārlis (1889 — 1931)
Krājumos: Gadi sasaucas. Latv. lit. kritika, V — 2.

Jakobsons Voldemārs (1895 — 1933?)
Krājumos: Gadi sasaucas. Mēs.

Jansons-Brauns Janis (1872 — 1917)
Krājumos: Cīņas dziesmas. Latv. lit. kritika, I, II, III.

Jaunsudrabiņš Jānis (1877 — 1962)
Aija. Triloģija. 1957, 404 lpp. (30 000+30 000)
Ar makšķeri. Tēlojumi. 1958, 52 lpp. (30 000) Tas pats. 1968. 115 lpp. (30 000)
Baltā grāmata. Saīs. izd. A. Tirzmalas sak. un iev. 1941, 71 lpp. (25 000) (Skolas lit.) Tas pats, 1944. (10 000)
Baltā grāmata. J. Sudrabkalna iev. Autora ilustrācijas. 1957, 457 lpp. (50 000)
Jo pliks, jo traks. Komēdija 3 cēl. Em. Melngaiļa Tautas mākslas nams, 1958, 46 lpp. (1000)
Sapnis saulītē. Bērnu luga 1 cēl. 4. klasei. 1940, 27 lpp. (25 000) (Skolas lit.) Taspats. 1944, 23 lpp. (5000)
Vēja ziedi. Rasmas stāsts. 1959, 191 lpp. (60 000)
Zaļā grāmata. J. Sudrabkalna iev. 1959, 514 lpp. (60 000) Taspats. 1965, 495 lpp. (30 000)
Krājumos: Latv. lit. kritika, II, III, IV — 1. R. Blaumanis. Saules gadi. Saules gadu stāsti. Zelta tvaiks.

Jokums Konrāds (1894 — 1941)
Avantūra. (Sk. R. Apini.)
Izlase. Sak. K. Preiss un H. Rukšāns. H. Rukšāna pēcv. K. Preisa bibliogr. 1959, 512 lpp. (15 000)
Krājumos: Cīnītāju stāsti. Gadi sasaucas. Latv. lit. kritika, III, V — 1. un 2. Latv. strēlnieki cīņā par padomju varu. Vecie latv. strēlnieki. Zem Oktobra karoga.

Jūlians Jūlijs (Jūlijs Balodis, 1897)
Krājumā: Gadi sasaucas.

Kadiķis-Groznijs Arturs (1901 — 1934)
Rakstu izlase. K. Preisa sak. un iev. 1956, 366 lpp. (10 000)
Krājumos: Skaudrajos gados. Vecie latv. strēlnieki.

Kalniņa-Kurševica (1875 — ?)
Krājumā: Cīņas dziesmas.

Kalnleja Alberts (Alberts Bergtāls, 1888 — 1959)
Krājumā: Varavīksne, 1968.

Kapiņš Miķelis (1893 — 1956)
Krājumā: Skaudrajos gados.

Kaudzītes Matīss (1848 — 1926)

Kaudzītes Reinis (1839 — 1920)
Brāļu Kaudzīšu Raksti. K. Egles sak., red. un piez.
3. «Literatūra», 1940, 350 lpp. (2800)
4./5. «Literatūra», 1940, 543 lpp. (E. Brencēna il.) (3100)
6. VAPP, 1941, 398 lpp. (3100)
Mērnieku laiki. Stāsts. Ar E. Brencēna il. 1949, 12. izd. K. Egles piez. 539 lpp. (10 000) Tas pats. 1954, 492 lpp. (10 000) Taspats. 1964, 447 lpp. (40 000)
Mērnieku laiki. Stāsts. (Bez il.) 1955, 503 lpp. (30 000) Taspats. 1959, 502 lpp. (20 000)
Krājumos Kaudzītes Matīsa darbi: Gadsimtu naids. Latv. dz. antoloģija. Latv. lit. kritika, I, IV — 2. R. Blaumanis. Saules gadi. Varavīksne, 1968. Zelta tvaiks.
Krājumos Kaudzītes Reiņa darbi: Gadsimtu naids. Latv. lit. kritika, II.

Kaužens Jānis (Jānis Bērziņš, 1905—1940)
Krājumos: Latv. lit. kritika, IV — 1. No nakts uz rītu.

Klitija (Alvīne Skuja, 1892—1931)
Krājumos: Gadi sasaucas. Varavīksne, 1967.

Knoriņš Vilis (1890 — 1939)
Literatūrkritiski raksti. Izlase. J. Frīdes iev. M. Knoriņas bibliogr. Sak. Ē. Sokols. 1960, 446 lpp. (5000)
Krājumos: Latv. lit. kritika, III, V — 1. un 2.

Kosa Juris (1878 — 1967)
Dienas tveicē. Stāsti. E. Dambura sak. un iev. 1969, 159 lpp. (15 000)

Kraujiņš Kārlis (1879)
Kā pārsliņa lidoja uz sauli. Mīklu pasakas, stāstiņi un tēlojumi. 1967, 163 lpp. (15 000)
Saules bērns. Mīklu pasakas. 1960, 61 lpp. (15 000)
Spokudzirnas. 1969, 64 lpp. (30 000)
Krājumā: Varavīksne, 1969.

Krišjāne Emīlija (1888)
Krājumā: Varavīksne, 1968.

Kronenbergs Alberts (1887—1958)
Jērādiņa. Dzejojums. Autora teksts un zīm. 1957, 60 lpp. (25 000)
Mazais ganiņš un viņa brīnumainie piedzīvojumi. Dzejojums. A. Kronenberga teksts un zīm. 1958, 48 lpp. (28 000)
Krājumā: Saules gadi.

Kronvalda Atis (1837 — 1875)
Krājumā: Varavīksne, 1967.

Krūmiņš-Pilāts Jānis (1894 — 1938)
Krājumos: Latv. lit. kritika, IV — 1. Par Padomju Latviju, I.

Krūza Kārlis (1884—1960)
Krājumos: Cīņas dziesmas. Latv. dz. antoloģija. Latv. lit. kritika, II.

Kurcijs Andrejs (Andrejs Kuršinskis, 1884 — 1959)

Atmoda. Kādas jaunības stāsts. A. Jansona iev. 1957, 333 lpp. (10 000)

Cūkgans. Kādas bērnības stāsts. 1956, 390 lpp. (10 000)

Dzeja. Izlase. A. Griguļa pēcv. 1958, 319 lpp. (5000) D.

Dzīvības vārtos. Romāns. A. Upīša iev. 1956, 286 lpp. (10 000)

Vienkārša dzīve. Prozas izlase. V. Meļņa iev. 1959, 375 lpp. (15 000)

Piezīme. Visas šīs A. K. grāmatas iznākušas vienādā formātā un it kā veido rakstnieka darbu izlasi 5 sējumos.

Krājumos: Dieva tā kunga kalpi. Latv. lit. kritika, IV — 1. Mēs. Zelta tvaiks.

Kurons Kārlis (Kārlis Līcis, 1898 — 1929)

Krājumos: Gadi sasaucas. Latv. lit. kritika, V — 1.

Ķempe Mirdza (1907)

Dzejas. (Izlase.) 1955, 200 lpp. (5000) D.

Mīlestība. Dzejas izlase. 1957, 79 lpp. (5000) Tas pats. 1958. (8000) D.

Mirkļu mūžība. Dzejoļu izlase. 1964, 296 lpp. (16 000) D.

Rīta vējš. Dzejas. 1946, 96 lpp. (5000) D.

Ķikuts Pēteris (1907—1943)

Nemierīgās liesmas. Dzeja. B. Tabūna iev. Sak. A.Sītiņa. 1961, 226 lpp. (8000)

Krājumos: Gadi sasaucas. Latv. lit. kritika, IV — 1. un 2. Mēs. Varavīksne, 1967. Zem Oktobra karoga.

Ķipers Jūlijs (1901)

Krājumos: Mēs. No nakts uz rītu.

Ķuzāns Pēteris (1910 — 1944)

Krājumā: No nakts uz rītu.

Lācis Jūlijs (1892 — 1941)

Krājumā: Varavīksne, 1967.

Lācis Vilis (1904 — 1966)

Raksti. (K. Ozoliņa iev. I. Sokolovas un A. Bočarova biogr. I. Sokolovas bibliogr.) D.

1. 1959, 623 lpp. (25 000)
2. 1959, 723 lpp. (25 000)
3. 1959, 927 lpp. (25 000)
4. 1960, 645 lpp. (25 000)
5. 1960, 607 lpp. (25 000)
6. 1960, 723 lpp. (25 000)
7. 1961, 734 lpp. (25 000)
8. 1961, 845 lpp. (25 000)
9. 1961, 907 lpp. (25 000)
10. 1962, 737 lpp. (25 000)

Akmeņainais ceļš. Romāns. 1964, 326 lpp. (65 000)

Bāka uz salas. Drāma 3 cēl. 1946, 84 lpp. (5000)

Četri braucieni. Stāsti. 1949. 71 lpp. (10 000) (Stāstu bibl.)

Noveles un stāsti. (1930 — 1940) 1946, 388 lpp. (10 000)

Pazudušā dzimtene. Romāns. (1. daļa.) 1941, 236 lpp. (10 100)

Pazudusī dzimtene. 1953, 303 lpp. (10 000) D. Tas pats. 1966, 290 lpp. (100 000)

Putni bez spārniem. Romāns 3 d. 1949, 572 lpp. (20 000) D. Tas pats. 1957, 614 lpp. (30 000)

Senču aicinājums. Piedzīvojumu romāns. 1965, 295 lpp. (100 000)

Vanadziņš. Novele. 1966, 45 lpp. (40 000)

Zītaru dzimta. (Vecā jūrnieku ligzda.) Romāns. 1955, 796 lpp. D.

Zvaigznes pār jūru. Stāsti un noveles. A. Sakses iev. Sak. J. Bērziņš. 1964, 423 lpp. (45 000) D.

Zvejnieka dēls. Romāns. 1945, 436 lpp. (10 000) Tas pats. 1947, 480 lpp. (20 000) Tas pats. 1956, 454 lpp. (30 000) Tas pats. 1967, 461 lpp. (50 000)

Krājumā: Saules gadu stāsti.

Laicens Linards (1883 — 1938)

Raksti. Red. kol. E. Niedra, I. Lēmanis, A. Sakse, K. Ozoliņa iev. J. Niedres sak. un kom. K. Egles bibliogr.

1. 1958, 455 lpp. (3000)
2. 1958, 502 lpp. (3000)
3. 1958, 431 lpp. (3000)
4. 1958, 633 lpp. (3000)
5. 1959, 435 lpp. (3000)
6. 1959, 335 lpp. (3000)
7. 1959, 637 lpp. (3000)

8. 1959, 533 lpp. (3000)
9. 1960, 563 lpp. (3000)

Akmens logā. Stāsti. M. Ābolas sak. un iev. 1956, 514 lpp. (20 000)
Dzeja. Izlase. K. Ozoliņa iev. 1956, 215 lpp. (5000)
Dzeja. Izlase. Sak. O. Laicena. 1963, 269 lpp. (8000)
Ho-Tai. Dzeja. 1968, 70 lpp. (50 000)
Kliedzošie korpusi. Romāns. 1955, 201 lpp. (30 000)
Laimes putns. Pasaka. 1957, 17 lpp. (45 000)
Krājumos: Cīnītāju stāsti. Cīņas dziesmas. Dieva tā kunga kalpi. Gadi sasaucas. Izlase, II. Latv. dz. antoloģija. Latv lit. kritika, III, IV — 1. un 2., V — 2. Mēs. No nakts uz rītu. Raiņa Lit. mantojums, II. R. Blaumanis. Saules gadi. Zelta tvaiks. Zem Oktobra karoga.

Laiviņš Augusts (1889 — 1965)
Jūras gaigaliņa. Jaunatnes drāma 5 cēl. no Latvijas vergu laikiem. Em. Melngaiļa Tautas mākslas nams, 1958, 57 lpp. (1000)

Lavins Pēteris (Pēteris Baumanis, 1897)
Krājumā: Gadi sasaucas.

Lēmanis Indriķis (1904 — 1960)
Izlase. I. Sokolovas iev. D.
1. 1967, 430 lpp. (20 000)
2. 1967, 550 lpp. (20 000)
Cietās rokas. Romāns. 2. izd. 1941, 174 lpp. (5100) Tas pats. 1950, 135 lpp. (5000)
Māte. Stāsts. 2. izd. Valsts apgādn., 1940, 96 lpp. (2000)
Nākotnes vārdā. Izlase. A. Brodeles pēcv. 1959, 506 lpp. (15 000) D.
Stāstu izlase. 1954, 312 lpp. (10 000) D.
Tālais rīts. Stāsts. 1941, 95 lpp. (7000)
Krājumos: Latv. lit. kritika, IV —1. No nakts uz rītu.

Līgotņu Jēkabs (Jēkabs Roze, 1874 — 1942)
Krājumos: Cīņas dziesmas. Latv. lit. kritika, II, III, IV — 1.

Līvu Jurka (Juris Puriņš, 1875 — 1956)
Krājumā: Cīņas dziesmas.

Lukss Valdis (1905)

Raksti. Red. kol. J. Grants, F. Rokpelnis, A. Vējāns, J. Granta iev. R. Kluces kom. un bibliogr. Sak. E. Damburs. D.
1. 1965, 498 lpp. (8000)
2. 1965, 634 lpp. (8000)
3. 1966, 577 lpp. (8000)
4. 1967, 703 lpp. (8000)

Dzejas. 1949, 364 lpp. (3000) D. Tas pats. 1951, 383 lpp. (2000)

Izlase. Dzejas. F. Rokpeļņa iev. 1955, 408 lpp. (10 000) D. Skarbums. Dzejas. 1941, 151 lpp. (5100) D.

Krājumā: Latv. dz. antoloģija.

Lupands K. (Haralds Vecvagars, 1910 — 1966)

Krājumos: Cīņas dziesmas. No nakts uz rītu.

Mākonis (Jēkabs Kalniņš, 1879 — 1918)

Izlase. I. Bērsona sak. un iev. 1957, 218 lpp. (5000)

Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Varavīksne, 1969.

Mālberģis Fridrihs (1824 — 1907)

Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Saules gadi. Varavīksne, 1969.

Medenis Jānis (1903 — 1961)

Dienu krāšņums. Dzeja. E. Sokola pēcv. 1958, 287 lpp. (8000) D.

Krājumos: Mēs. Zelta tvaiks.

Mende Marta (1897 — 1926)

Krājumos: No nakts uz rītu. Varavīksne, 1967.

Merķelis Garlībs (1769 — 1850)

Izlase. B. Arnicānes sak., iev. un piez. Tulk. B. Arnicāne, A. Grēviņa, M. Kaudzīte. 1969, 431 lpp. (10 000)

Latvieši, sevišķi Vidzemē, filozofiskā gadsimteņa beigās. J. Niedres iev. M. Stepermaņa piez. Tulk. A. Feldhūna redakcijā. 1953, 224 lpp. (10 000)

Krājumā: Varavīksne, 1969.

Misiņš Jānis (1862—1945)

Izlase. Red. kol. E. Arājs, K. Egle, F. Rancāns. K. Egles un F. Rancāna iev. F. Rancāna piez. K. Egles bibliogr. LPSR ZA izd., 1962. 179 lpp. (2000)

Muižnieks Ignats (1909)
Krājumā: Varavīksne, 1969.

Murevska Erna (1902 — 1928?)
Krājumā: No nakts uz rītu.

Neikens Juris (1826 — 1868)
Bāris. Stāsts. 1940, 54 lpp. (25 000) (Skolas lit.)

Niedra Ernestīne (1901)
Krājumā: No nakts uz rītu.

Niedre Jānis (1909)
Ķeceris Latgalē. Skices un stāsti. 2. papild. iesp. Valsts apgādn., 1940, 117 lpp. (2000)
Piecu korpusu kamerās. Stāsti. 1941, 172 lpp. (10 000)
Tas pats. 1958, 138 lpp. (10 000)
33 stāsti. V. Vāveres iev. K. Egles bibliogr. 1959, 293 lpp. (15 000) D.
Krājumos: Dieva tā kunga kalpi. Latv. lit. kritika, IV — 1.

Paegle Alberts (1904)
Krājumā: No nakts uz rītu.

Paegle Leons (1890 — 1926)
Kopoti raksti. Red. kol. E. Andersone, K. Kundziņš, J. Niedre. J. Niedres iev. E. Andersones pēcv. Sak. O. Paegle-Frankevica un V. Labrence.
1. 1956, 510 lpp. (10 000)
2. 1956, 815 lpp. (5000)
3. 1956, 459 lpp. (5000)
4. 1957, 550 lpp. (5000)
5. 1958, 530 lpp. (5000)

Ar Raibaļu tirgū. Stāsti. Latv. laikr. un žurn. izd., 1949, 38 lpp. (20 000) (Bērnības bibl.)
Bērnu dienām. Dzejoļi un stāstiņi. Sak. O. Paegle. 1956, 79 lpp. (10 000)
Darba bērni. Stāsti jaunatnei. 1941, 79 lpp. (7000)
Dzeja. A. Griguļa red. 1945, 411 lpp. (8000)
Dzeju izlase. 1945, 48 lpp. (10 000) (Skolas lit.)
Izlase. V. Kaņepes sak. un iev. 1959. 280 lpp. (30 000) (Skolēna bibl.)
Jaunatnei. Stāsti, dzejas, fragmenti. Sak. I. Vecozola. V. Luksa iev. 1947, 124 lpp. (8000)

Jauno vanagu sasaukšanās. Jaunatnes dzeja. R. Egles iev. Valsts apgādn., 1940, 66 lpp. (2000) Tas pats. VAPP, 1941. (3000)

Kādas mazas meitiņas piedzīvojumi. Luga. 1969, 98 lpp. (5000) (Atvērsim priekškaru.)

Klijāns. Vāvere Kuplaste. Stāsti. 1959, 43 lpp. (15 000)

Lugas. A. Griguļa red. un iev. 1947, 682 lpp. (8000)

Mazajiem draugiem. Dzejoļu izlase. Sak. Z. Deglava. 1949, 47 lpp. (20 000)

Proza. Romāni. O. Paegles sak. un iev. 1949, 484 lpp. (10 000)

Runga, iz maisa! Pasaku spēle 9 ainās. 1959, 87 lpp. (10 000)

Saulīti gaidot. Dzeja. 1967, 22 lpp. (50 000)

Smēdē. Pasaka par dzelzs puiku. 1961, 22 lpp. (30 000)

Stāsti. O. Paegles sak. un priekšv. 1950, 404 lpp. (5000)

Stāsti jaunatnei. 1945, 45 lpp. (10 000)

Stāsti jaunatnei. 1954, 116 lpp. (10 000)

Krājumos: Cīnītāju stāsti. Cīņas dziesmas. Latv. dz. antoloģija. Latv. pad. dzeja. Latv. lit. kritika, III, IV — 1. Mēs. No nakts uz rītu. Raiņa Lit. mantojums, I. Saules gadi. Saules gadu stāsti. Zelta tvaiks. Zem Oktobra karoga.

Palevičs Jukums (1873 — 1900)

Lugas. V. Hausmaņa iev. un kom. 1969, 135 lpp. (3000)

Pauls Ludvigs (? — ?)

Krājumā: Cīņas dziesmas.

Pekmanis Pēteris (? — ?)

Krājumā: Cīņas dziesmas.

Pēks Jorgens (1884)

Krājumā: Gadi sasaucas.

Pelēkais Kārlis (Kārlis Upmalis, 1896 — 1938)

Dzejoļu izlase. V. Eisules sak. un iev. 1957, 227 lpp. (5000)

Krājumos: Gadi sasaucas. Latv. lit. kritika, V — 1. Mēs.

Pelše Roberts (1880 — 1955)

Krājumos: Latv. lit. kritika, II, III, V — 1. un 2. Ļeņins Latv. revolucionāru atmiņās. Par Ļeņinu.

Pērsietis (Kārlis Zemītis, 1862—1901)
Izlase. A. Griguļa sak. un iev. 1951, 321 lpp. (5000)
Krājumos: Bez saules. Latv. dz. antoloģija. Saules gadi.

Pīpiņš-Vizulis Ermanis (1873 — 1927)
Krājumos: Latv. lit. kritika, I. Raiņa Lit. mantojums, I un II. Varavīksne, 1967.

Plaudis Jānis (1903—1952)
Raksti. Red. kol. A. Grigulis, J. Grots, J. Niedre. E. Dambura sak. un iev. J. Ozola kom. un bibliogr. D.
1. 1964, 543 lpp. (5000)
2. 1964, 533 lpp. (5000)
3. 1965, 457 lpp. (5000)
4. 1966, 510 lpp. (5000)
Laikalielums. Dzejas. 1948, 192 lpp. (3000) D.
Krājumos: Latv dz. antoloģija. Latv. lit. kritika, IV — 1. Mēs. Varavīksne, 1967. Zelta tvaiks.

Plūdons Vilis (Vilis Lejnieks, 1874 — 1940)
Atraitnes dēls. Poēma. 1959, 65 lpp. (50 000)
Darbu izlase. V. Labrences iev. 1959, 255 lpp. (10 000) (Skolēna bibl.)
Divas pasaules. Poēma. E. Dambura iev. 1951, 52 lpp. (5000)
Dzeja un proza. Izlase. M. Ābolas sak. un iev. 1955, 436 lpp. (20 000) Tas pats. 1956. (40 000)
Dzejoļi bērniem. Izlase. 1955. 36 lpp. (30 000)
Ēža kažočiņš. Pasaka dzejā. 1957, 24 lpp. (30 000)
Izlase. V. Labrences iev. 1965, 255 lpp. (10 000) (Skolu bibl.) Piezīme. Īstenībā — jauns «Darbu izlases» izdevums.
Mazā Anduļa pirmās bērnības atmiņas. Saīs. izd. 1941, 39 lpp. (25 000) (Skolas lit.) Tas pats. 1957, 71 lpp. (30 000)
Poēmas. E. Dambura iev. 1954, 94 lpp. (10 000)
Sniegavīrs. Dzejolis. 1962, 14 lpp. (20 000)
Uz saulaino tāli. Poēma. 1950, 84 lpp. 15 000)
Zaķīšu pirtiņa. Dzejolis. 1959, 10 lpp. (45 000)
Zaķīšu pirtiņa. Dzejoļi. 1966, 62 lpp. (50 000)
Krājumos: Bez saules. Cīņas dziesmas. Latv. dz. antoloģija. Latv. lit. kritika, IV — 2. Saules gadi. Saules gadu stāsti. Zelta tvaiks.

Poruks Jānis (1871 — 1911)

Dzejoļi. Izlase. A. Vilsona sak. un pēcv. 1957, 142 lpp. (20 000)

Kauja pie Knipskas. Stāsts. 3. klasei. 1940, 31 lpp. (25 000) (Skolas lit.) Tas pats. 1952, 31 lpp. (15 000) Tas pats. 1961, 38 lpp. (20 000)

Pērļu zvejnieks. Saīs. izd. 10. klasei. 1946, 92 lpp. (10 000) (Skolas lit.)

Reālistiski stāsti. A. Griguļa iev. 1953, 311 lpp. (15 000)

Stāsti. Izlase. V. Valeiņa iev. 1959, 199 lpp. (50 000)

Tracis. Dzejolis. 1958, 11 lpp. (30 000)

Krājumos: Bez saules. Latv. dz. antoloģija. Saules gadi. Saules gadu stāsti. Zelta tvaiks.

Priede Eduards (1904 — 1941)

Krājumā: No nakts uz rītu.

Priednieks Kārlis (Kārlis Ozols, 1896 — 1943)

Krājumos: Gadi sasaucas. Latv. lit. kritika, V — 1. un 2. Mēs.

Prūsis Ermanis (1820—1870)

Krājumā: Cīņas dziesmas.

Pūķis Valdis (1908)

Krājumā: No nakts uz rītu.

Pumpurs Andrejs (1841 — 1902)

Lāčplēsis. Tautas eps, pēc tautas teikām sacerēts. 4. klasei. 1940, 150 lpp. (25 000) (Skolas lit.) Tas pats. A. Upīša iev. 1947, 187 lpp. (15 000) Tas pats. 1957, 179 lpp. (20 000) Tas pats. J. Rudzīša iev. un kom. Red. kol. A. Ancelāne, V. Greble, J. Kalniņš. Ē. Sokols. LPSR ZA izd., 1961, 320 lpp. (5000)

Krājumos: Gadsimtu naids. Izlase, I. Latv. dz. antoloģija.

Purapuķe Jānis (1864 — 1902)

Spieķis un divisuņi. Stāsts. 1959, 165 lpp. (45 000)

Puriņš Kārlis (1874 — ?)

Krājumā: Cīņas dziesmas.

Putāns Seimans (1892 — 1969)

Dzejas. V. Vasara, t. i., V. Kaupuža iev. 1949, 88 lpp. (1000)

Tovā vōrdā. Dzejoļu izlase. M. Bārbales sak. un pēcv. 1960, 138 lpp. (2000)

Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Mēs. Varavīksne, 1967. un 1969.

Rainis (Jānis Pliekšāns, 1865—1929)

Rakstu izlase.

1. 1945, 604 lpp. (20 000)
2. 1946, 730 lpp. (15 000)

Kopoti raksti. Red. kol. V. Bērce, M. Buša, K. Krauliņš, R. Pelše, F. Rokpelnis, Ē. Sokols, A. Upīts, P. Valeskalns. Sak. A. Birkerts, K. Freinbergs, K. Krauliņš, Ē. Sokols. A. Upīša iev. K. Krauliņa bibliogr.

1. 1947, 444 lpp. (15 000)
2. 1948, 588 lpp. (15 000)
3. 1948, 563 lpp. (15 000)
4. 1949, 471 lpp. (15 000)
5. 1949, 471 lpp. (15 000)
6. 1949, 615 lpp. (15 000)
7. 1950, 568 lpp. (15 000)
8. 1950, 576 lpp. (15 000)
9. 1950, 556 lpp. (15 000)
10. 1951, 520 lpp. (15 000)
11. 1951, 568 lpp. (15 000)
12. 1951, 928 lpp. (15 000)
13. 1951, 536 lpp. (15 000)
14. 1951, 714 lpp. (15 000)

Literārais mantojums. Red. kol. K. Freinbergs, K. Kauliņš, K. Krauliņš, K. Kundziņš, F. Rokpelnis, V. Samsons, K. Slavinskis, E. Sokols. V. Samsona iev. A. Birkerta kom. Sak. E. Ābele, L. Biemelte, K. Freinbergs, T. Ģintere, E. Kazaine, I. Salma. LPSR ZA izd.

1. 1957, 576 lpp. (2000)
2. 1961, 492 lpp. (2500)

Piezīme. Šais krājumos ievietoti arī citu autoru darbi: vēstules Rainim, atmiņas par Raini u. c. (Sk. norādes pie attiecīgajiem autoriem.)

Aizskalo, Daugava! J. Raiņa dzejas. Maskavā, Cittautu lit. apg., 1943, 12 lpp. (3400)

Ave sol! 1949, 67 lpp. (5000) Tas pats. 1967, 61 lpp. (24 000)

Ave sol! Poēma. Ā. Skultes mūzika. 1960, 15 lpp. (300+600)

Bērnu dzejas. Izlase. 1949, 95 lpp. (20 000)

(Cīņā saucējs.) J. Rainis cīņā saucējs. ... revolucionāro dzejoļu izlase. M. Rudzīša sak. un iev. 1941, 196 lpp. (6000)

Dimantiņa vizulīši. Dzejoļu izlase. Sak. E. Marjutina. 1956, 40 lpp. (50 000)

Dzejoļi bērniem. Laikr. un žurn. apgādn., 1946, 32 lpp. (20 000) (Bērnības bibl.)

Dzimumdiena. Dzejolis. 1959, 14 lpp. (30 000)

Ģirts Vilks. Dramat. fragm. 1940, 48 lpp. (3000) Tas pats. 1941, 31 lpp. (5100)

Indulis un Ārija. Jaunības traģēdija 5 cēl. 1940. 296 lpp. (3000) Tas pats. 1959, 340 lpp. (30 000)

Izlase. E. Andersones sak. un iev. 1959, 548 lpp. (30 000) (Skolēna bibl.)

Izlase. 1905. gada revolūcijas dzejas. M. Kalves sak. un pēcv. 1955, 539 lpp. (10 000)

Jauna, plaša pasaulīte. Dzejoļu izlase bērniem. Sak. A. Avots, t. i., A. Vilsons. 1953, 119 lpp. (16 000)

Jaunatnei. Lirika un liroepika. Izlase. K. Krauliņa sak., iev. un piez. 1955, 596 lpp. (25 000) Tas pats. 1965, 662 lpp. (24 000)

Jāzeps un viņa brāļi. Traģēdija 5 cēl. (8. izd.) 1946, 208 lpp. (5000) Tas pats. 11. klasei, 1947, 208 lpp. (5000) (Skolas lit.) Tas pats. 1969, 275 lpp. (45 000)

Kaķenīte. 1948, 12 lpp. (10 000+10 000)

Kalnā kāpējs. Aforismi. A. Birkerta sak. un iev. 1940, 166 lpp. (6000) Tas pats. Aforismu izlase. A. Birkerta sak. un iev. 1962, 158 lpp. (30 000)

Klusā grāmata. Dzejoļu krāj. 1965, 182 lpp. (25 000)

Krauklītis. Panāksnieku dziesma 5 cēl. (5. izd.) 1946, 144 lpp. (5000)

Lauztās priedes. Dzejolis 46 valodās. J. Stulpāna pēcv. 1965, 124 lpp. (32 000) Tas pats. (48 valodās.) 1967, 134 lpp. (24 000)

LellīteLolīte. Dzejas. 1950, 16 lpp. (20 000)

Leļļuveļas diena. Dzejolis. 1960, 10 lpp. (30 000)

Mīkla. Dzejolis. 1948, 8 lpp. (10 000+10 000) Tas pats. 1963, 14 lpp. (20 000)

Mūza cīņās. Atstātie dzejoļi. A. Birkerta sak., red., iev. un piez. Valsts Daiļlit. apgādn., 1940, 184 lpp. (10 000)

Puķulodziņš. Dzejoļu izlase. 1965, 45 lpp. (40 000)

Pūt, vējiņi! Tautas dziesma 5 cēl. (7. iesp.) 1941, 144 lpp.

(5100) Tas pats. (9. izd.) 1946, 136 lpp. (5000) Tas pats. 1947, 188 lpp. (8000)

Spēlēju, dancoju. Velnu nakts 5 cēl. 1965, 211 lpp. (30 000)

Tālas noskaņas zilā vakarā. Dzejoļu krāj. E. Šillera red., iev. un pēcv. (8. iesp.) Valsts apgādn., 1940, 162 lpp. (4000) Tas pats. (10. iesp.) 1941, 143 lpp. (3600) Tas pats. 1965, 186 lpp. (25 000)

Uguns un nakts. (9. iesp.) Valsts apgādn., 1940, 136 lpp. (Metiens nav uzrādīts.) Tas pats. 1940, 201 lpp. (3000) Tas pats. (13. izd.) 1946, 128 lpp. (5000) Tas pats. 1953, 160 lpp. (10 000)

Vētras sēja. Dzejoļu krāj. Valsts apgādn., 1940, 109 lpp. (4000)

Viens pats. Dzejolis. 1960, 29 lpp. (20 000)

Visi desmit. Dzejolis. 1948, 12 lpp. (10 000)

Zelta sietiņš. 1940, 32 lpp. (6000) Tas pats. 1958, 37 lpp (40 000)

Zelta zirgs. Saulgriežu pasaka 5 cēl. Valsts Daiļlit. apgādn., 1940, 135 lpp. (4000) Tas pats. 5. klasei. 1940, 136 lpp. (25 000) (Skolas lit.) Tas pats. 1944, 135 lpp. (5000) (Skolas lit.) Tas pats. 1945, 134 lpp. (5000) (Skolas lit.) Tas pats. (17. izd.) 1946, 116 lpp. (5000) Tas pats. 1949. 164 lpp. (8000) Tas pats. 1958, 165 lpp. (30 000)

Krājumos: Cīņas dziesmas. Gadsimtu naids. Latv. dz. antoloģija. Latv. lit. kritika, IV — 2. Mēs. Saules gadi. Varavīksne, 1968 un 1969. Zelta tvaiks. Zem Oktobra karoga.

Rasons Kārlis (1904 — 1931)

Krājumā: Gadi sasaucas.

Rihters Oskars (Oskars Joass, 1898 — 1938)

Meži šalc. Romāns. H. Rukšāna pēcv. 1959, 598 lpp. (15 000)

Pa ienaidnieka aizmuguri. Stāstu un tēlojumu izlase. H. Rukšāna sak. un pēcv. 1957, 459 lpp. (10 000)

Pridka. Stāsts. I. Bērsona iev. 1964, 86 lpp. (15 000)

Krājumos: Cīnītāju stāsti. Izlase, II. Latv. lit. kritika. V — 2. Saules gadu stāsti. Skaudrajos gados. Varavīksne, 1968. Vecie latv. strēlnieki.

Rokpelnis Fricis (1909 — 1969)

Rudzu maize. Dzeja. Izlase. 1959, 317 lpp. (8000) D.

Vējš cērtas vaigā. Izlase. 1969, 457 lpp. (16 000) D.
Krājumos: Cīņas dziesmas. Latv. dz. antoloģija. No nakts uz rītu.

Roziņš-Āzis Fricis (1870—1919)
Rakstu izlase. Red. kol. L. Krēsliņa, A. Kuduma, P. Olmane, V. Šteinbergs.
1. 1963, 379 lpp. (3000)
2. 1964, 408 lpp. (2500)
3. 1965, 399 lpp. (2500)
Latviešu zemnieks. Kultūrvēsturiska un tautsaimnieciska studija. (4. izd.) J. Zuša red. un iev. V. Millera un E. Stumbiņa biogr. V. Austruma un O. Pūces bibliogr. 1958, 296 lpp. (2000)
Krājumos: Cīņas dziesmas. Latv. lit. kritika, I.

Rozītis Pāvils (1899—1937)
Raksti. Red. kol. I. Bērsons, A. Grigulis, A. Sakse. J. Niedres sak., iev., kom. un biogr.
1. 1961, 351 lpp. (15 000)
2. 1961, 371 lpp. (15 000)
3. 1961, 359 lpp. (15 000)
4. 1961, 291 lpp. (15 000)
5. 1962, 363 lpp. (15 000)
Ceplis. Romāns. 1949, 335 lpp. (10 000) Tas pats. 1955, 360 lpp. (30 000) Tas pats. 1965. (30 000)
Dzīvība. Dzeja. Sak. I. Auziņš, 1969, 174 lpp. (16 000)
Izlase. Stāsti. Sak. J. Ozols. 1957, 370 lpp. (20 000)
Valmieras puikas. Romāns. A. Jansona iev. 1957, 343 lpp. (30 000) Tas pats. 1958. (15 000)
Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Latv. lit. kritika, III, IV — 1. un 2. Varavīksne, 1969. Zelta tvaiks.

Rublaus Voldemārs (1900)
Krājumā: Gadi sasaucas.

Rudzītis Meinhards (1910—1966)
Dzimtā zeme. Dzejas. 1946, 166 lpp. (5000) D.
Zelmenis. Dzejoļu un poēmu izlase. V. Valeiņa pēcv. 1960, 379 lpp. (8000) D.
Krājumā: Latv. dz. antoloģija.

Ruģēns Jānis (1817 — 1876)
Krājumā: Varavīksne, 1967.

Sakse Anna (1905)

Kopoti raksti. Red. kol. A. Brodele, E. Damburs, Ž. Grīva. V. Meļņa sak. un monogr. J. Sudrabkalna iev. I. Kiršentāles kom. un bibliogr. D.
1. 1962, 445 lpp. (15 000)
2. 1962, 523 lpp. (15 000)
3. 1963, 451 lpp. (15 000)
4. 1963, 486 lpp. (15 000)
5. 1963, 486 lpp. (15 000)
6. 1. grām. 1964, 495 lpp. (15 000)
7. 2. grām. 1965, 662 lpp. (15 000)

Darba cilts. Romāns, 1941, 265 lpp. (10 000) D. Tas pats. 1948, 284 lpp. (10 000) Tas pats. 1955, 264 lpp. (10 000) Tas pats. 1965, 338 lpp. (30 000)

Lūzums. Stāstu izlase. 1949, 128 lpp. (8000) (Stāstu bibl.) D.

Lūzums. Stāsti. 1959, 355 lpp. (15 000) D.

Skarbais piesitiens. Stāsti un noveles. 1946, 262 lpp. (8000) D.

Krājumos: Dieva tā kunga kalpi. Latv. dz. antoloģija.

Salenieks Eduards (1900)

Izlase. K. Preisa bibliogr. D.
1. 1960, 593 lpp. (15 000)
2. 1960, 627 lpp. (15 000)

Atbalsis skan. Stāsti. H. Rukšāna pēcv. K. Preisa bibliogr. 1957, 350 lpp. (10 000)

Roberts Zalāns. Romāns. V. Bērces iev. 1958, 509 lpp. (15 000) D.

Viņās dienās. Stāsts. V. Bērces iev. 1949, 287 lpp. (7000)

Krājumos: Gadi sasaucas. Latv. lit. kritika, V — 2. Saules gadu stāsti.

Sarkanais Jānis (Jānis Gailis, 1889 — 1938)

Krājumā: Gadi sasaucas.

Sarķis Pēteris (1862 — 1895)

Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Latv. lit. kritika, I.

Sauleskalns Voldemārs (agrāk: Voldemārs Zonbergs, 1905.)

Zvejnieka dēls. Pēc V. Lāča romāna. V. Sauleskalna dramatizējums 4 cēl. Rep. Tautas mākslas nams, 1949, 60 lpp. (600) (Pavairots uz rotatora.) Tas pats. 1956, 100 lpp. (3000)

Saulietis Augusts (Augusts Plikauss, 1869 — 1933)

Aiz sniega un tumsas. Stāstu izlase. E. Dambura sak. un iev. 1958, 543 lpp. (30 000)

Aiz zaļajiem kalniem. Dzejas izlase. E. Dambura sak. un iev. 1969, 183 lpp. (16 000)

Krājumos: Bez saules. Latv. dz. antoloģija. Saules gadi. Saules gadu stāsti. Varavīksne, 1969.

Sēlis Roberts (Roberts Hermanis, 1884)

Burši un zeļļi. Romāns. 1941, 207 lpp. (8100) D. Tas pats. 1951, 184 lpp. (5000) Tas pats. 1965, 232 lpp. (20 000)

Silaines muiža. Romāns. 1958, 375 lpp. (20 000) D.

Krājumā: Varavīksne, 1969.

Skalbe Kārlis (1879—1945)

Dzeja. Izlase. V. Labrences sak. un iev. 1957, 595 lpp. (20 000)

Ģiģis brauc uz Miega muižu. Dzejoļi bērniem. 1969, 28 lpp. (80 000)

Kaķīša dzirnavas. Pasaka. 1960, 32 lpp. (30 000)

Kā es braucu Ziemeļmeitas lūkoties. Pasaka. 1958, 37 lpp. (5000)

Labuma meklētājs. Pasaka par vērdiņu. Milzis. Dzelzu puika. M. Oļa, t. i., K. Pētersona, iev. 2. klasei. 1941, 31 lpp. (25 000) (Skolas lit.)

Pasaka par vērdiņu. 1958, 34 lpp. (45 000)

Pasakas. 1941, 184 lpp. (8000)

Pasakas. Izlase, J. Osmaņa pēcv. Sak. V. Labrence. 1957, 366 lpp. (30 000)

Saules vārdi. Izlase. Dzeja. Ā. Elksnes sak. un pēcv. 1969, 239 lpp. (30 000)

Krājumos: Bez saules. Latv. dz. antoloģija. Raiņa lit. mantojums, II. R. Blaumanis. Saules gadi. Saules gadu stāsti. Varavīksne, 1969. Zelta tvaiks.

Skujeniece Biruta (1888—1931)

Varavīksne, 1968.

Skujiņa Austra (1909 — 1932)

Dzeja. V. Brutānes iev. 1960, 285 lpp. (16 000)

Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Mēs. Varavīksne, 1967 un 1969. Zelta tvaiks.

Skujiņa Rūta (1907 — 1964)
Saulainie gadi. Stāsti. Saīs. izd. Sak. Z. Lubāniete. 1941, 32 lpp. (25 000) (Skolas lit.)

Spura Viktors (1919 — 1941)
Krājumā: No nakts uz rītu.

Stērste Elza (1885)
Atstari. Izlase. 1903 — 1966. I. Bērsona iev. 1967, 63 lpp. (8000) D.
Krājumā: Zelta tvaiks.

Stradiņš Alfrēds (1906 — 1942)
Atstāsim grimstošos krastus! Darbu izlase. J Ķipera sak. un iev. 1960, 137 lpp. (10 000) D.
Krājumā: No nakts uz rītu.

Straujāns Jānis (Jānis Masters, 1884 — 1938)
Meža brāļi. Atmiņas par 1905. gadu. No krievu val. tulk. Sudrabu Edžus. 1957, 87 lpp. (10 000)
Krājumā: Raiņa Lit. mantojums, II.

Straumes Jānis (1861 — 1929)
Krājumā: Cīņas dziesmas.

Stučka Dora (1870 — 1950)
Krājumos: Raiņa Lit. mantojums, I un II. P. Stučka.

Stučka Pēteris (1865 — 1932)

Cīņā par Oktobri. Rakstu izlase. 1957, 204 lpp. (5000)
Par padomju varu Latvijā 1918.—1920. Rakstu izlase. 1958, 556 lpp. (5000)
Krājumos: Latv. lit. kritika, III, V — 1. Ļeņins Latv. revolucionāru atmiņās. Par Ļeņinu. Raiņa Lit. mantojums, I un II.

Sudmalis Emīls (1897 — 1964)
Krājumos: Mēs. No nakts uz rītu. Varavīksne, 1967.

Sudrabkalns Jānis (Arvīds Sudrabkalns, 1894)

Kopoti raksti. Red. kol. A. Grigulis, V. Kaupužs, K. Kundziņš, A. Griguļa iev. M. Ābolas sak., kom. un monogr. D.

1. 1958, 574 lpp. (5000)
2. 1958, 621 lpp. (5000)
3. 1959, 498 lpp. (5000)
4. 1960, 508 lpp. (5000)
5. 1960, 685 lpp. (5000)
6. 1962, 737 lpp. (5000)

Dzejas. Izlase. 1948, 327 lpp. (10 000) D.

Izlase. Dzejoļi un mazi tēlojumi. A. Vējāna iev. 1954, 432 lpp. (5000) D.

Izlase. A. Vējāna iev. Sak. I. Martinsone. 1960, 249 lpp. (15 000) (Skolēna bibl.) D.

Osis logā. Dzeja. D. Avotiņas sak. un pēcv. 1969, 315 lpp. (16 000) D.

Pavasara pārdomas. Liriski tēlojumi. A. Griguļa iev. 1964, 109 lpp. (15 000) D.

Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Latv. lit. kritika, IV — 1. un 2. Mēs. Zelta tvaiks.

Sudrabs Jānis (vēlāk: Mārtiņš Lācis, 1888 — 1941)

Mūsu ceļš. Izlase. A. Lācis pēcv. 1967, 571 lpp. (15 000).

Krājumos: Ļeņins Latv. revolucionāru atmiņās. Par Ļeņinu.

Sudrabu Edžus (Eduards Zilbers, 1860—1941)

Raksti. Izlase 5 sējumos. Red. kol. K. Krauliņš, J. Niedre, B. Tabūns. J. Upīša sak., iev. un kom.
1. 1969, 439 lpp. (8000)
2. 1969, 433 lpp. (8000)

Dullais Dauka. Stāsts. 1940, 48 lpp. (25 000) (Skolas lit.) Tas pats. 1941, 48 lpp. (25 000) Tas pats. 1948, 80 lpp. (25 000) (Skolēna bibl.) Tas pats. 1956, 62 lpp. (20 000) Tas pats. 1968, 70 lpp. (25 000)

Izlase. J. Niedres iev. 1952, 595 lpp. (7000)

Kaukšķītis. Čauksts. Stāsti. M. Silabriedes iev. 1940, 80 lpp. (6000) Tas pats. 1941, 80 lpp. (6000)

Stāsti jaunatnei. E. Dambura iev. 1947, 304 lpp. (10 000)

Stāsti jaunatnei. J. Upīša sak. un iev. 1960, 475 lpp. (20 000)

Velnu dzinējs. Stāsts. 1941, 139 lpp. (10 000)

Krājumos: Bez saules. Gadi sasaucas. Latv. dz. antoloģija. Latv. lit. kritika, V — 2. Latv. pad. dzeja. Mēs. Saules gadu stāsti. Zem Oktobra karoga.

Sviķis Jānis (1885)
Krājumā: Cīņas dziesmas.

Sviris Pēteris (Pēteris Blūmfelds, 1891 — 1943)
Izlase. K. Preisa sak., pēcv., piez. un bibliogr. 1960, 270 lpp. (10 000)
Krājumos: Cīņas dziesmas. Gadi sasaucas. Latv. lit. kritika, V — 1. Mēs.

Šalkonis (Kristaps Dīriķis, 1882 — 1957)
Dzejas. 1950, 56 lpp (2000) D.
Krājumos: Cīņas dziesmas. Gadi sasaucas. Latv. dz. antoloģija.

Šillers Eduards (1889 — 1944)
Krājumos: Cīņas dziesmas. Gadi sasaucas. Latv. lit. kritika, V — 1. Varavīksne, 1969.

Šmits-Birojs Eduards (1891 — 1938)
Krājumos: Gadi sasaucas. Mēs. Varavīksne, 1969.

Štrāls Kārlis (1880 — 1970)
Karš. Romāns. J. Niedres pēcv. 1957, 571 lpp. (10 000)
Kauja pie Glemu-Liepas. Vēstule oktāvās. A. Štrāla il. 1960, 52 lpp. (8000)
Saulē un ēnās. Stāstu krāj. J. Niedres pēcv. 1956, 399. lpp. (10 000)
Teku, teku, nepanāku. Stāsts. 1965, 46 lpp. (20 000)
Vakara degsme. Dzejas izlase. I. Bērsona iev. 1964, 175 lpp. (8000)
Ziema nāk, un ziema iet. Dzejoļi mazajiem. 1967, 24 lpp. (25 000)
Krājumos: Dieva tā kunga kalpi. Latv. dz. antoloģija. Mēs. Sarkanais semafors. Zelta tvaiks.

Šulce Elza (? — ?)
Krājumā: Cīņas dziesmas.

Talcis Ādolfs (1904)
Manas raibās dienas. Stāsti un tēlojumi. 1958, 214 lpp. D.
Krājumos: Dieva tā kunga kalpi. Latv. lit. kritika, IV — 1.

Upīts Andrejs (1877)
Kopoti raksti. D.
1. 1946, 842 lpp. (10 000)

2. 1948, 875 lpp. (10 000)
3. 1948, 780 lpp. (10 000)
4. 1948, 780 lpp. (10 000)
5. 1948, 798 lpp. (10 000)
6. 1949, 576 lpp. (10 000)
7. 1949, 660 lpp. (10 000)
8. 1950, 672 lpp. (10 000)
9. 1950, 632 lpp. (10 000)
10. 1951, 952 lpp. (10 000)
11. 1951, 752 lpp. (10 000)
12. 1952, 1212 lpp. (10 000)
13. 1951, 800 lpp. (10 000)
14. 1951, 644 lpp. (10 000)
15. 1951, 631 lpp. (10 000)
16. 1951, 652 lpp. (10 000)
17. 1952, 688 lpp. (10 000)
18. 1952, 584 lpp. (10 000)
19. 1952, 716 lpp. (10 000)
20. 1952, 1119 lpp. (10 000)
21. 1952, 956 lpp. (10 000)
22. 1954, 1128 lpp. (7000)

1905. Drāma 4 cēl. 1940, 101 lpp. (3000)

Divdesmit viens viencēliens. 1905 — 1942. 1945, 384 lpp. (10 000) D.

Dramatiski viencēlieni par mācītājiem. 1955, 111 lpp. (5000)

Gliemeža ceļojums. 1946, 28 lpp. (20 000) (Mazajiem lasītājiem.)

Iebūvieša dēls. Stāsts. 3. klasei 1941, 22 lpp. (25 000) (Skolas lit.)

Jaunā dzērve. 4. klasei. Stāsts. 1940, 14 lpp. (25 000) (Skolas lit.) Tas pats. 1958, 36 lpp. (30 000)

Jauni avoti. Romāns. 1948, 144 lpp. (20 000) (Daiļlit. bibl.)

Kailā dzīvība. Noveles. 1941, 253 lpp. (6100)

Kailā dzīvība. Noveļu izlase. 1968, 311 lpp. (30 000)

Laikmetu griežos. Vēst. romāns. (Vēst. romānu sērija.)
1. 1940, 245 lpp. (6000)
2. 1940, 247 lpp. (6000)

Laikmetu griežos. Vēst. romāns. 1959, 702. lpp. (15 000)

Laimes lācis. Reāla pasaka 5 cēl. 1955, 88 lpp. (5000)

Minces piedzīvojumi. 3. klasei. Stāsts. 1941, 45 lpp. (25 000) (Skolas lit.)

Noveles. Izlase. H. Grases iev. 1960, 328 lpp. (15 000) (Skolēna bibl.)
Noveļu izlase. Pa četrdesmit gadiem. 1903 — 1943. 1949, 563 lpp. (7500) D.
Pa Lauča pēdām. 4. klasei. Stāsts. 1941, 70 lpp. (25 000) (Skolas lit.)
Pirmā nakts. Vēst. romāns. 1940, 429 lpp. (6000) (Vēst. romānu sērija.) Tas pats. 1949, 407 lpp. (10 000) (Daiļlit. bibl.)
Reālisms literatūrā. Apceres un kritika. 1911 — 1929. 1951, 288 lpp. (5000)
Robežnieki. Romāni. 1965, 894 lpp. (18 000)
Romāna vēsture. 1. No sākotnes līdz feodālisma beigām. 1941, 332 lpp. (5100)
Rožu slepkava. Noveļu izlase. 1967, 215 lpp. (15 000)
Smaidoša lapa. Manas dzīves romāns. 1941, 333 lpp. (8000)
Smaidoša lapa. Oļģerta Kurmja dzīves stāsts 2 grāmatās. 1962, 642 lpp. (15 000)
Stāsti bērniem. Sak. E. Dambrāne. 1957, 306 lpp. (10 000)
Stāsti par mācītājiem. Astoņi dramatizējumi. 1941, 116 lpp. (4000) Tas pats. 1949, 99 lpp. (5000)
Stāsti par mācītājiem. Noveles. 1941, 215 lpp. (10 000)
Stāsts par mācītāju (un citi stāsti). 1948, 83 lpp. (10 000) (Stāstu bibl.)
Sūnu ciema zēni. Patiesīgs stāsts jaunatnei. «Zelta grauds», 1940, 206 lpp. (1200) Tas pats. VAPP, 1941, 197 lpp. (7500) Tas pats. 1946. (10 000) Tas pats. 1956, 182 lpp. (30 000) Tas pats. 1967, 160 lpp. (20 000)
Šodien lillā. 2 cēl. ar intermēdijām. 1955, 40 lpp. (5000)
Tāli ceļi. Stāsti jaunatnei. 1946, 242 lpp. (10 000) Tas pats. 1970, 212 lpp. (30 000)
Ūdeņos. 4. klasei. Stāsts. 1941, 116 lpp. (25 000) (Skolas lit.)
Vecas ēnas. Ieskaņa Robežnieku romānu virknē. 1947, 240 lpp. (50 000) (Daiļlit. bibl.)
Zīda tīklā. Romāns. 1948, 288 lpp. (50 000) (Daiļlit. bibl.)
Ziedošais tuksnesis. Traģikomēdija 4 cēl. 1941, 116 lpp. (3100)
Ziemeļa vējš. Romāns. 1948, 384 lpp. (20 000) (Daiļlit. bibl.) Tas pats. 1955, 396 lpp. (10 000)
Krājumos: Dieva tā kunga kalpi. Gadsimtu naids. Latv. dz. antoloģija. Latv. lit. kritika, I, II, III, IV — 1. un 2., V — 1. Mēs. Raiņa Lit. mantojums. I un II. Saules gadi. Saules gadu stāsti. Varavīksne, 1967 un 1969.

Vainovskis Jānis (1887 — 1969)
Izlase. Stāsti. E. Dambura iev. J. Ozola bibliogr. 1968, 275 lpp. (15 000)
Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Latv. lit. kritika, III. Varavīksne, 1967.

Vaiņags Eduards (Eduards Belars, 1911 — 1941)
Krājumos: Cīņas dziesmas. No nakts uz rītu.

Valdis (Valdemārs Zālītis, 1865 — 1934)
Staburaga bērni. Saīs. izd. 1949, 320 lpp. (20 000) Tas pats. 1955, 299 lpp. (30 000) Tas pats. 1968, 295 lpp. (30 000)
Krājumā: Saules gadu stāsti.

Vanags Jūlijs (1903)
Izlase. Dzejoļi, balādes, poēmas. 1930 — 1953. M. Kalves iev. 1953, 320 lpp. (5000) D.
Saules vārtos. Dzejas. (1930—1945) 1946, 174 lpp. (5000) D.
Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Latv. lit. kritika, IV — 1.

Veidenbaums Eduards (1867 — 1892)
Kopoti raksti. Red. kol. I. Bērsons, A. Grigulis, K. Kundziņš, K. Egles kom. A. Vilsona sak. un monogr.
1. 1961, 559 lpp. (15 000)
2. 1961, 447 lpp. (15 000)
Dzeja. 1945, 131 lpp. (10 000)
Dzejoļi. Izlase. A. Upīša iev. 1958, 77 lpp. (30 000) Tas pats. 1965. (10 000) (Skolu bibl.)
Izlase. A. Upīša iev. 1952, 204 lpp. (10 000)
Kā gulbji balti padebeši iet. Dzeja. Sak. A. Vilsons. 1967, 175 lpp. (16 000)
Krājumos: Cīņas dziesmas. Latv. dz. antoloģija.

Veidenbaums Kārlis (1865 — 1901)
Krājumā: Latv. dz. antoloģija.

Veinis Pēteris (Pēteris Vintiņš, 1893 — 1940)
Dzensiksnas skrien. Izlase. Sak. V. Līvzemnieks un K. Preiss. V. Līvzemnieka iev. K. Preisa bibliogr. 1969, 136 lpp. (15 000)
Krājumos: Gadi sasaucas. Latv. lit. kritika, V — 1.

Vensku Edvarts (Edvarts Skujenieks, 1856—1897)
Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Latv. lit. kritika, I. Saules gadi.

Viena (Jūlija Janele, 1894 — 1938)
Krājumā: Latv. lit. kritika, V — 1. un 2.

Vīksne Pauls (1894—1941)
Krājumos: Latv. lit. kritika, V — 1. un 2. Noietais ceļš. Varavīksne, 1967.

Vīlips Pāvils (1901)
Izlase. K. Krauliņa iev. D.
1. 1962, 552 lpp. (15 000)
2. 1962, 449 lpp. (15 000)
Krājumos: Dieva tā kunga kalpi. Latv. dz. antoloģija.

Voss Voldemārs (1909 — 1943)
Krājumā: Gadi sasaucas.

Vulfs Edvards (1886—1919)
Svētki Skangalē. Mazpilsētas komēdija 4 cēl. 1958, 115 lpp. (3000)
Ziedi, kas ceļmalā vīst. Stāstu izlase. I. Bērsona sak. un iev. 1960, 227 lpp. (15 000)
Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Latv. lit. kritika, II, III.

Zaķis Augusts (?)
Krājumā: No nakts uz rītu.

Zālīte Elīna (1898 — 1955)
Agrā rūsa. Romāns. A. Jansona iev. 1956, 351 lpp. (10 000) Tas pats. 1966. (30 000)
Krājumos: Latv. dz. antoloģija. Latv. lit. kritika, IV — 1. Mēs. Varavīksne, 1968. Zelta tvaiks.

Zamaiča Lūcija (1893 — 1965)
Krājumā: Varavīksne, 1968.

Zaprovska Anna (1901 — 1943)
Krājumā: Latv. lit. kritika, V — 2.

Zariņš Jānis (1914—1944)
Krājumā: Gadi sasaucas.

Zariņš Kārlis (1889)
Kauguriešī. Vēst. romāns. 1941, 428 lpp. (6000) (Vēst. romānu sērija.)
Krājumā: Varavīksne, 1969.

Zeiboltu Jēkabs (1867—1924)

Raksti. J. Niedres sak. un pēcv. J. Ģērmaņa un K. Egles bibliogr.

1. 1956, 327 lpp. (10 000)
2. 1956, 345 lpp. (10 000)
3. 1956, 278 lpp. (10 000)
4. 1956, 311 lpp. (10 000)
5. 1956, 259 lpp. (10 000)

Ūdens burbuļi. Barons Bunduls. Romāni. 1965, 483 lpp. (30 000)

Zeiferts Teodors (1865—1929)

Krājumā: Latv. lit. kritika, I, II, III.

Zeltmatis (Ernests Kārkliņš, 1868—1961)

Stāsti. Izlase. A. Griguļa sak. un iev. 1958, 269 lpp. (15 000)

Krājumos: Latv. lit. kritika, II un III. Varavīksne, 1968.

Ziediņš Alfrēds (1885—1944)

Bataljona komisārs Krauja. Stāstu izlase. K. Preisa sak. un pēcv. 1964, 199 lpp. (15 000)

Krājumā: Vecie latv. strēlnieki.

Ziemeļnieks Jānis (Jānis Krauklis, 1897—1930)

Dzeja. Izlase. E. Dambura sak. un iev. 1960, 286 lpp. (16 000)

Krājumā: Zelta tvaiks.

Zvaigznīte Jēkabs (Jēkabs Šterns, 1833 — 1867)

Krājumā: Varavīksne, 1967.

Zvanpūtis (Kārlis Viļķers, 1873 — 1909?)

Krājumos: Cīņas dziesmas. Latv. dz. antoloģija.

Zvārguļu Edvards (Edvards Treimanis, 1866 — 1950)

Dziesmnieka sirds. Dzejas izlase. A. Vilsona sak. un pēcv. 1959, 431 lpp. (8000)

Krājumos: Cīņas dziesmas. Latv. dz. antoloģija. Raiņa Lit. mantojums, II.

1971. GADA LITERĀRAIS KALENDĀRIJS

15. janvārī paiet 90 gadi, kopš dzimis Pēteris Birkerts
16. „ „ 110 „ „ „ Doku Atis
28. „ „ 50 „ „ dzimusi Valija Brutāne
30. „ „ 80 „ „ dzimis Pēteris Sviris
9. februārī „ 70 „ „ „ Jānis Grots
19. „ „ 50 „ „ „ Valts Grēviņš
21. martā „ 50 „ „ „ Miervaldis Birze
6. aprīlī „ 100 „ „ „ Ernests Birznieks-Upītis
9. „ „ 80 „ „ „ Jānis Ezeriņš
13. „ „ 95 „ „ „ Antons Birkerts
17. „ „ 100 „ „ „ Teodors Lejaskrūmiņš
5. maijā „ 70 „ „ dzimusi Anna Zaprovska
11. „ „ 50 „ „ dzimis Alfrēds Krūklis
4. jūnijā „ 70 „ „ „ Arturs Kadiķis-Groznijs
6. „ „ 50 „ „ „ Valdemārs Ancītis
10./11. jūnija naktī paiet 50 gadi, kopš nošauts Augusts Arājs-Bērce
12. jūnijā paiet 80 gadi, kopš dzimis Antons Bārda
21. „ „ 100 „ „ „ Augusts Baltpurviņš
3. jūlijā „ 75 „ „ „ Kārlis Priednieks
14. „ „ 70 „ „ „ Jūlijs Ķipers
4. augustā „ 80 „ „ „ Augusts Brūklenājs
23. „ „ 60 „ „ „ Jānis Upītis
10. septembrī „ 70 „ „ „ Žanis Spure
11. „ „ 106 „ „ „ Rainis
22. „ „ 130 „ „ „ Andrejs Pumpurs

1.	oktobrī	paiet	110	gadi,	kopš	dzimusi	Anna Brigadere
3.	„	„	90	„	„	dzimis	Jānis Bērziņš-Ziemelis
13.	„	„	100	„	„	dzimis	Jānis Poruks
19.	„	„	80	„	„	dzimusi	Anna Lācis
25.	„	„	60	„	„	dzimis	Eduards Vaiņags
27.	„	„	70	„	„	„	Aleksandrs Čaks
1.	novembrī	„	125	„	„	„	Fricis Brīvzemnieks
8.	„	„	75	„	„	„	Kārlis Pelēkais
4.	decembrī	„	70	„	„	„	Evalds Sokols
21.	„	„	60	„	„	„	Vilis Austrums
22.	„	„	70	„	„	„	Pāvils Vīlips

SATURS

Ceturtā «Varavīksne» 5
Valdemārs Ancītis. Divos gadsimtos 7
Ojārs Zanders. Mūsu pirmā stāstu rakstniece 27
Herberts Dorbe. Dumpīgais autodidakts 35
Saulcerīte Viese. Tas 1870. gads 40
Elza Stērste. Dzejnieks Rainis manās atmiņās 52
Saulcerīte Viese. Raksta Dora Pliekšāne 58
Ingrīda Kiršentāle. Kāds fakts par Raini 76
Kārlis Krūza. Slāpes pēc daiļuma (K. Karuļa publikācija) . . . 81
Ilgonis Bērsons. 1920. gadā 103
Antons Birkerts. Dzejnieka alga 119
Imants Ziedonis. Par un pret Majakovski buržuāziskajā Latvijā 123
Aleksandrs Čaks. Vaidošās drātis 134
Kārlis Štrāls. Trīs dzejoļi 142
Pirmie iespaidi tūliņ pēc kara (Pēteris Sils, Evalds Sokols, Aleksandrs Čaks, Valts Grēviņš) 145
Valdemārs Ancītis. Trijos gadu desmitos (1940—1969) 149
1971. gada literārais kalendārijs 195

РАДУГА

Литературное наследство

Издательство «Лиесма»

На латышском языке

Художник В. Кокин

VARAVĪKSNE
Literārais mantojums

Redaktore L. Bībere. Māksl. redaktors A. Jēgers. Mākslinieka V. Kokina apdare. Tehn. redaktore I. Klotiņa. Korektore D. Ērgle.

Nodota salikšanai 1970. g. 17. jūlijā. Parakstīta iespiešanai 1970. g. 17. novembrī. Tipogrāfijas papīrs Nr. 1, formāts 70×108/32. 6,75 fiz. iespiedl.; 9,45 uzsk. iespiedl.; 9,50 izdevn. l. Metiens 5000 eks. JT 05228. Maksā 62 kap. Izdevniecība «Liesma» Rīgā, Padomju bulv. 24. Izdevn. Nr. 23811/Do536. Iespiesta Latvijas PSR Ministru Padomes Preses komitejas 3. tipogrāfijā Rīgā, Ļeņina ielā 137/139. Pasūt. Nr. 499.

LATVIJAS NACIONALA BIBLIOTEKA
0305071858

62 kap.